

Investigació sobre la vida i obra d'un artista oblidat:

Alumne: Aleix Ibáñez Bach

NIUB: 20041011

Grau: Història de l'Art

Curs: 2022-23

Tutor: Vicenç Furió i Galí

Bloc Temàtic: Art del Segle XIX i Primeres Avantguardes

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Facultat de Geografia
i Història

*Si dir Carbonell, és dir teatre
i teatre és art
i art és bellesa,
en fi, tota ofrena feta aquí
haurà de portar el segell
-feta en comú o feta a part-
de la bellesa, de l'art,
del teatre i d'en Carbonell.*

Andreu Vallvé, 1955.

En portada:

Imatge extreta del llibre: Zabala Urdaniz, Manuel. Elementos de Geografía. Geografía General y en especial de Europa. Madrid, 1914. Biblioteca Personal Artur Carbonell i Carbonell. Biblioteca Santiago Rusiñol.

Index

1. Introducció: Objectius i metodologia	4
2. Estat de la qüestió	7
3. Biografia d'Artur Carbonell	15
• Joventut (1906-1936)	15
• Maduresa (1936-1973)	24
• Inicis; dibuixos d'adolescència	35
• La relació entre Joaquim Sunyer i de Miró i Artur Carbonell i Carbonell	38
• La influència de Sunyer en les primeres pintures d'Artur Carbonell	39
• Inicis en la pintura d'Avantguarda	43
• Etapa Surrealista	44
5. L'artista després de la Guerra	51
• La Guerra Civil Espanyola (1936-1939)	51
• Trencament amb l'avantguarda	53
• Segona etapa pictòrica	55
6. L'escenografia com a refugi de l'Avantguarda.	58
7. Conclusions i possibles vies d'investigació	63
8. Bibliografia	66
9. Arxius, Catàlegs i altres fonts documentals	68
10. Annexos	69
• Estudi de la Biblioteca personal.	69
• Llistat d'obres teatrals dirigides	89
• Llistat d'obres pictòriques; Llistat de Pintures meves	91

1. Introducció: Objectius i metodologia

La Vila de Sitges anys enrere havia estat una petita població situada a la costa del mar Mediterrani que es dedicava a la pesca i al conreu de la vinya. A finals del segle XIX, en el que tan sols era un poble aïllat de Barcelona pel massís del Garraf, tingué lloc un fet insòlit que inicià la relació de la vila amb el món de l'art. L'establiment i consolidació d'un seguit de pintors que significà la creació del que avui dia anomenem l'Escola Luminista de Sitges.

Amb l'arribada de Joan Roig i Soler, l'any 1878, s'estableix a Sitges un mètode de pintar pioner a Europa, centrat en l'estudi de la llum, directament pintant a l'aire lliure i amb Marià Fortuny i Marsal com estil d'artista referent a seguir. A aquest estil s'hi van afegir tant pintors locals, com poden ser Joaquim de Miró i Argenter, Joan Batlle i Amell o Antoni Almirall i Romagosa, com artistes forans la gran majoria barcelonins, com Arcadi Mas i Fondevila o Felip Masó i de Falp. La relació de Sitges amb l'art de primer nivell, però, només acabava de començar.

Cridat per l'interès que aquest seguit de pintors li havia generat, Santiago Rusiñol es va deixar aconsellar pel seu amic Ramon Casas i va fer parada a Sitges a mig camí d'un viatge a Vilanova i la Geltrú que mai es va completar. L'any 1891, arribà a la Vila un dels personatges més destacats del Modernisme català i durant aquest any hi va fer diverses estades per conèixer i aprendre dels pintors de l'Escola Luminista.

Encisat per l'encant del poble i la seva gent, Rusiñol va decidir establir la seva casa-taller a Sitges, el Cau Ferrat, on amb el pas dels anys va traslladar tota la seva col·lecció artística. Entre 1892 i 1899, Rusiñol va celebrar les cinc Festes Modernistes a Sitges, la primera de totes, l'any 1892, va estar dedicada a homenatjar als artistes luministes; la segona, l'any 1893, va significar l'entrada del teatre simbolista a Espanya amb l'estrena de *La Intrusa* de Maurice Maeterlinck al Teatre Prado; la tercera, l'any 1894, va ser encapçalada per l'arribada de dues obres d'El Greco; la quarta, l'any 1897, tenia com a acte principal l'estrena de l'obra simbolista *La Fada*, d'Enric Morera i Jaume Massó i Torrents, la qual fou la primera òpera en català de la història; i finalment, l'any 1899 es va concloure aquest seguit de festivitats culturals amb l'estrena de '*L'Alegria que passa*', de Santiago Rusiñol. D'aquesta manera, Rusiñol va crear a Sitges un dels principals nuclis artístics del Modernisme fora de Barcelona. Tot això va suposar per la Vila l'arribada dels principals llenguatges artístics que estaven encapçalant la modernitat del món de l'art.

Gràcies a aquest seguit d'actes històrics i artístics, Sitges es va convertir en un centre artístic innovador i modern, del qual posteriorment hi han sortit o arribat grans noms relacionats amb el món de l'art com Charles Deering, Miquel Utrillo, Joaquim Sunyer, Trinitat Catasús, Lola Anglada, i un llarg etcètera.

Però no tots els artistes que han fet carrera o han sorgit de Sitges finalment han tingut un reconeixement digne del qual es mereixia, molts d'aquests artistes perduts han deixat un llegat que amb el pas dels anys s'ha anat perdent i que la memòria col·lectiva no acabat fent justícia de què antigament havien estat. Aquest és el cas d'Artur Carbonell i Carbonell, artista d'avantguarda que va agafar el relleu en la innovació artística sitgetana que li van deixar en herència els artistes abans esmentats i que dedicant la seva vida a les seves dues passions, la pintura i el teatre, va acabar esdevenint una figura de primera importància en l'art d'Avantguarda de principis del segle XX a

Catalunya. El primer objectiu d'aquest treball és fer una investigació per explorar i conèixer la desconeguda figura d'Artur Carbonell i Carbonell, descobrir la seva biografia, qui era, d'on venia, com es va formar i quin és el seu llegat artístic, centrant-nos principalment en la seva etapa de joventut, la qual va ser la més prolífica i molt més arriscada.

L'Artur Carbonell fou des d'un inici un introductor a la península de moviments artístics innovadors que formaven part de l'avantguarda europea, essent molt prematurament un pintor Surrealista i dirigint obres de teatre d'avantguarda a Sitges per primera vegada en l'àmbit nacional. Amb tan sols vint-i-quatre anys va fer la seva primera exposició individual a Barcelona i posteriorment va fer el salt a la Ciutat Comtal en el món del teatre.

En el moment de més bullici i d'auge de l'artista, tant en producció i exposició artística com en direcció i producció teatral, apareix un conflicte que trastoca la carrera d'Artur Carbonell i Carbonell fent que aquesta comenci de nou; la Guerra Civil Espanyola. La seva participació en el front, la posterior derrota de la Segona República i la implantació de la Dictadura Franquista van fer que Carbonell trenqués qualsevol relació amb l'Avantguarda pictòrica i teatral per dedicar-se a la docència, al retrat, la pintura de gènere i la direcció teatral de grans clàssics, actes sacramentals i espectacles musicals.

El segon objectiu del treball és descobrir quina va ser o quines poden ser les possibles raons d'aquest canvi radical que patí Artur Carbonell, perquè abandonà l'avantguarda i si realment era un ferm defensor i innovador d'aquest tipus d'art o únicament volia aprofitar l'auge de la novetat per guanyar renom. Per a complir aquest segon objectiu hem realitzat un estudi de la seva carrera pictòrica descobrint els orígens de l'artista; plantejant l'hipotètic inici de relació amb el seu mestre, Sunyer; fent un repàs de la seva trajectòria com a pintor surrealista; i indagant en el conflicte que va marcar la ruptura entre la primera etapa i la segona etapa pictòrica d'Artur Carbonell, la Guerra Civil Espanyola, de la qual la informació existent fins al moment era pràcticament nula.

La metodologia seguida per a obtenir uns resultats concloents sobre ambdues qüestions ha sigut diferent per a cada una. En primer lloc, hem seguit una lectura i recerca de tota informació pel que fa a article, butlletí, capítol de llibre, nota informativa, conferència o document escrit en respecte a la vida i obra d'Artur Carbonell i Carbonell. Obres documentals o bibliogràfiques escrites per historiadors o persones properes a l'artista publicades amb posterioritat a la seva mort. Aquest tipus de fonts són escasses, però en conjunt ens han permès reconstruir una biografia de l'artista i poder fer un seguiment de la seva carrera artística tant a nivell pictòric com teatral.

En segon lloc, la metodologia seguida s'ha centrat més en la investigació i la recerca de fonts documentals. Els llocs on hem trobat aquestes fonts han sigut: l'Arxiu Històric de Sitges, el qual conté part del Fons Artur Carbonell i Carbonell i que està format per la documentació personal recollida de la pròpia casa de l'artista un cop aquest va morir; la Biblioteca Municipal de Sitges Santiago Rusiñol, la qual també conserva part de la documentació trobada a l'habitatge de l'artista distribuïda en tres carpetes, i més exclusivament, la seva biblioteca personal conservada en els dipòsits de la Biblioteca. La seva biblioteca personal és una font de documents, principalment de llibres, que ens permet veure què llegia l'Artur Carbonell en l'àmbit privat, la qual cosa ens pot dir si realment va estar interessat en l'avantguarda durant tota la vida (conservant o adquirint nous llibres relacionats amb aquest art) o no, quins referents va tenir, possibles relacions personals d'amistats a través de dedicatòries, regals o notes escrites, també hi trobem esbossos, dibuixos i dissenys

d'escenografies, entre d'altres documents de força interès per a l'estudi de la figura de Carbonell; finalment el catàleg d'obres del Museu d'Arts Escèniques de l'Institut del Teatre és una altra font la qual ens permet veure més d'un centenar d'obres de l'Artur Carbonell i Carbonell, principalment relacionades amb el món del teatre; figurins, una pintura a l'oli i allò més important, dissenys d'escenografies.

Pel que fa a les problemàtiques que han anat sorgint durant l'elaboració del treball, no en són pas poques. Les més destacades han sigut la baixa laboral de temps indeterminat de l'Arxiver Històric de Sitges. Això ha endarrerit molt la recerca i ha comportat que s'hagi pres la decisió de buscar alternatives. D'aquesta manera, hom va contactar amb la historiadora Isabel Artigas Coll, la qual és autora de diversos dels articles estudiats sobre l'Artur Carbonell i Carbonell, i aquesta, de grata manera, va facilitar un arxivador amb tota la documentació que havia reunit de l'Artur Carbonell Carbonell en un estudi que va fer sobre el Fons Artur Carbonell i Carbonell disponible a l'Arxiu Històric de Sitges. D'aquesta manera, s'ha pogut seguir l'estudi de fonts històriques com articles, imatges, retalls de premsa o documents propagandístics, presents a l'Arxiu, però inaccessibles per culpa d'un mal major que, alhora, no desitgem a ningú. Una dificultat que hem tingut ha sigut a l'hora d'escriure la seva biografia; els autors estudiats per fer el treball a vegades es contradiuen en datar alguns actes o aspectes de la vida de Carbonell, per tant, hem hagut de revisar constantment les dates i en cas de tenir poca informació sobre aquestes, dirigir-nos cap a documents d'arxiu on hi trobem les dates exactes a través de fulls informatius que va conservar l'artista. Per últim, la manca de fotografies respecte a l'obra de Carbonell. És molt difícil trobar imatges dels seus quadres, dibuixos i obres. Moltes d'elles són en baixa qualitat, o en blanc i negre, o no existeixen. Les poques que tenim a l'abast són les obres conservades en museus, imatges que il·lustren alguns articles d'internet, imatges petites en escassos llibres o il·lustracions trobades en documents del Fons Artur Carbonell i Carbonell.

Resumidament, el treball constarà d'un apartat introductori; un estat de la qüestió sobre l'escassa, però rica bibliografia i documentació accessible que hi ha escrita sobre Artur Carbonell i Carbonell; un tercer apartat dedicat a l'estudi biogràfic de l'artista; un quart apartat centrat en l'artista que fou abans de la seva participació en el Front, centrat en la seva etapa de formació, l'estudi de les obres presents al Museu de Maricel i la seva etapa surrealista; un cinquè apartat on es tracta el polèmic trencament amb l'avantguarda, l'impacte de la Guerra Civil en l'artista i l'art que va crear durant les últimes dècades de la seva vida; un sisè apartat on es donen unes breus pinzellades sobre la seva dedicació teatral i com a través de l'escenografia hi trobem reminiscències del seu esperit d'avantguarda; i finalment unes conclusions sobre les hipòtesis plantejades en aquest escrit.

El treball va acompanyat d'una bibliografia classificada segons quin tipus d'informació està especialitzada cada font; i l'annex, format per un estudi sobre la Biblioteca Personal de l'Artur Carbonell, un llistat d'obres teatrals documentades i un llistat d'obres pictòriques documentades.

2. Estat de la qüestió

Una de les principals dificultats a l'hora d'estudiar la figura d'Artur Carbonell és la manca de bibliografia que hi ha respecte al tema. Pocs llibres fan ressò de la seva persona i són pocs els historiadors que s'han interessat per la seva figura. Tot i les inconveniències que això comporta, no vol dir que la informació existent sobre ell sigui nul·la. Principalment, la figura d'Artur Carbonell ha estat divulgada a través d'un seguit de butlletins publicats en mitjans locals com el Grup d'Estudis Sitgetans, La Xermada, entre altres publicacions o capítols de llibres dedicats a l'estudi local o a l'art surrealista, que fan menció de l'Artur Carbonell.

La primera referència escrita que trobem ve de la mà de Josep Miquel Sobrer (1944 - 2015), amb l'article *Notícia d'Artur Carbonell* publicat en el Butlletí del Grup d'Estudis Sitgetans, número dinou, datat del març de 1981¹. Cal tenir present que aquest article es publica a escassos vuit anys de la seva mort. Si bé ja no era un tema d'actualitat, és un dels textos més propers que estudien a l'artista, i escrit per una persona que per cronologia va coincidir en vida amb l'artista.

Sobrer fa un breu repàs a la biografia d'Artur Carbonell i es dona unes primeres pinzellades sobre el que més endavant altres personalitats o historiadores van acabar aprofundint més. Inicia el seu escrit amb la data de mort de l'Artur Carbonell, el primer d'abril de 1973, i seguidament fa un repàs biogràfic que ens permet conèixer l'origen familiar dels Carbonell i Carbonell, una família d'*Americanos* que, després de fer fortuna van tornar a Sitges. Ens parla, indirectament, de com això va influir en la carrera artística de Carbonell, i fa especial incís en la influència que va tenir la casa familiar com a espai creatiu.

És interessant, però, que a través del testimoni oral de Maria Planes, Sobrer, situa l'origen en les arts escèniques a través de ballets catalans que havia après a Barcelona de la mà d'un professor, i que assajaven al celler de casa seva per posteriorment representar-los al Teatre Prado i al Santuari de la Mare de Déu del Vinyet.

En l'àmbit de formació en la pintura, explica que Carbonell s'inicia de manera autodidàctica, que va estudiar arquitectura, però ho va deixar i que va decidir ser pintor, posant com a detonadors d'aquesta decisió els viatges que va fer a Madrid l'any 1915 i París el 1929. És un argument fluix però no molt allunyat de la realitat. Situa la seva primera exposició el 1925, amb dinou anys, al Teatro Prado Suburense, el 1927 afirma que ja exposa individualment a les Galeries Dalmau de Barcelona, dada certa però incorrecta. Situa la consolidació de la seva segona passió, el teatre, amb la representació d'*Orphée* de Jean Cocteau, al Teatre Prado de Sitges, l'any 1930. Pel que fa a la seva obra pictòrica, descriu a Carbonell com un pintor d'estil '*para-surrealista*' però que també fa obres figuratives com retrats de gent propera a ell.

L'article deixa constància dels dissenys que Artur Carbonell va fer pels Gegants Vells de Sitges, però s'equivoca a l'hora de dir per quina de les quatre parelles de gegants sitgetans els va fer. L'autor afirma que els vestits que va dissenyar eren pels antics Gegants moros, coneguts com els Gegants moros d'en Querol, unes figures que van desaparèixer l'any 1912, això fa que sigui impossible,

¹ Sobrer, Josep Miquel. *Notícia d'Artur Carbonell*. Butlletí del Grup d'Estudis Sitgetans. Sitges: El Eco de Sitges, 1976-. Núm. 19 (març 1981), p. 5-7. Disponible en línia.

perquè l'artista només va coincidir amb aquesta parella de gegants durant els seus primers sis anys de vida, fins que aquests van desaparèixer. L'Artur Carbonell va dissenyar els vestits dels Gegants Cristians, l'any 1955.²

Sobrer destaca que el moment culminant de la carrera de Carbonell van ser els anys trenta del s. XX, fent un repàs de l'alta activitat que va tenir durant aquest període, i situa el seu salt teatral a Barcelona l'any 1934 amb la representació d'*Un caprice* d'Alfred de Musset i Antoinette de Tristan Bernard, al Teatre Stadium.

Una dada present en l'article però molt poc estudiada és la següent, que ja Josep Miquel i Sobrer ens l'exposa en el primer article; Artur Carbonell i Carbonell va participar en el front durant la Guerra Civil Espanyola i des d'allà va enviar dibuixos a casa seva. És l'únic article que en fa una mínima descripció d'aquests dibuixos i que informa d'una propietària de part d'aquests dibuixos, Anna Orozco. També és el primer autor, i un dels pocs que afirma sense dubtar que un cop tornat de la guerra, l'Artur Carbonell decideix adaptar-se als gustos dels guanyadors i centrar-se en el teatre.

Finalment, Sobrer repassa breument la seva activitat com a professor a l'Institut del Teatre, mencionant que va formar part d'un capítol del *NO-DO* on sortia fent classe. Menciona la fundació de la companyia *Teatro de Arte* amb Marta Grau l'any 1941 i algunes de les obres i autors que va representar aquesta. Continuant amb el món del teatre, destaca la direcció d'espectacles musicals i varietés que sota la batuta de Carbonell, foren un èxit, afirmant que va ser un pioner tant pictòricament i teatral com pel que fa a espectacles de tipus *revival*. En últim lloc, fa menció a les noces de plata amb el Teatre l'any 1955.

El següent document bibliogràfic existent és, altre cop, un article en un butlletí del Grup d'Estudis Sitgetans, el número 87, de l'any 1998, escrit de la mà de Jofre Vilà i Soler sota el títol '*Viatge emocionant al món quotidià d'Artur Carbonell*'.³ Aquest segon document té un to col·loquial que el diferencia completament de la resta, és una conferència transcrita pronunciada el 14 de novembre de 1998 i està escrit per una personalitat que va conèixer amb l'Artur Carbonell i que va ser una persona amb la qual va compartir certa intimitat. Es portaven vint-i-vuit anys de diferència d'edat, però ja de ben jove Vilà es relacionava amb Carbonell, testimoni d'aquesta relació prematura en són unes imatges presents a l'Arxiu Històric de Sitges. Tanmateix, Jofre Vilà i Soler va recollir el llegat de Carbonell en la direcció i gestió dels espectacles setembrins o espectacles musicals, cosa que ha evolucionat i perdurat en els nostres dies, actualment sota el nom de *Carrusel del Prado*, grup teatral que fa espectacles durant la setmana de Carnaval i a les festes estivals.

Així doncs, la perspectiva amb què està escrita aquest article de Vilà és personal, des del punt de vista d'un amic que repassa la carrera en record dels vint-i-cinc anys de la mort del seu amic. No és un text crític, biogràfic o acadèmic, l'autor descarta parlar del seu art de manera tècnica, més aviat és un anecdotari, que alhora aporta dades biogràfiques importants.

² Miquel Marzal i Ortiz. Els gegants. Ajuntament de Sitges. *Sitges. L'encant de la tradició*. Primera edició: setembre de 2001. Sitges: Departament de Premsa i Comunicació de l'Ajuntament de Sitges, 2001, pàgines 89-106. ISBN 84-89948-99-2.

³ Vilà i Soler, Jofre. *Viatge emocionat al món quotidià d'Artur Carbonell*. Butlletí del Grup d'Estudis Sitgetans. Sitges: El Eco de Sitges, 1976-. Núm. 87 (nov. 1998), p. 1-6. Disponible en línia.

Com a novetats que presenciem, entre les noves instruccions, Jofre Vilà parla de la personalitat de d'Artur Carbonell, una personalitat juvenil, infantil en alguns aspectes, de personalitat tendre, i en destaca el seu signe de l'horòscop, l'Aquari, com a element identificatiu de la seva personalitat. La descripció que en fa d'ell és d'una persona amistosa però ocupada, que compartia la seva feina amb aquells més propers. També el descriu com artista, innovador i alhora capaç de treballar l'antic; solitari, nocturn, un afortunat o apassionat que podia dedicar-se professionalment al seu passatemps.

Ens menciona les figures paternes, ambdues sent la mare la novetat, desconeguda fins ara, Sebastiana Carbonell, i la que va ser la figura paterna o el seu tutor artístic, Joaquim Sunyer de Miró, dada important a destacar per conèixer l'origen i influències primerenques de l'Artur Carbonell pintor.

Vilà afirma que la vertadera passió de l'Artur Carbonell era la pintura per sobre d'altres com la música, la literatura o el teatre. I un cop sent pintor, l'autor exposa que Carbonell no necessitava treballar per encàrrec, sinó que ho feia per vocació i pintava cada obra amb tot el temps del món que ell li volia dedicar.

En l'article, l'autor explica una anècdota inèdita de la minyona de la família Carbonell, la qual li serveix per posar en accent que la passió pel teatre també li ve de petit. Una altra dada nova vinculada amb el món del teatre, estretament amb el Teatre Casino Prado Suburense, és que l'Artur Carbonell va dissenyar el logotip d'aquesta entitat local a la qual va estar tan vinculat durant tota la seva vida.

Explicant una altra anècdota personal, Jofre Vilà, exposa que l'artista celebrava convits a casa seva durant el dia de Sant Artur Màrtir on convidava a intel·lectuals i en aquestes celebracions exhibia les seves últimes obres i hi convidava l'Esbart Sitgetà perquè fes representacions del ball de la Moixiganga, entitat per la qual havia treballat i fet d'assessor artístic. Ja es menciona en aquesta anècdota els viatges que l'artista va fer per Europa.

Entre anècdotes i comentaris, sobresurt que ja des de ben petit feia representacions teatrals per a la seva família, i que la pintura era la seva via per assolir un art del futur. Però la guerra el va apartar d'aquest estil i només el va conservar a través d'escenografies i figurins. I continuant amb el teatre, comenta la seva nominació com a professor de Figurins i Disseny d'espais, la creació de la companyia *Teatro de Arte* i en fa un apunt nou, ja que segons Jofre, amb aquesta companyia l'Artur Carbonell va seguir l'estil d'Adrià Gual.

Seguidament, fa un repàs dels últims anys en l'àmbit teatral i personal de l'Artur Carbonell, destacant els espectacles Setembrins, que per primer cop s'exposa la seva finalitat benèfica a favor de l'Hospital de Sant Joan de Sitges. Anomena també que va viure a Barcelona i que des del terrat de casa seva pintava el paisatge que veia del Putxet.

Per concloure, destacar el punt de vista de Jofre sobre la seva mort de l'Artur Carbonell, per ell prou prematura perquè l'artista no fos reconegut com realment mereixeria. La descriu com una mort lenta, de com l'artista es va anar consumint amb els anys. Vilà i Soler presenta un fet que, en l'anterior document no podia narrar-se perquè no havia succeït encara; el bateig de l'antiga Pujada de

l'Estació com a Avinguda Artur Carbonell i Carbonell, l'any 1982. Tot i aquest homenatge, però, l'autor és crític en què l'Artur Carbonell no tingui una placa a la plaça dels Artistes de Sitges.

El següent autor que parla sobre l'Artur Carbonell és l'historiador Roland Sierra i Farreras, en el seu '*Diccionari Biogràfic de Sitgetans*', publicat l'any 1998⁴. Aquesta obra de gran extensió fa un recull biogràfic de personatges històrics destacats de Sitges. Ordenats alfabèticament trobem resums de la vida i obra d'aquestes personalitats il·lustres. No és una obra que faci un estudi extens de cada personatge, però sí rigorós i adequat. L'ús que n'hem tret d'aquesta font ha estat per conèixer la vida de tres personatges: l'Artur Carbonell i Carbonell; Pere Carbonell i Mestre; Magí Albert Cassanyes i Mestre; i Joaquim Sunyer i de Miró.

D'Artur Carbonell i Carbonell ens facilita la seva data exacta de naixement, el 31 de gener de 1906; i certs aspectes de la vida acadèmica de l'artista com l'escola on va estudiar a Sitges, el Col·legi dels Maristes; l'estudi de Batxillerat a Barcelona i que va iniciar els estudis d'Arquitectura, però que ho va deixar, exposant la raó en voler dedicar-se a la pintura.

L'escrit és important perquè fa un llistat de totes les exposicions en les quals va formar part durant la seva vida, sent un dels primers autors que fa una anàlisi concreta de tota la seva activitat expositiva, permetent confirmar que la seva primera exposició fou el 1925, al Casino Prado, més concretament a l'Exposició Històrica d'Art Sitgetà, de la mà de *L'Amic de les Arts* i Miquel Utrillo i Morlius. Dels seus inicis artístics esmenta la relació amb Joaquim Sunyer, però ens dona la clau en la seva formació i aprenentatge de la mà del mestre sitgetà; fou amb ell amb qui va viatjar a París l'any 1929, i gràcies a ell va conèixer l'avantguarda europea. Cal destacar que per primera vegada llegim que l'Artur Carbonell fou membre de la Directiva del Cercle Artístic de Sant Lluç i assessor de la Junta d'ADLAN (Amics de l'Art Nou) l'any 1932.

En l'àmbit del teatre, l'escrit permet elaborar un llistat d'obres en les quals va participar, tant abans com després de la guerra, tan individualment com sent director de la companyia *Teatro de Arte*. També fa un llistat destacant alguns dels espectacles musicals o setembrins que va dirigir. Un apunt teatral destacat en la trajectòria de Carbonell és la representació d'*Orfeu*, de Jean Cocteau. L'escrit explica que la traducció la va fer Carolina Benaprès, informació que difereix de la resta d'articles respectivament amb aquest tema.

En la faceta de docent, és el primer a especificar que fou professor de Dibuix i Realitzacions Escèniques, canviant el nom de la segona assignatura, la qual cosa que ja quedarà com a fixa en les següents obres bibliogràfiques. Finalment, com a novetat trobem la condecoració amb la Medalla al Mèrit de l'Institut del Teatre i posterior homenatge al Teatre Prado com a Soci d'Honor.

En relació amb el seu pare, Pere Carbonell i Mestre, Roland Sierra i Farreras fa una breu descripció biogràfica que ens permet veure l'origen *americano* de l'Artur Carbonell i Carbonell; el seu pare i el seu avi matern foren empresaris a Cuba, que el seu pare va ser alcalde de Sitges en un moment clau per la història artística del poble com és el moment de la construcció del conjunt de Palaus de Maricel, o que també va ser president del Casino Prado Suburense. Tot això no són fets aïllats, sinó

⁴ Sierra i Farreras, Roland. *Diccionari Biogràfic de Sitgetans*. Sitges: Ajuntament de Sitges, 1998. Dipòsit Legal B.48, 148-98 ISBN.

fets substancials que marquen la vida d'una persona i que permeten entendre perquè el camí d'aquesta fou així.

De Magí Albert Cassanyes i Mestre era important conèixer la seva biografia perquè va ser un dels principals crítics que van donar veu a l'obra d'Artur Carbonell i Carbonell. Serveix per entendre quina possible relació hi havia entre ells i com un va servir com a trampolí de Sitges cap a Barcelona de l'altre, donant una projecció considerable a l'artista sitgetà des d'articles o fomentant la seva participació en exposicions que ell mateix dirigia.

Per acabar, l'escrit amb el seu mestre en pintura ens permet entendre la figura de Joaquim de Sunyer i Miró, com va assolir el reconeixement a escala nacional i internacional, i quina és la raó de la relació entre Sunyer i Carbonell que tant va influir artísticament.

Isabel Artigas Coll escriu el següent article, titulat '*Artur Carbonell o una vida dedicada a l'art: un record de l'artista en els 25 anys de la seva mort*', publicat a la revista 'La Xermada' la tardor de 1998.⁵

L'autora fa un repàs biogràfic de la vida de l'artista. La primera dada significativa i diferencial respecte els altres articles és que la casa familiar la va fer construir l'avi matern de l'Artur Carbonell, posteriorment la van heretar els seus pares i més endavant ell. També es parla per primer cop de la germana de l'Artur Carbonell, la Maria Dolors, que nasqué abans que ell i que va morir prematurament, quan l'artista tan sols tenia un any i escaig. De la seva joventut destaca el viatge a Madrid l'any 1915, i aprofundeix sobre els llocs que va visitar; Toledo, El Escorial, Aranjuez, el Museo del Prado i una representació de Ballets Russos al Teatro Real, significatiu perquè va ser un dels primers contactes de Carbonell amb el món de l'art que tenim registrats.

En els seus inicis, i com bé hem vist anteriorment amb l'article de Jofre Vilà i Soler, Isabel Artigas i Coll relaciona de nou a l'Artur Carbonell amb l'Esbart Dansaire de Sitges posant, però data l'any 1924. Acadèmicament parlant, ens dona a conèixer el centre on es va titular de batxillerat, l'*Instituto General y Técnico* de Barcelona.

Pel que fa a la seva obra pictòrica, l'autora ressalta que a l'època, Magí Albert Cassanyes l'equiparava a Joan Miró, Max Ernst o Flouquet, sent dels primers articles que entra més en detall en l'estudi artístic de la carrera de Carbonell. Teatralment, destaca que la representació que va dirigir d'*'Orfeu'* de Jean Cocteau va suposar el primer projecte de teatre d'avantguarda representat en tot l'Estat Espanyol; i posa com a traductora de l'obra a Maria Carratalà, marcant la tònica que segueixen la major part de la documentació. L'autora és la primera a aportar una valoració que va fer la crítica sobre l'obra.

Posteriorment, ens parla per primera vegada de la primera exposició individual de Carbonell, explica el seu viatge per Europa l'any 1931 més detalladament i s'esplaia en explicar el paper de l'Artur Carbonell durant la celebració del Centenari de Goethe a Catalunya. A més a més, no oblidat el seu vessant d'il·lustrador de cartells i obres gràfiques. En l'àmbit teatral exposa un llistat amb les obres que va dirigir abans de la guerra.

⁵ Artigas Coll, Isabel. *Artur Carbonell o una vida dedicada a l'art: un record de l'artista en els 25 anys de la seva mort*. La Xermada de Sitges: Ajuntament de Sitges, 1996- Núm. 9 (tardor 1998), p. 12-19. Disponible en línia.

Després de la Guerra i el canvi radical que fa l'Artur Carbonell, la informació més innovadora o destacada que ens aporta l'autora és la següent: Carbonell va fer una conferència sobre Goya l'any 1947 pel segon Centenari de l'aniversari del mestre; es menciona per primer cop que l'Institut del Teatre no es deia així, sinó *Escuela Superior de Arte Dramático*, i que a més, Carbonell va ser nomenat sotsdirector l'any 1952. Posteriorment, parla de diversos homenatges, el propi que se li va fer a Carbonell pels 25 anys en el món del teatre, i l'homenatge 25 anys després de la mort de Rusiñol, on va dirigir tres obres de l'artista modernista.

Finalment, fa un breu repàs a l'última dècada de la vida de Carbonell i com la seva activitat va anar minvant a causa d'una malaltia. La darrera novetat destacable que ens aporta aquesta font és que també va rebre la Medalla d'Argent al Mèrit Cultural de l'Ajuntament de Sitges. Com a homenatges post mortem, l'any 1977 una obra seva va ser el cartell del X Festival de Teatre de Sitges i es va fer una exposició de la seva obra a l'Estudi Vidal de Sitges.

La següent obra és un article de Maria Lluïsa Marsal, titulat '*Artur Carbonell, un home de teatre*' i torna a ser publicada pel Grup d'Estudis Sitgetans. En aquest cas, però, està dividit en dos butlletins, el número 88 està dedicat a la primera etapa, la joventut, i el número 89 està dedicat a la segona etapa, la maduresa.⁶

En el primer butlletí ja ens queda clar que aquesta parella d'articles és un estudi de la vida teatral de l'Artur, tema en el qual no ens centrem en aquest treball sinó que en farem uns breus apunts, relacionant-los amb el seu vessant de pintor. Una de les dades més curioses que aporta és sobre la representació d'*Orfeu* de Jean Cocteau, l'actriu que va interpretar Eurídice fou Maria Dolors Bertran, neboda de Joaquim de Sunyer. Així doncs, després d'aquest apunt, la informació que ens proporciona serveix per estructurar amb sentit la seva prolífica carrera teatral.

Situa el teatre de Carbonell en el que es coneix com a '*Teatre d'Art*', allunyat del fet merament comercial o per pur oci, fent un teatre d'avantguarda intel·lectual i agitador. Seguidament, resumeix la seva activitat segons els diferents llocs d'actuació (Teatre Lyceum Club de Barcelona, Teatre Prado de Sitges), autors influents (Sacha Guitry, Georges Pitoëff, Jacques Copeau, Gaston Baty...), i fa un recull i explicació de les obres d'avantguarda que va dirigir durant la seva joventut. Finalment, aporta una dada important, el Col·legi dels Maristes era una escola francesa, la qual cosa pot haver influenciat a l'artista; i conclou amb un demolidor escrit en referència a la Guerra Civil Espanyola i com aquesta va tallar en sec la il·lusió creativa de Carbonell.

El segon butlletí⁷, igual que el primer, continua centrat en la seva carrera teatral. Aquest ens parla de la seva etapa com a professor de l'Institut del Teatre, fa una introducció de la història d'aquesta entitat, i explica breument com eren les classes que impartia segons el gust del règim. Una nova dada que aporta l'autora reflecteix l'interès per l'avantguarda que tenia Carbonell, el 1947 fa el discurs inaugural del curs 1947-48 de l'Institut del Teatre, on parla d'autors innovadors de l'escena teatral europea.

⁶ Marsal, Maria Lluïsa. *Artur Carbonell, un home de teatre. I. Joventut* Butlletí del Grup d'Estudis Sitgetans. Sitges: El Eco de Sitges, 1976, Núm. 88, febrer de 1999. p. 1-4; Núm. 89, maig de 1999, p.1-4. Disponible en línia.

⁷ Marsal, Maria Lluïsa. *Artur Carbonell, un home de teatre. II. Maduresa* Butlletí del Grup d'Estudis Sitgetans. Sitges: El Eco de Sitges, 1976, Núm. 89, maig de 1999. p. 1-4; Núm. 89, maig de 1999, p.1-4. Disponible en línia.

Per concloure, l'autora fa una explicació del teatre i les obres que va dirigir. Des de *Teatro de Arte*, Maria Lluïsa ens explica com també van fer obres estrangeres, més properes a l'avantguarda, i com eren vistes per la crítica del moment, ferotges cap a una de les úniques companyies de teatre renovadores del moment. Gràcies a aquesta font documental, tenim un extens llistat de les obres teatrals dirigides per l'artista des del teatre d'avantguarda, el teatre clàssic, l'espectacle musical, fins al teatre religiós.

Isabel Coll i Mirabent fa un destacat escrit, en el butlletí número 90, en honor a l'artista titulat '*Artur Carbonell, pintor i dibuixant*' i publicat pel Grup d'Estudis Sitgetans l'agost de 1999.⁸ És una de les fonts més fiables i més ressenyables en l'àmbit d'anàlisi artística sobre l'obra del pintor estudiat. Documenta a fons la seva vida i la seva carrera, pas a pas, a través de les vuit pàgines de llargada que té l'article.

De la seva primera etapa, la joventut, fa un detallat repàs de les exposicions on va participar, les obres que exposa en cada una, amb quins artistes comparteix exposicions i què en va dir la crítica, per seguidament fer-ne una lectura i una anàlisi pròpia. Aporta la suficient informació per a poder elaborar un bon corpus de l'obra pictòrica de Carbonell, diferenciant-la per etapes, explicant les influències que rep en cada una i analitzant les obres més destacades. És la primera autora que parla directament de les obres, entrant en detall, descrivint-les i estudiant-les. Tampoc deixa a un costat el món del teatre, ressaltant els seus viatges per Europa com a fonts d'inspiració també en l'àmbit teatral, i citant les obres de les quals en va fer l'escenografia i els figurins.

De la segona etapa ens parla d'allò que ja hem anat veient, com són la virada cap a un teatre més clàssic i espanyolitzant o la faceta de docent, però també aporta aire fresc enumerant les exposicions que va fer després de la Guerra, durant els anys quaranta, descrivint els canvis que les seves obres havien patit, passant de ser surrealistes a pintura religiosa, paisatges i retrats. L'autora no només considera que hi ha un canvi temàtic sinó que també l'és estilístic. En l'àmbit teatral fa una lectura de les obres que va representar i va participar en el disseny, i situa el trencament de Carbonell amb la pintura a la dècada dels anys cinquanta.

El següent document que trobem és obra de la ja mencionada historiadora de l'art Isabel Artigas Coll, sota el títol '*Artur Carbonell i Carbonell. Una vida dividida entre dues passions, el teatre i la pintura*'. Es tracta d'un assaig publicat al número 18 de la revista de l'Associació d'Investigació i Experimentació Teatral, l'any 1999.⁹

És una de les fonts que biogràficament aporta més informació familiar. Com a novetats en aquest aspecte trobem el nom de l'avi matern, Josep Carbonell i Mestres. Relacionat amb aquest hi ha la construcció de la casa familiar, obra de Jaume Suñé i Juncosa, pare de l'artista Joaquim Sunyer i de Miró, enllaçant vincles de relació entre les famílies. Una altra dada significativa és que la família Carbonell va marxar a viure a Barcelona l'any 1921.

⁸ Coll i Mirabent, Isabel. *Artur Carbonell, pintor i dibuixant*. Butlletí del Grup d'Estudis Sitgetans. Sitges: El Eco de Sitges, 1976-. Núm. 90 (agost 1999), p. 1-8. Disponible en línia.

⁹ Artigas Coll, Isabel. «Artur Carbonell i Carbonell. Una vida dividida entre dues passions, el teatre i la pintura». *Assaig de teatre: revista de l'Associació d'Investigació i Experimentació Teatral*, 1999, Núm. 18, p. 31-48, <https://raco.cat/index.php/AssaigTeatre/article/view/145555>

Una de les importants mencions que fa l'autora en aquest article és establir ja en un primer moment la relació entre Carbonell i la revista *L'Amic de les Arts*, com a via d'accés a l'avantguarda europea.

Pel que fa a l'article, és molt similar al que ja va escriure l'any anterior a la revista *La Xermada*. En relació amb l'obra teatral de Carbonell, com a dada interessant parla sobre totes les obres d'avantguarda que va estrenar, de la primera obra teatral que va dirigir després de la Guerra, i l'escrit permet fer un seguiment de tot el que va anar fent al llarg de la seva trajectòria, poden traçar un recorregut any per any per la seva activitat teatral.

Com a dada significativa, després de la seva mort s'hi afegeixen dos actes honoraris més que amb anterioritat no havien quedat registrats per què no havien succeït; el 1998 pels vint-i-cinc anys de la seva mort es fan fins a tres conferències, la que hem estudiat de Jofre Vilà, i dues més a càrrec d'Isabel Coll i Maria Lluïsa Marsal, personalitats que també hem estudiat. El 1999, Jofre Vilà li va dedicar un homenatge durant l'espectacle musical de Festa Major fet al Teatre Prado, fent una recopilació de cançons que antigament havien format part dels espectacles setembrins que Carbonell havia dirigit.

L'últim escrit destacable que trobem és de la historiadora de l'art Lucía García de Carpi, primera autora no vinculada amb Sitges. Dins del seu llibre '*La pintura Surrealista española (1924-1936)*', al capítol '*II. El Surrealismo en España*', més concretament a l'apartat '*2. Cataluña. Los pintores Surrealistas*', cinc pàgines dedicades a l'Artur Carbonell i fins a vuit obres de Carbonell formen part de les il·lustracions del llibre.¹⁰

L'autora comença amb mal peu, situant la mort de Carbonell deu anys abans del que va ser, doncs, com bé hem vist, Sobrer ja situa la seva mort el primer d'abril de 1973, data que encaixa també amb l'any que es van fer els actes de commemoració dels 25 anys de la mort de l'artista.¹¹ El text fa un repàs de la biografia de l'artista, destaca la seva formació amb Sunyer, i menciona per primera vegada que va ser sotsdirector del Museu d'Art Escènic de l'Institut del Teatre fins l'any a 1970. L'escrit és un estudi de l'obra de Carbonell, agafant com a referència la crítica de M. A. Cassanyes per poder establir un discurs propi de l'obra i de l'opinió del crític. El text conclou amb una valoració pròpia de l'autora sobre l'obra, estil i carrera de l'Artur Carbonell, destacant quines són les més ben valorades i donant un punt de vista inèdit respecte a altres publicacions.

¹⁰ García de Carpi, Lucía. *II. El Surrealismo en España: 2. Cataluña. Los pintores Surrealistas*. Artur Carbonell. García de Carpi, Lucía. *La pintura surrealista española (1924-1936)*. Ediciones Istmo. Madrid: 1995, pàg. 99-103.

¹¹ Dades que es faciliten els articles les publicacions:

- Sobrer, Josep Miquel. *op. cit.* Pàg. 7.
- Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 11.

3. Biografia d'Artur Carbonell

• Joventut (1906-1936)

Artur Carbonell i Carbonell va néixer el 31 de gener de 1906, fill de Pere Carbonell i Mestre (1865-1929) i de Sebastiana Carbonell i Termes (? - 1945), al número 34-36 del carrer Illa de Cuba de Sitges. Abans, però, de parlar del jove Artur, cal fer un repàs a la història familiar per conèixer d'on ve, quina posició té la seva família dins de l'escala social i quina influència podia tenir això sobre la seva persona i posterior carrera artística.

Artur Carbonell i Carbonell al seu taller pintant amb l'obra 'Retrat de Marta Olsina Pejoan' de fons (pintura datada c. 1940). Biblioteca Santiago Rusiñol.

Ambdues figures paternes formarien part del que es coneix a Sitges com a 'Americanos', és a dir, sitgetans que van emigrar a les colònies espanyoles d'ultramar per buscar fer-se una fortuna, amb més o menys èxit. El pare, Pere Carbonell i Mestre va emigrar a Cuba i va fer sort a Sagua la Grande, on va aconseguir ser soci i gerent d'una ferreteria, 'La Llave'. Més endavant, seguint en el gremi de la ferreteria, va assolir ser soci comanditari de la Societat 'José M. González y Cía SC'. Es va casar l'any 1895 amb Sebastiana Carbonell i Termes, la mare d'Artur, també d'origen sitgetà, la qual era filla dels propietaris de l'Hotel Mascotte de l'Havana, capital de Cuba¹². Amb la pèrdua de les colònies, el matrimoni va tornar a Sitges l'any 1900 i va decidir fundar una família a la casa familiar.

L'edifici on l'Artur Carbonell es va criar és conegut com a 'Casa Antoni Ferret i Llopis'¹³, és considerada d'estil eclèctic contemporani i va ser construïda l'any 1886 per l'arquitecte i mestre d'obres Jaume Suñé i Juncosa, pare de l'artista Joaquim Sunyer i de Miró i veí del carrer Illa de Cuba. Probablement, l'avi matern de l'Artur Carbonell, Josep Carbonell i Mestres, la va comprar pels voltants de l'any 1888.¹⁴

Un cop el matrimoni s'ha establert a Sitges, Pere Carbonell inicia una carrera prolífica a la Vila; el 1903 el nomenen jutge municipal i més endavant, administrador de l'Hospital de Sant Joan, càrrec que va ocupar fins l'any 1909. El juliol d'aquest mateix any surt elegit com a regidor i esdevé primer tinent d'alcalde, sent la mà dreta del batlle Francesc Batlle i Gené. El 1910, però, l'alcalde rebutja el càrrec i dimiteix, fet que comporta la nominació de Pere Carbonell i Mestre com a batlle de Sitges.

El seu mandat va ser molt ric a escala de nous serveis municipals, i destacat en tema artístic. En el temps que va ser batlle, Pere Carbonell fou qui va negociar i impulsar la venda de l'antic Hospital de Sant Joan, d'origen medieval, per facilitar la construcció del conjunt de Palaus de Maricel, projecte

¹² Jou i Andreu, David. *Els Sitgetans a Amèrica i Diccionari d'"Americanos". Aportació a l'estudi de l'emigració a Amèrica 1778-1936*. Segona edició. Sitges: Grup d'Estudis Sitgetans, 2008. Pàg. 258. Dipòsit legal: B-40.498-08.

¹³ Nolasco Azuaga, Núria. *Mapes de Patrimoni Cultural*. Sitges; *Casa Antoni Ferret i Llopis*. [Catàleg en línia]. Data de registre de la fitxa: dt., 13/06/2006. Accés lliure. Disponible en línia.

¹⁴ L'única cita referent a aquesta compra la fa Isabel Coll i Mirabent (Artigas Coll, Isabel. *op. cit.*) però menciona que és l'avi matern qui encarrega la casa, quelcom que és erroni, doncs el registre del Patrimoni Cultural s'observa que qui va fer l'encàrrec va ser Antoni Ferret i Llopis. Vegeu la cita anterior número 13.

dirigit per Miquel Utrillo i Morlius i finançat per Charles Deering, un fet que va marcar la vida del poble, no només a escala artística sinó també per l'impacte econòmic que va comportar per la classe treballadora sitgetana i els artistes i artesans locals. Gràcies a aquesta venda, es va construir el nou Hospital de Sant Joan, edifici modernista obra de l'arquitecte Josep Font i Gumà, construït entre 1910 i 1912. Com a alcalde, i relacionat amb el món de l'art, va distingir a Santiago Rusiñol i a Charles Deering amb el títol de Fill Adoptiu de Sitges; el primer l'any 1913 i el segon l'any 1915.

En l'àmbit dels serveis municipals durant el seu mandat, entre 1912 i 1915 es va construir la nova via ferroviària entre les poblacions de Sitges i Castelldefels; va arribar l'electricitat i el servei telefònic l'any 1913; es va reformar urbanísticament el Cap de la Vila, nucli neuràlgic de la població, consolidant-se l'obra amb la construcció de la Casa del Rellotge (Casa Bartomeu Carbonell)¹⁵, edifici modernista que presideix aquest emplaçament obra d'Ignasi Mas i Morell, que fou construït entre 1913 i 1915. També administrativament va fer els primers passos per establir una caserna i una biblioteca pública a Sitges, iniciatives que van arribar a la vila el 1919 i el 1936. Els darrers anys de vida de Pere Carbonell destaquen per la seva participació com a membre de la junta i vicepresident del Casino Prado Suburense durant 1908 i 1909, i finalment president de l'entitat el 1917. L'any següent, el 1918, va marxar a viure a Barcelona¹⁶, ciutat on va morir el 19 de març de 1929.¹⁷

Pel que fa a la mare, Sebastiana Carbonell i Termes en tenim molt poca informació, ja que no és considerada per la bibliografia que estudia els '*Americanos*' com a tal. L'única informació que trobem a part de la ja esmentada anteriorment, és que va ser l'Administradora de la Congregació del culte a la Mare de Déu dels Dolors a Sitges.¹⁸ Del que sí que tenim constància, però, és del fet que el matrimoni va tenir una filla abans que l'Artur Carbonell, la Maria Dolors Carbonell i Carbonell, la qual va néixer el 1902 i que va morir prematurament el 9 d'agost de 1907, quan l'Artur Carbonell tenia tan sols un any i pocs mesos de vida. La mort de la primera filla del matrimoni Carbonell i Carbonell és significant, perquè arran d'això, l'Artur Carbonell i Carbonell va acabar sent un nen molt protegit per les seves figures paternes, sobretot per la mare, Sebastiana.¹⁹

Analitzant la situació familiar, doncs, veiem una família estructurada, amb un alt poder adquisitiu gràcies al passat colonial i empresarial que tant els avis com el pare de l'Artur havien consolidat a Cuba. En l'àmbit local, el pare, Pere Carbonell, és una autoritat tan sols tornar de les Amèriques, la qual cosa s'ha de tenir en compte més endavant per analitzar la vida de l'Artur. Però de manera introductora, ja veiem que és una persona propera a les esferes de poder local, les autoritats i sobretot, diversos nuclis d'influència artística com bé són Charles Deering i Miquel Utrillo, la família Sunyer o el Casino Teatre Prado Suburense. Testimoni d'aquesta situació benestant és la següent cita de Josep Miquel Sobrer:

*'Artur Carbonell fou un bon representant d'una tradició sitgetana i cultural, empeltada a la classe benestant dels americanos.'*²⁰

¹⁵ Nolasco Azuaga, Núria. Mapes de Patrimoni Cultural. Sitges; *Casa Bartomeu Carbonell*. [Catàleg en línia]. Data de registre de la fitxa: dt., 11/07/2006. Accés lliure. Disponible en línia.

¹⁶ Roland Sierra i Farreras (*op. cit.* Pàg. 10) situa la marxa de la família Carbonell cap a Barcelona l'any 1918, mentre que Isabel Coll i Artigas (*op. cit.* Pàg. 13.) situa la marxa de la família Carbonell l'any 1921.

¹⁷ Sobre la vida de Pere Carbonell i Mestre consultar: Roland Sierra i Farreras. *op. cit.*

¹⁸ Full informatiu; invitació a la Processó de Dijous Sant de l'any 1926. Congregació de la Mare de Déu dels Dolors de la Vila de Sitges. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell, Carpeta I; Fotografies Biblioteca.

¹⁹ Artigas i Coll, Isabel. *Artur Carbonell i Carbonell* [Conferència]. Biblioteca Santiago Rusiñol. 14 d'abril de 2023. En record pels 50 anys de la mort de l'artista.

²⁰ Sobrer, Josep Miquel. *op. cit.* Pàg. 7.

I és que l'Artur Carbonell va ser l'hereu d'aquesta situació familiar. Com a infant, va ser molt proper a la seva mare, Sebastiana, exemple d'aquesta relació en són els primers dibuixos que va realitzar de jove, els quals tenen la maternitat com a tema central.²¹ La seva infantesa, i en general la seva vida, la va passar a la casa familiar del Carrer Illa de Cuba. Aquest edifici, com veurem al llarg de la biografia, va ser fonamental durant tota la seva carrera. És descrit per Josep Miquel Sobrer de la següent manera:

*'[...] un edifici de dos pisos, elegant i enjogassat, amb la planta principal situada damunt d'un espaiós celler; la planta principal té els sostres pintats amb tota la sumptuosa fantasia de l'estil restauració.'*²²

La relació d'Artur Carbonell amb la seva residència és important, perquè hem de situar aquesta com l'origen de la seva carrera artística. Més concretament l' 'espaiós celler' que menciona Sobrer, lloc on l'artista va començar a experimentar amb el món del teatre fent assajos d'obres de manera amateur i que posteriorment va adaptar com a estudi artístic.

Artur Carbonell i Carbonell és descrit com a persona per Jofre Vilà de la següent manera:

*Un dels seus trets més reconeguts es troba en relació amb l'amistat que dispensava, que semblava ésser difusa, però que era d'una gran fermesa. Vivia en clima sobreentès que no tenia necessitat d'expressar-se per mitjà de llargues i complicades declaracions, i sense caure en la incomunicació, ja que li agradava compartir els seus projectes amb la gent, dialogar i sentir-se rodejat d'una certa solidaritat, viscuda amb obstinació però que no per això semblava presentar-se com a tal, degut a una seva aparent manca de duresa. Buscava noves vies d'experiència encara que a voltes fos a costa de contradir les normes generalment admeses per la societat, perquè en ell s'agitava el ferment de totes les innovacions.*²³

El descriu com una persona enfeïnada, però entregada a les seves amistats, amb les quals compartia vida però també la il·lusió dels seus projectes artístics. És descrit també com una persona serena i viva, amb una mirada sempre il·luminada, dominada pel color blau dels seus ulls, tendre, observadora i distant. Era de fàcil exaltació i de reacció ràpida i nerviosa als estímuls que rebia. Com a artista, Vilà²⁴ el descriu com un visionari innovador que alhora era capaç de capgirar i renovar el que és antic.

Estudiant la formació acadèmica de l'Artur Carbonell i Carbonell, trobem el seu inici al Col·legi dels Maristes de Sitges, escola actualment desapareguda, situada al número 9 del Carrer Port de n'Alegre, institució d'origen francès. Maria Lluïsa Marsal²⁵, agafant la informació del llibre *Memòries* de Ramon Planes²⁶, ens explica que el centre es va obrir per voluntat de les famílies burgeses i benestants sitgetanes perquè els seus descendents barons poguessin formar-s'hi. Tant el director com el sotsdirector, eren francesos, Frère Michel i Frère Robert, i la part final de la formació de Carbonell va coincidir amb la Primera Guerra Mundial. En aquest centre, els docents facilitaven diaris francesos als alumnes, fet que influenciava i alhora obria Europa, posant-la a l'abast dels estudiants.

L'any 1918 la família Carbonell i Carbonell sencera va marxar a viure a Barcelona, ubicant la seva nova residència al carrer de Pau Claris, però conservant l'habitatge sitgetà, perquè l'Artur Carbonell

²¹ Coll i Mirabent, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

²² Sobrer, Josep Miquel. *op. cit.* Pàg. 7.

²³ Vilà i Soler, Jofre. *op. cit.* Pàg. 8.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ Marsal, Maria Lluïsa. *op. cit.* Pàg. 12.

²⁶ Planes Izabal, Ramon. *Memòries*. Sitges: Grup d'Estudis Sitgetans, 1987. Col·lecció Estudis Sitgetans, número 16. Pàg. 199. ISBN mkt0004191685.

cursés el batxillerat a l'*Instituto General i Técnico* de Barcelona.²⁷ Artur Carbonell es va llicenciar el curs 1921-1922²⁸ i el seu títol va ser expedit el 12 de maig de 1923. Un cop llicenciat, va matricular-se a la carrera d'Arquitectura a l'Escola d'Arquitectura, però va deixar la carrera al finalitzar el seu primer curs, havent aprovat només dues assignatures, Dibuix i Perspectiva.²⁹ Decideix abandonar els estudis per dedicar-se fermament al món de l'art, més concretament, per a ser pintor.

L'origen de la seva carrera com a pintor el situem l'any 1924, any en què abandona els estudis d'arquitectura per dedicar-se a la pintura. L'interès per la pintura li ve des de ben petit i no es pot entendre sense tenir en compte a la seva família. Primerament, l'any 1915, quan Artur Carbonell era un nen, la família va fer un viatge a Madrid on van visitar el Museo del Prado, la ciutat de Toledo on va poder veure l'obra de Doménikos Theotokópoulos (El Greco), El Escorial i la ciutat d'Aranjuez.³⁰

Però no només cal considerar aquest viatge com a origen de l'interès per la pintura, també les relacions familiars que anteriorment hem esmentat i també la posició social, política i econòmica de la seva família. El pare d'Artur Carbonell va ser una persona d'alta influència i prospera als cercles artístics sitgetans tal com hem vist anteriorment, sent intermediari per la construcció dels Palaus de Maricel i tenint testimoni de la seva relació amb grans personalitats artístiques com Charles Deering, Santiago Rusiñol o Miquel Utrillo d'entre altres. A més, cal considerar que Artur Carbonell va ser amic íntim durant tota la seva vida de Maria Dolors Bertran, neboda del pintor Joaquim Sunyer i de Miró.³¹

A part de les possibles influències artístiques que el seu entorn podia exercir sobre Artur Carbonell, cal considerar el fet que va abandonar els estudis acadèmics per dedicar-se al món de la pintura, un fet que sense tenir una posició de privilegi econòmic i un suport familiar seria impensable de fer. És a dir, abandonar un futur acadèmic amb opcions d'entrar en un mercat laboral el qual pot aportar certa estabilitat, en pro d'un futur incert i amb altíssima competència com és el món de l'art, sense tenir contactes ni un coixí econòmic darrere és prendre una decisió molt arriscada. Com també era complicat viatjar sense tenir un poder econòmic considerable. Aquesta afirmació es pot recolzar amb la declaració que fa Vilà sobre la vida d'artista com a Carbonell; explica que ell no vivia amb la pressió de treballar per encàrrec, ja que no tenia necessitats econòmiques, la seva feina era la seva vocació i vivia entregat a ella.³²

Sobre la seva formació primerenca, l'article *La bodega de Arturo Carbonell* de l'Eco de Sitges del 30 de setembre de 1944 explica que l'artista va començar a pintar i dibuixar de manera autodidàctica.

De la relació d'Artur Carbonell amb el teatre podem situar l'origen de la seva carrera teatral en la representació d'uns ballets catalans que l'Artur Carbonell organitzava i dirigia amb joves veïns del poble. Aquests assajaven al celler de casa seva per després portar la representació a escena a l'escenari dels jardins del Casino Prado Suburense i a l'exterior del Santuari de la Mare de Déu del Vinyet³³. Aquests ballets molt probablement els va conèixer a través d'un llibre present a la seva biblioteca personal, es tracta d'una conferència transcrita i documentada amb imatges sobre les danses populars catalanes que es va pronunciar a la Sala de Sessions del Foment del Treball

²⁷ Artigas i Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 11.

²⁸ Ágape de la Promoción de Bachillerato 1921-1922. 22 d'octubre de 1957. Biblioteca Santiago Rusiñol. Fons Artur Carbonell i Carbonell. Carpeta I; Fotografies Biblioteca. Carpeta Invitaciones.

²⁹ Artigas i Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 11.

³⁰ Artigas Coll, Isabel, *op. cit.* Pàg. 13.

³¹ Marsal, Maria Lluïsa. *op. cit.* Pàg. 12.

³² Vilà i Soler, Jofre. *op. cit.* Pàg. 8.

³³ Josep Miquel Sobrer recull el testimoni oral de Maria Planes (amistat d'Artur Carbonell). *op. cit.*

Nacional el dia 23 de novembre de 1915.³⁴ Aquests ballets els devia representar amb el grup de teatre de l'Esbart Sitgetà, del qual va començar a formar part l'any 1924 i l'any següent, el 1925, ja n'era el director.³⁵ També cal tenir en compte el viatge anteriorment esmentat a Madrid, l'any 1915. A la capital, el jove artista va presenciar una representació dels Ballets Russos al Teatre Real de Madrid.³⁶

Per altra part, Artur Carbonell i Carbonell és una persona que devia dominar un cert nombre de llengües. El Català i el Castellà com a llengües maternes i després el Francès, el qual va aprendre al Col·legi dels Maristes. A la Biblioteca Santiago Rusiñol es conserva un dels seus quaderns de Francès, amb quaranta-cinc exercicis realitzats.³⁷ Estudiant la seva biblioteca personal, hem trobat llibres per poder aprendre diversos idiomes, entre ells l'Alemanys³⁸ i l'Italià³⁹. Aquests manuals estan guixats amb apunts, subratllats, i plens de gargots que devia fer l'artista durant el seu procés d'aprenentatge. Fins i tot, un dels volums per aprendre Alemanys està en anglès, com diversos altres llibres de la seva col·lecció⁴⁰, per tant, podríem deduir que tenia unes mínimes nocions de llengua anglesa. Aquest domini de les llengües és també un factor a tenir en compte per entendre més endavant la seva faceta com a estudiant viatger.

El 1925, només un any després de deixar la carrera i centrar-se en la pintura, amb tan sols dinou anys, exposa per primera vegada al Casino Prado Suburense, a l'*Exposició Històrica d'Art Sitgetà*, promoguda per la revista *L'Amic de les Arts* sota assessorament del polifacètic Miquel Utrillo i Morlius.⁴¹ Va participar en aquesta exposició amb tres obres: *Acadèmia*, *Vista de la Ribera* i *Tornant del Mercat*.⁴²

A partir d'aquesta primera participació en l'*Exposició Històrica d'Art Sitgetà*, Artur Carbonell i Carbonell comença a estar present a més exposicions. El 1926 va participar en la Primera Exposició d'Art del Penedès. La seva primera participació en una exposició a Barcelona va ser l'any 1927, a les Galeries Dalmau de Barcelona. En aquesta exposició va presentar l'obra '*La Davallada*' (també coneguda com a '*Carrer de Sitges*'). En aquest mateix any, 1927, torna a exposar a la II Exposició d'Art del Penedès. El 1928 exposa a la Sala Parés de Barcelona, considerada una de les primeres galeries barcelonines que feien ressò de l'avantguarda més innovadora del moment. L'any 1928 és també el moment en el qual l'artista comença a experimentar i a presentar obres vinculades amb el surrealisme; participant en el Saló de Tardor i creant obres com '*El Circ*', '*Ocells*', '*Orfeu i Eurídice*' o

³⁴ Campany, Aureli. *La dansa popular com a element de cultura per a l'actor català*. Publicacions de l'Escola catalana d'Art Dramàtic de la Mancomunitat de Catalunya i l'Ajuntament de Barcelona. Barcelona: abril de 1923. Biblioteca personal Artur Carbonell i Carbonell; Biblioteca Santiago Rusiñol.

³⁵ Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 11.

³⁶ Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

³⁷ Quadern de Francès d'Artur Carbonell. s.d. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell, Carpeta I; Fotografies Biblioteca.

³⁸ Tenia diversos llibres metòdics per aprendre Alemanys:

- Fasnacht, G. Eugène. *Macmillan's Progressive German Course, II.-Second Year*. Londres: Macmillan and Co. 1903. Biblioteca Personal Artur Carbonell i Carbonell; Biblioteca Santiago Rusiñol.
- Métodos Robertson. *¿Quiere usted saber alemán en diez días?*. Barcelona: Ramon Sopena Editor. 1931. Biblioteca Personal Artur Carbonell i Carbonell; Biblioteca Santiago Rusiñol.

³⁹ Métodos Robertson. *¿Quiere usted saber italiano en diez días?* Barcelona: Editorial Ramón Sopena, 1956. Biblioteca Personal Artur Carbonell i Carbonell; Biblioteca Santiago Rusiñol.

⁴⁰ Per exemple: Hole, Christina. *English Home-Life 1500 to 1800*. Londres: B.T. Batsford LTD., 1947.

⁴¹ Sierra i Farreras, Roland. *op. cit.* Pàg. 10.

⁴² Coll i Mirabent, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

'Cintes'. Diversos autors situen aquest any com el moment de trencament que fa l'artista amb l'art noucentista per experimentar l'art surrealista.⁴³

L'any 1929 és quan mor la seva figura paterna, Pere Carbonell i Mestre, el 19 de març a Barcelona. L'endemà va ser enterrat a Sitges.⁴⁴ Tot i l'entrebanc familiar, aquest any és clau en la formació i evolució artística d'Artur Carbonell i Carbonell. Exposa a la III Exposició d'Art del Penedès i a l'Exposició d'Art Modern Nacional i Estranger de la Galeria Dalmau de Barcelona. En el mes d'octubre de l'any 1929, acompanyant a Joaquim Sunyer, fa un viatge a París. En aquest viatge a la capital artística mundial del moment és quan l'artista entra en contacte amb l'art avantguardista europeu, no només pel que fa a la pintura sinó també teatral.⁴⁵ En aquest viatge aprecia tota la col·lecció d'art del Museu del Louvre i de la mà de Leónce Rosenberg, amic de Joaquim Sunyer, visita les galeries d'art contemporani més importants de París, com la Galeria Bernheim-Jeune, la Galeria de Paul Guillaume o les Galeries Boëtie i Seine.⁴⁶ Quan torna del viatge, Carbonell busca aplicar tot allò que ha après de l'estudi i observació de l'art europeu al seu propi art.

El 1930 és l'any en què l'artista fa el salt definitiu artísticament parlant, en l'àmbit teatral com a nivell pictòric: el novembre d'aquest any exposa de manera individual per primera vegada a les Galeries Areñas de Barcelona, una exposició formada per les següents dinou pintures a l'oli: quatre retrats, tres nus, tres figures, un paisatge, tres apunts, una natura morta i les obres conegudes com a 'Diàleg', 'Peres', 'Pintura' i 'Nit de Nadal'. L'exposició era completada per dibuixos del mateix artista. Pel que fa a la carrera teatral, se situa aquest any com el moment clau en què l'artista fa un salt quasi professional en les representacions teatrals amb l'estrena de l'obra 'Orfeu' de Jean Cocteau.

L'elecció d'aquesta obra no és pura casualitat. Era un tema que li causava alt interès a l'artista, ja que dos anys abans ja havia plasmat aquest en el llenç 'Orfeu i Eurídice' (1928). La representació d'Orfeu de Jean Cocteau, el primer de setembre de 1930 al Teatre Prado, va suposar l'estrena del primer projecte de teatre avantguardista de tot l'Estat Espanyol. L'obra s'havia estrenat a París l'any 1926 al Théâtre des Arts⁴⁷ i Carbonell l'adaptava i introduïa al teatre Espanyol amb l'ajuda de Maria Carratalà (traductora) i d'un grup teatral format per aficionats i amateurs, la majoria sitgetans. Orfeu és també una obra vinculada amb el món dels somnis i, per tant, relacionada directament amb allò que interessava i que era motiu de treball per a Carbonell en aquest moment.⁴⁸ L'artista no només va exercir la funció de director de l'obra, sinó que també va crear l'escenografia, seguint l'estil surrealista i inspirant-se amb l'escenografia original que Víctor Hugo havia dissenyat per la representació d'*Orphée* a París.⁴⁹ Aquesta, però, no és l'única obra de Jean Cocteau que Artur Carbonell i Carbonell va dirigir i representar aquest any, també va portar a escena *La voix humaine*⁵⁰, La veu humana en català, però en un format reduït i en l'àmbit privat. A partir de la representació

⁴³ Ho destaquen les autores Isabel Artigas Coll (*op. cit.*), Isabel Coll i Mirabent (*op. cit.*), Lucía García de Carpi (*op. cit.*). Totes les autores citen a Magí Albert Cassanyes per un escrit que va fer a la revista *L'Amic de les Arts*, número 30, publicat el 31 de desembre de 1928, on deixa constància d'aquesta ruptura i canvi d'estil de la pintura d'Artur Carbonell i Carbonell.

⁴⁴ Sierra i Farreras, Roland. *op. cit.* Pàg. 10.

⁴⁵ Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 11.

⁴⁶ Coll i Mirabent, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

⁴⁷ Marsal, Maria Lluïsa. *op. cit.* Pàg. 12.

⁴⁸ Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 11.

d'Orfeu, Artur Carbonell va iniciar una tradició; estrenar cada setembre una obra de teatre d'avantguarda al Teatre Prado.

L'any 1931, Carbonell va viatjar per tota Europa, visitant diferents ciutats i centres artístics, entre els quals destaca París, Brussel·les, Anvers, Bruges, Düsseldorf, Colònia i Frankfurt.⁵¹ En aquest viatge se centra en l'estudi d'artistes i moviments determinats; a París estudia la pintura francesa del segle XIX, fixant-se principalment en les figures d'Henri de Toulouse-Lautrec i de Paul Cézanne; a Bèlgica posa l'ull a l'obra de Hans Memling i de Jan Van Eyck; i finalment a Alemanya visita el *Kunst-Halle* de Düsseldorf i el *Städelsches Kunst-Institut* de Frankfurt.⁵² En aquest viatge no només estudia la pintura, sinó que també es fixa en l'actualitat de les cartelleres dels teatres europeus.

Quan torna a Catalunya després d'aquest viatge, durant el mateix any 1931, comença a preparar l'obra teatral que escull per portar a escena al Teatre Prado, la qual va ser *Caps de recanvi*, de Jean Víctor Péllerin, una obra que l'artista havia presenciada a París al Théâtre Montparnasse sota la direcció de Gaston Baty. La traducció també va anar a càrrec de Maria Carratalà i l'equip d'actors i actrius va ser el mateix que el d'Orfeu. La representació de l'obra es va fer el dia 10 de setembre i va suposar també l'estrena d'aquesta obra, inèdita fins llavors a l'Estat Espanyol.⁵³

Durant el 1931, un cop tornat del seu viatge, exposa al Primer Saló d'Independents amb cinc pintures a l'oli que exposa a la Sala Parés. També va exposar a la I Exposició de Primavera al Saló de Montjuïc, on hi és present l'obra '*Cap de dona*'.

L'any 1932, més concretament el 2 de gener, exposa a les Galeries Syra de Barcelona, on trobem exposada l'obra '*El Circ*'; i posteriorment al Saló d'Independents de la Sala Parés durant les Exposicions de Primavera de Barcelona. També va exposar per primera vegada a l'Exposició d'Art de la Federació de Joves Cristians a Sitges. Aquest any, però, destaca també per la seva nominació com a membre de la directiva del Cercle Artístic de Sant Lluç i com a assessor de la junta dels Amics de l'Art Nou (ADLAN)⁵⁴, formant part de la fundació d'aquesta entitat formada per joves artistes i intel·lectuals. També és un any on veiem una nova faceta personal de l'Artur Carbonell com a conferenciant, portant a la sala del Foment de les Arts Decoratives de Barcelona i a l'Ateneu El Centaure de Sitges la conferència '*Les darreres evolucions de la pintura i les seves relacions amb el teatre*', una conferència on combina les seves dues grans passions i explicant com els moviments artístics d'avantguarda han aparegut al Vell Continent i com s'han enllaçat amb l'escenografia teatral del moment.⁵⁵

L'acte principal que va ocupar part de la seva activitat artística durant l'any 1932 va ser la celebració a Catalunya del centenari de la mort de Johann Wolfgang von Goethe. El 23 de febrer d'aquell any, la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona va nomenar a Artur Carbonell i Carbonell com a mandatari a Sitges pels actes i celebracions que tindrien lloc a la vila garrafenca.⁵⁶ D'aquesta

⁵¹ Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

⁵² Coll i Mirabent, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

⁵³ Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

⁵⁴ Sierra i Farreras, Roland. *op. cit.* Pàg. 10.

⁵⁵ Coll i Mirabent, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

⁵⁶ Carta per la Universitat de Barcelona; Facultat de Filosofia i Lletres: Centenari de Goethe a Catalunya, El Secretari General Ramon Borrás Prim, 25 de febrer de 1932.

manera, l'artista va estar treballant en la representació de l'obra teatral de Goethe, *Egmont*. És la primera obra de tipus clàssic que va dirigir Artur Carbonell, tot i que ho va fer amb el seu grup d'actors amateurs sitgetans de confiança.⁵⁷ La versió representada va ser adaptada pel comitè gestor del Centenari de Goethe a Catalunya i la traducció va anar a càrrec d'Anna Maria de Saavedra, Maria Carratalà, Marià Manent, J. Bofill i Ferro, i Borràs-Prim.⁵⁸ A l'entreacte va pujar a la palestra l'escriptor i filòsof Francesc Pujols i va fer un discurs sobre la figura de Goethe.

L'obra d'Egmont va ser molt més ben rebuda per la crítica que no pas les anteriors obres d'avantguarda que Carbonell havia estrenat durant els mesos de setembre al Teatre Prado. No obstant això, la crítica ja valora la qualitat de les obres teatrals que dirigeix i escenifica Artur Carbonell i Carbonell, ja que un retall d'El Mirador lloa al polifacètic artista sitgetà:

*'[...] el pintor Artur Carbonell organitza i dirigeix, cada any, en un dels teatres d'aquella loialtat, una representació teatral de la més alta categoria.'*⁵⁹

L'any 1933 torna a exposar a diverses exposicions que havia participat en anys anteriors com al Saló d'Independents de la Sala Parés per l'Exposició de Primavera de Barcelona o l'Exposició d'Art de la Federació de Joves Cristians, però la seva exposició més destacada és a les Galeries Syra, que de nou i de la mà d'ADLAN (Amics de l'Art Nou), presenta una exposició formada per les seves obres d'art d'estil surrealista de la qual tenim un testimoni en un retall periodístic de la publicació El Correu d'Avui:

*'ADLAN [...] dijous nit, a la Syra, reuniren llurs adherits i simpatitzants per a mostrar-los la producció pictòrica d'Artur Carbonell en la seva etapa irrealista. Una bella exhibició de pintura de qualitat...'*⁶⁰

La ja tradicional estrena teatral de l'any que tenia lloc al Teatre Prado durant el mes de setembre aquest any 1933 va anar dedicada a la representació de *'L'indigent'* de Charles Vildrac. Però no només va portar una sola obra a l'escenari del Teatre Prado, sinó que també va presentar dues obres més: *'Sopar d'Adéu'* d'Arthur Schnitzler; i *'Com ell va enganyar el marit d'ella'* de Bernard Shaw.⁶¹

L'any 1934 fa el salt a Barcelona en la seva carrera teatral, presentant *'Un Caprice'* d'Alfred Musset i *'Antoniette'* de Tristan Bernard, ambdues obres al Teatre Stadium⁶². Pel que fa a pintura, aquest any 1934 exposa a les Galeries Renard, al Saló d'Independents de la Sala Parés per l'Exposició de Primavera de Barcelona i exposa per última vegada a l'Exposició d'Art de la Federació de Joves Cristians a Sitges. També il·lustra la portada del llibre *'Revolució Catalanista'*, J.V. Foix i Josep Carbonell i Gener.⁶³

⁵⁷ Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 11.

⁵⁸ Marsal, Salvador. *'Egmont' a Sitges*. El Mirador, 22 de setembre de 1932.

⁵⁹ Retall de El Mirador. *Cultura colonial*. AHC; Sitges; Municipal; Llegats i arxius patrimonials; Artur Carbonell: Retalls de Premsa 1927-... XVI.1. (3) (843). Carpeta Retalls de Premsa. Retalls de Premsa 3.

⁶⁰ El Correu d'Avui. ADLAN. Carpeta 1933 Exposició Artur Carbonell / Adlan - Syra. AHC; Sitges; Municipal; Llegats i arxius patrimonials; Artur Carbonell: Retalls de Premsa 1927-... XVI.1. (3) (843)

⁶¹ Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 11.

⁶² Sobrer, Josep Miquel. *op. cit.* Pàg. 7.

⁶³ Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 11.

Pel que fa a l'any 1935, Artur Carbonell i Carbonell presenta 'A la sortida' de Pirandello i 'Abans de l'esmorzar' d'Eugène O'Neill.⁶⁴ Com a pintor exposa de nou a l'Exposició de Primavera del Saló de Montjuïc, exposa també al Saló d'Independents de la Sala Parés a Barcelona, i és en aquest any quan pinta l'obra 'Paisatge assassinat', una de les peces clau de la seva producció surrealista.⁶⁵

Aquest any 1936, just abans de l'esclat de la Guerra Civil, durant el mes de maig va tenir lloc l'Exposició Logicofobista a les Galeries de la Llibertat Catalònia, una exposició a càrrec de Magí Albert Cassanyes i Mestre.⁶⁶ En aquesta exposició hi participen diversos pintors i escultors de renom, Isabel Coll i Mirabent ens en destaca uns quants, com per exemple Joan Miró, el mateix Artur Carbonell, Àngels Planells, Jaume Sans, Remei Varó (Remedios Varo), A.G. Lamolla, Josep Viñola, Àngel Ferrant, Ramon Marianel-lo o Leandre Cristòfol.⁶⁷

Pel que fa a l'àmbit del teatre, l'any 1936 Artur Carbonell presenta al Teatre Prado de Sitges 'L'innocent' d'Henri René Lenormand ⁶⁸, obra que conjuntament amb 'Davant la mort' de August Strindberg i 'Un prometatge' d'Anton Txékhov; es van representar també al Teatre Stadium de Barcelona. De totes aquestes obres, l'artista també en va fer l'escenografia i els figurins.

Un cop esclata la Guerra Civil Espanyola, la seva activitat artística para en sec. Cap autor fa un registre ni de pintures fetes per l'artista ni d'obres teatrals dirigides per l'Artur Carbonell durant aquest període. Sabem, però, que va participar al front. No obstant això, en cap moment la bibliografia existent determina per quin bàndol va lluitar, però podem arribar a suposar que per ideals artístics, per ser membre de l'avantguarda catalana, i per aquesta mateixa abstenció de dir de quin bàndol formava part, va participar lluitant pel bàndol republicà. Podem basar aquesta afirmació en dues cites de Josep Miquel Sobrer:

*'... una visió tan heroica com estilitzada d'homes a les trinxeres, amb les senyeres desafiants de llurs conviccions polítiques. [...] l'idealisme dels lluitadors, d'aquells que volien fer la guerra per acabar totes les guerres i que preferien anar vestits de treballadors amb granota a anar vestits de soldats.'*⁶⁹

*'Quan acabà la guerra civil, Carbonell hagué de repensar la seva activitat i reformular-la en la llengua castellana dels victoriosos.'*⁷⁰

En aquestes dues cites veiem com Sobrer situa a l'Artur Carbonell del costat de la classe treballadora i lluitadora. La primera és l'única descripció que tenim de l'únic vestigi sobre la participació d'Artur Carbonell i Carbonell a la guerra; uns dibuixos que l'artista va fer des del front, els quals actualment es desconeix la seva ubicació exacta, però sabem que han format part de col·leccions privades.⁷¹ La segona és la que demostra o ens permet plantejar la hipòtesi que l'Artur Carbonell va participar del bàndol dels derrotats, dels Republicans, ja que va haver d'adaptar-se al nou règim Franquista i adaptar-se al llenguatge dels vencedors, afirmació que no només vol dir que

⁶⁴ Marsal, Maria Lluïsa. *op. cit.* Pàg. 12.

⁶⁵ García de Carpi, Lucía. *op. cit.* Pàg. 14.

⁶⁶ Sierra i Farreras, Roland. *op. cit.* Pàg. 10.

⁶⁷ Coll i Mirabent, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

⁶⁸ Sierra i Farreras, Roland. *op. cit.* Pàg. 10.

⁶⁹ Sobrer, Josep Miquel. *op. cit.* Pàg. 7.

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ Arxiu Isabel Artigas Coll; Carpeta Artur Carbonell. Catàleg d'Ollis.

passés a parlar i fer ús del castellà, sinó que també adaptés els seus llenguatges artístics al gust dels feixistes.

L'any 1940 és l'any on Artur Carbonell trenca amb tot allò que havia creat anteriorment per donar pas a una nova etapa, considerada de maduresa, però que té la seva raó de ser en la foscor que la dictadura va aportar sobre el nostre país i la pèrdua de llibertats, sobretot artístiques, en l'època de postguerra. Aquesta nova etapa, com veurem més endavant, està marcada per una aposta artística que fa l'artista cap al món del teatre, deixant a un segon lloc la pintura, llenguatge artístic que només utilitzarà per fer natures mortes, paisatges, retrats i obres de temàtica religiosa.

• Maduresa (1936-1973)

Anteriorment en l'apartat de la **Joventut** d'Artur Carbonell, hem vist com durant el conflicte bèl·lic, l'única dada relacionada amb el món de l'art que tenim són els dibuixos que va enviar des del front. No és fins a l'any 1939 que trobem una primera notícia que ens permet posar al mapa a l'artista: presenta al Teatre Prado de Sitges l'obra '*El cuento del lobo*' de Ferenc Molnár, sent la primera obra que representa després de la guerra civil.⁷² D'aquesta obra de teatre en conservem el llibret que va fer servir per a la seva representació o si més no, amb el que va conèixer l'obra, a la Biblioteca Santiago Rusiñol de Sitges.⁷³

Fins a l'any 1940 no trobem la següent obra que dirigeix, més concretament durant el mes de setembre. Aquesta, però, es va representar per un context diferent del qual l'artista estava acostumat; la capella del Santíssim de l'Església Parroquial de Sant Bartomeu i Santa Tecla de Sitges havia quedat destrossada per la guerra i l'Artur Carbonell va portar a escena '*El Gran Teatro del Mundo*', acte sacramental de Calderón de la Barca. Els diners que es van recollir d'aquesta obra van anar en beneficència per la Parròquia de Sitges en pro de la reconstrucció de la capella. També va portar a escena al Teatre Prado l'obra '*Las aceitunas*' de Lope de Rueda.⁷⁴

Segons García de Carpi, la primera exposició que va fer després de la Guerra Civil va ser a les Galeries Syra de Barcelona, l'any 1941.⁷⁵ No obstant això, a l'Arxiu Històric de Sitges es conserva un fullotó informatiu sobre una de les exposicions en les quals va participar l'Artur Carbonell, datat de l'any 1939, sota el nom '*Exposición Pro-Hospitales 1939*'.⁷⁶ A més, Josep Miquel Sobrer també menciona una participació en una exposició anterior a la que García de Carpi menciona, dels dies 4 al 17 de maig de l'any 1940 a la Galeria Pictòria.⁷⁷ Va participar en aquesta darrera exposició presentant dotze pintures a l'oli i sis dibuixos, entre les quals Isabel Coll i Mirabent⁷⁸ en destaca les següents: diversos retrats i figures, dos paisatges del País Basc ('*Deva*' i '*Ondarroa*'), una natura morta i dues pintures religioses, '*Sant Sebastià*' i '*L'Anunciació*'.

⁷² Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

⁷³ Molnár, Ferenc. *El Cuento del lobo*. Madrid: La Farsa, 2 de maig de 1931. Llibre adaptació de l'obra estrenada al Teatre Reina Victoria el 9 d'abril de 1931. Biblioteca Personal Artur Carbonell i Carbonell; Biblioteca Santiago Rusiñol de Sitges.

⁷⁴ Coll i Mirabent, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

⁷⁵ García de Carpi, Lucía. *op. cit.* Pàg. 14.

⁷⁶ Arxiu Històric Comarcal de Sitges; fons municipal; Sèrie Llegats i arxius patrimonials; secció Artur Carbonell i Carbonell; Signatura XVI.1. Carpeta Exposicions de Pintura: Cartells. / Artur Carbonell: Catàlegs exposicions de pintura. 1930-1945-1949-1950.

⁷⁷ Sobrer, Josep Miquel. *op. cit.* Pàg. 7.

⁷⁸ Coll i Mirabent, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

L'any 1940 destaca per l'inici de la seva carrera com a docent en el món del teatre; el 3 de gener és nomenat professor de Dibuix i de Realitzacions Escèniques a l'Institut del Teatre. Segons Jofre Vilà, Artur Carbonell i Carbonell va ser designat com a professor perquè *'Amb els figurins i els decorats del teatre assolía la unió (discreta) entre la pintura i el teatre'*.⁷⁹ La decisió va ser, però, de Guillem Díaz-Plaja, director de l'Institut del Teatre a partir de 1939, el qual va decidir comptar amb la presència d'Artur Carbonell com a professor pels seus èxits i les innovacions escenogràfiques que havia demostrat portant a escena com a director novell.⁸⁰ A Barcelona, l'Artur Carbonell i Carbonell va passar a residir a un àtic del Carrer Nil Fabra.⁸¹

Com a professor tenim una cita de Sobrer que ens descriu com el veien els seus alumnes, parafrasejant-lo diu així; era recordat pels alumnes com un professor calmós, exigent, *'que donava i demanava amb una devoció total'*.⁸² A la Biblioteca Personal d'Artur Carbonell, però, tenim escrit en un llibre dues dedicatòries que són testimoni directe d'una de les seves alumnes la qual li agraeix a l'artista, i ara docent, la seva manera de ser com a professor i l'ajuda que va rebre d'ell per poder desenvolupar els seus projectes i créixer com a professional:

'Dedicat al bon amic Arturo Carbonell; Subdirector de l'Institut. Aquesta obra l'he escrita per demostrar no es destí de pau, nostra vida dura, i hem de lluitar fins morir. L'il·lusió amb que l'he texida ha donat vida al cor meu, i ha sigut com una gràcia que ha volgut donar-me pau. I a l'Institut del Teatre l'he pogut representar; i ara la miro en el llibre impres, que tinc a la mà. Signat Maria Soler Baqués.'

'Agraeix al amic Arturo per tots els dies de la vida l'haver parlat be de la seva obra al Prof. Díaz-Plaja per que li dexes estrenar'.

L'autora de l'obra és Maria Soler Baqués, tant la dedicatòria com el llibre tenen la data de l'any 1959. L'obra es va estrenar el 22 de juny de 1959 a l'Institut del Teatre. En aquestes línies llegim com l'Artur Carbonell, de la mateixa manera que Maria Soler, són dues persones treballadores i lluitadores. I com un professor fa costat a una alumna perquè aquesta pugui representar la seva obra a l'Institut del Teatre, parlant bé dels seus mèrits i esforços al director de l'Institut del Teatre, Guillermo Díaz-Plaja.⁸³ Carbonell, doncs, no només era un bon professor, sinó que també la seva faceta de bona persona feia que destaqués encara més respecte a la resta, i permetés impulsar als seus alumnes motivant-los a complir les seves metes i dur a la realitat els seus projectes.

Enllaçant amb l'Institut del Teatre, és en aquesta institució on coincideix amb Marta Grau, catedràtica de l'Institut del Teatre i del Conservatori del Liceu. Els dos junts van fundar l'any 1941 una companyia de teatre sota el nom de *Teatro de Arte*, amb seu fixa a l'antic Teatre Barcelona de la Rambla Catalunya, als números 2-4.⁸⁴ Amb aquesta, Carbonell i Grau van portar a escena obres de teatre clàssic espanyol, teatre religiós i actes sacramentals. Buscaven crear obres espectaculars

⁷⁹ Vilà i Soler, Jofre. *op. cit.* Pàg. 8.

⁸⁰ Carta de Guillem Díaz-Plaja a Artur Carbonell sobre l'homenatge i l'entrega de la Medalla al Mèrit de l'Institut del Teatre. c. 1971. Biblioteca Santiago Rusiñol de Sitges. Fons Artur Carbonell. Carpeta Artur Carbonell II. Adhesions Homenatge Artur Carbonell.

⁸¹ Vilà i Soler, Jofre. *op. cit.* Pàg. 8.

⁸² Sobrer, Josep Miquel. *op. cit.* Pàg. 7.

⁸³ Soler Baqués, Maria. *La Araña del Destino*. Barcelona: Institut del Teatre, 1959. Biblioteca Personal Artur Carbonell i Carbonell; Biblioteca Santiago Rusiñol.

⁸⁴ Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

amb escenografies molt riques. També, però, van saber recuperar i oferir a la ciutat de Barcelona un teatre contemporani, que aportés noves corrents d'altres països, modern, renovador i de qualitat. Si bé, però, els seus inicis els hem de situar en un teatre molt més conservador, en un moment de tensió i repressió van ser capaços d'aportar un breu sospir d'innovació a la constant tradició. La primera obra que estrenen és però al Teatre Prado de Sitges, '*La discreta enamorada*', obra de Lope de Vega, el mateix any de fundació de la companyia, el 1941. La mateixa obra la van portar a escena a Barcelona el 24 de novembre de 1941 al Teatro Barcelona. Artur Carbonell no només participava de la direcció de les obres teatrals conjuntament amb Marta Grau, sinó que també creava els figurins i les escenografies de les obres.⁸⁵

Aquest mateix any, Artur Carbonell continua amb la tradició de fer una representació al Teatre Prado de Sitges durant el mes de setembre. Tanmateix, canvia radicalment l'estil d'obra que porta a escena. Artur Carbonell es converteix en un creador d'un tipus d'espectacle musical comercial que reviu i recupera grans èxits musicals, d'espectacle i coreogràfics d'anys anteriors. El primer el va titular '*Sitges 1900-1914*'. Aquests espectacles tenien un gran èxit de públic i els beneficis que en treien acabaven destinats a l'Hospital de Sant Joan Baptista de Sitges.⁸⁶ Són descrits com espectacles marcats per la nostàlgia i alhora la gràcia. L'artista també en feia les escenografies i els figurins que formaven part d'aquest tipus d'obres.⁸⁷

La carrera de pintor, com anirem veient, es va fonent lentament al llarg de la vida adulta d'Artur Carbonell i Carbonell. L'any 1941 només exposa a l'Exposició Ambientes Barceloneses de la Galeria Syra.

L'any 1942 repeteix la fórmula que l'any anterior li havia aportat tant d'èxit i porta a escena una nova obra musical de tipus '*revival*', aquesta amb el nom de '*Espectáculo 1940-1942*'. Pel que fa a la companyia *Teatro de Arte*, durant el segon any de vida repeteix la representació de *La Discreta Enamorada* i alhora comencen a portar a escena obres estrangeres; '*La comedia de la felicidad*' de Nikolai Nikolayevich Evreinov i adaptada per José Martínez Ruiz, conegut com a *Azorin*. La representació d'obres d'avantguarda no era ben vista per la societat del moment i la representació de l'obra va rebre unes crítiques brutals.⁸⁸ La representació va tenir lloc el primer de juny de 1942 i l'Artur Carbonell va ser el responsable dels decorats. Sense sortir del món del teatre, aquest any Artur Carbonell i Carbonell coincideix i coneix a l'escriptor i premi Pulitzer Tennessee Williams⁸⁹ a Barcelona; autor que posteriorment influirà en les darreres obres que Artur Carbonell va portar a escena.

Aquest any, 1942, també continua amb la seva tímida participació com a pintor. L'artista tan sols exposa dos olis a l'Exposició Nacional de Belles Arts de Barcelona. En una faceta artística diferent, aquest any il·lustra el llibre '*Dos años de Arte Sagrado*' de Juan Ferrando Roig, amb pintures a l'oli i dibuixos de temàtica religiosa.⁹⁰

⁸⁵ Full informatiu de la representació de *La Discreta Enamorada*, de Lope de Vega. Teatro de Arte. Teatro Barcelona. Artur Carbonell dissenya l'escenografia. 24 de novembre de 1941. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell, Carpeta I; Fotografies Biblioteca.

⁸⁶ Sierra i Farreras, Roland. *op. cit.* Pàg. 10.

⁸⁷ Marsal, Maria Lluïsa. *op. cit.* Pàg. 12.

⁸⁸ *Ibid.*

⁸⁹ Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 11.

⁹⁰ Coll i Mirabent, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

L'any 1943 porta a escena dues obres de teatre amb la companyia *Teatro de Arte*: l'obra '*Las medallas de Sara Dowey*' de James Mathew Barrie, el 31 de maig; '*El Vértigo*' de Gaspar Núñez de Arce; i '*Nuestra Diosa*' de Massimo Bontempelli el mateix 31 de maig.⁹¹ A Sitges representa '*La viuda alegre*' de Franz Lehár com a espectacle setembrí. Però la gran posada en escena que realitza durant aquest any és la de l'obra '*El Gran Teatro del Mundo*', acte sacramental de Calderón de la Barca que ja havia representat a Sitges dos anys abans. Aquest cop, però, l'escenari és diferent, presenta aquesta obra a l'antic teatre Coliseu Pompeia el 25 de juny, i posteriorment, a la plaça de la Catedral de Barcelona.⁹²

Seguidament, l'any 1944 tornem a trobar activitat pictòrica dins de la carrera d'Artur Carbonell. Durant el mes de gener participa en una exposició a la Galeria Pictòria de Barcelona, on exposa un paisatge, un nu, dues natures mortes, cinc retrats: de Margarida Bertran, Juan Pedret, Maria Dolors Bertran, Marta Santaolalla, i els nens Amell; i tres obres religioses: L'Arcàngel Sant Rafael, El Sant sopar, i La Verge i el Nen.⁹³ Aquest any també l'Ajuntament de Sitges, presidit pel batlle Felip Font i Soler adquireix una tela seva, '*Nena de dol*' perquè passi a formar part de la Pinacoteca Local.⁹⁴

Amb *Teatro de Arte* estrena l'obra '*Eco y Narciso*' de Calderón de la Barca al Teatre Barcelona en una sessió de l'Institut del Teatre⁹⁵, fins a dues ocasions, el 21 d'abril i el 26 de maig, però posteriorment ho porta a l'Institut del Teatre. Com ja havia succeït en anteriors representacions, a part de la direcció, l'Artur Carbonell va encarregar-se de l'escenografia. Posteriorment, el 13 de juny presenta al Palau de la Música l'obra '*Sponsus*', un drama litúrgic del segle XII amb origen al monestir de Sant Marçal de Llemotges.⁹⁶ A Sitges va portar l'espectacle '*Sitges Sonríe*' el 12 de setembre, un conjunt de comèdia, òpera, dansa i variétés dirigit per l'Artur Carbonell.⁹⁷

Com a docent, aquest any destaca l'aparició de les seves classes en un dels vídeos documentals del *NO-DO*, el Noticiari Cinematogràfic Espanyol o Noticiari Documental.⁹⁸

L'any 1945, Artur Carbonell perd a la seva mare, Sebastiana Carbonell. En l'àmbit teatral porta a escena la seva primera obra de teatre grec clàssic, '*Medea*' d'Eurípides presentada per la companyia *Teatro de Arte* amb Aurora Bautista com a actriu destacada; Artur Carbonell també en va fer els decorats i figurins. '*Medea*' acabarà sent la tragèdia grega que Artur Carbonell i Carbonell va portar més cops a escena. Aquest any també presenta tres obres més; '*Los Automovilistas*' ;⁹⁹ '*avidades en la Casa Bayard*' de Thornton Wilder; i '*Las Medallas de Sara Dowey*' de James Mathew Barrie.¹⁰⁰ Com a artista col·laborador, Carbonell va crear les escenografies per l'obra '*Cuando los Ángeles*

⁹¹ *Ibíd.*

⁹² Sobrer, Josep Miquel. *op. cit.* Pàg. 7.

⁹³ Coll i Mirabent, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

⁹⁴ Sierra i Ferreras, Roland. *op. cit.* Pàg. 10.

⁹⁵ Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 11.

⁹⁶ *Ibíd.*

⁹⁷ Fullletó informatiu '*Sitges Sonríe*'; Educación y Descanso de Sitges. Teatre Prado Suburense. Direcció d'Artur Carbonell. 12 de setembre de 1944. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell Carbonell, Carpeta II. Programes Teatral a Sitges.

⁹⁸ Isabel Artigas Coll. *op. cit.* Pàg. 13.

⁹⁹ Fotografies de l'obra; Fotos Artur Carbonell: Teatre Sitges; Capsa amb plecs 1-10. TRF 44 / 3920 / 39 /841. Arxiu Històric de Sitges.

¹⁰⁰ Full informatiu de *Las Medallas de Sara Dowey* i *Medea*, dirigides per Marta Grau i Artur Carbonell, any 1945. Teatro de Arte. Biblioteca Personal d'Artur Carbonell i Carbonell, Biblioteca Santiago Rusiñol.

duermen'.¹⁰¹ Com a espectacle setembrí, presenta '*Sitges 1945*' al Teatre Prado Suburense, els dies 12 i 13 de setembre.¹⁰²

El 29 de maig de 1945 se celebra un homenatge a Marta Grau i a l'Artur Carbonell com a directors de Teatre de Arte. Es porta a escena '*Las Medallas de Sara Dowey*', '*Medea*', '*Himno al Sol*' de Rimsky-Korsakov, un '*Recital Poético*' i un fragment de '*Nuestra Ciudad*', una vetllada celebrada al Teatre Barcelona.¹⁰³

Com a pintor, exposa durant el 16 i el 24 d'agost a les Galeries La Xarmada de Sitges, una altra exposició on presenta obres de temàtica tradicional; entre les obres exposades hi trobem una *Verge Dolorosa*, *Retrat de dona amb mocador vermell*, *Fruites i flors*, *La Verge i el Nen*, o *Repós*.¹⁰⁴ L'Eco de Sitges va fer ressò d'aquesta exposició i Isabel Artigas Coll¹⁰⁵ en destaca aquesta cita:

*"Precisión, suavidad, profundidad, asistidas por una incontestable perfección de líneas, volúmenes, la pintura de Arturo Carbonell triunfa en la figura, con certera elegancia, notablemente en el retrato estricto, donde semejanza física corre pareja con la penetrante interpretación anímica del personaje".*¹⁰⁶

Crítica que no fa cap mena d'anàlisi del contingut de l'obra ni va més enllà del que pot transmetre cada una. Visió superficial d'un art on la figuració, el dibuix, la línia i el volum ho és tot sense deixar lloc a l'experimentació personal de l'artista ni a la reflexió intel·lectual. Si bé Artur Carbonell compleix i presenta unes obres d'un cert nivell pictòric, sí que és cert que les 'noves' temàtiques no li són prou motivadores com per a dedicar-hi la vida plenament a la pintura com havia fet anys enrere.

L'onze de juny de 1946 representa amb *Teatro de Arte* l'obra '*El tiempo es un sueño*' de Henri-René Lenormand. Aquesta no va ser ben rebuda per la crítica local, criticada per ser una obra morbosa i anticatòlica. És una obra que s'enfoca en els estudis de Sigmund Freud i el món del somni. Artur Carbonell tenia a la seva biblioteca particular el llibre de l'obra de teatre en francès, de l'any 1931¹⁰⁷, obra, per tant que ja coneixia en època prèvia a la guerra i que més endavant va decidir portar a escena, recuperant lleugerament o de manera dissimulada, la representació d'obres d'avantguarda. Per altra part, va representar '*O'flaherty V.C.*' de Bernard Shaw, '*Tres escenas d'amor d'Enric VIII*', fragments de l'obra de William Shakespeare; i '*La Nit de l'amor*'.¹⁰⁸

¹⁰¹ Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

¹⁰² Full informatiu; Educación y Descanso de Sitges; Teatre Prado Suburense; Espectaculo '*Sitges 1945*', Direcció Artur Carbonell. 12 de setembre. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell, Carpeta I; Fotografies Biblioteca.

¹⁰³ Full informatiu de l'acte en homenatge a Marta Grau i Artur Carbonell; *Las Medallas de Sara Dowey; Medea; Himno al Sol de Rimsky-Korsakov; Recital Poético; Fragmento de 'Nuestra Ciudad'*. Teatre Barcelona. Homenatge a Marta Grau i Artur Carbonell, directors de Teatre de Arte. 29 de maig de 1945. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell. Carpeta I; Fotografies Biblioteca

¹⁰⁴ Coll i Mirabent, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

¹⁰⁵ Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. Pàg. 13.

¹⁰⁶ Eco de Sitges, 19 d'agost de 1945.

¹⁰⁷ Lenormand, Henri-René. *Théâtre complet; Les Ratés; Le Temps est un sogno*. París: Les Éditions G. Cres Et Cie, 8ª Edició, 1931. Biblioteca personal Artur Carbonell i Carbonell; Biblioteca Santiago Rusiñol.

¹⁰⁸ Fotografies de les obres; Fotos Artur Carbonell: Teatre Sitges; Capsa amb plecs 1-10. TRF 44 / 3920 / 39 /841. Arxiu Històric de Sitges.

També va fer els decorats de l'obra *'El Pozo Amarillo'*, dirigida per José Camon Aznar, el 2 d'abril de 1946¹⁰⁹, realitza el figurí pel recital de poesia de Marta Olsina¹¹⁰, i porta a escena, també amb *Teatro de Arte*, l'acte sacramental *'Auto de los dones que envió Adan a nuestra Señora con San Lázaro'* i *'La Hidalga del Valle'* de Pedro Calderón de la Barca amb motiu de la Festivitat de la Inmaculada Concepció.¹¹¹

Finalment, d'aquest any com a pintor només destaca de nou la participació en les Galeries La Xarmada de Sitges. Hi va exposar *'La Verge dels Dolors'*, *'La Verge i el Nen'*, *'Martiri de Sant Artur'*, dues obres amb el nom de *'Figura'*, *'Fruites i flors'*, *'Repòs'*, *'Paisatge'*, *'Dona amb xal vermell'*, dos nus i tres apunts.¹¹² Però relacionat amb la pintura, Artur Carbonell i Carbonell va pronunciar una conferència per celebrar el dos-cents aniversari del naixement de Francisco de Goya i Lucientes. La conferència es va titular *'Goya, David y su época. Paralelismo entre dos vidas cruzadas'* i va tenir lloc a la Biblioteca Santiago Rusiñol de Sitges.¹¹³ Per altra part, també coneixia l'obra de Jacques-Louise David pels viatges que va fer a París durant la seva vida. Així i tot, també tenia llibres a la seva biblioteca personal sobre la vida i obra de l'artista.¹¹⁴

Carbonell coneixia l'obra de Goya pel viatge que va fer a Madrid l'any 1915 i tenia llibres a la seva col·lecció personal, entre ells, un d'Ignacio de Beryes¹¹⁵ en el qual va guardar diversos retalls de diaris que parlen de Goya que permeten datar el llibre pels voltants de 1945; l'any 1944 li van regalar un llibre sobre les pintures del panteó de Goya¹¹⁶; tanmateix, el llibre més antic que tenia sobre aquest artista data de l'any 1931.¹¹⁷

El 1947 és un any actiu en la carrera de l'artista i docent va ser l'encarregat de pronunciar el discurs duran l'acte inaugural del curs 1947-1948 de l'Institut del Teatre. El va titular *'Orientadores de la escena europea contemporánea: Gordon Craig, Jacques Coupeau, Max Reinhardt, Gaston Baty'*.¹¹⁸ En aquest, feia manifest dels autors més innovadors i destacats a nivell teatral en l'àmbit europeu, dels quals havia conegut la seva obra durant el seu viatge a París.¹¹⁹ L'acte es va celebrar al Saló de Sessions de la Diputació Provincial de Barcelona, el 23 de novembre de 1947.¹²⁰

¹⁰⁹ Fullletó Informatiu de l'Institut del Teatre; Sessió de Teatro Religioso Español; Congreso Catequístico Diocesano, Teatro Barcelona. Realitza el decorat de l'obra *El Pozo Amarillo*, dirigida per José Camon Aznar. 2 d'abril de 1946. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell, Carpeta I; Fotografies Biblioteca.

¹¹⁰ Full informatiu del Recital de Poesia por Marta Olsina y Bartolomé Olsina. Artur Carbonell fa el figurí per a Marta Olsina. 3 de febrer de 1946. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell, Carpeta I; Fotografies Biblioteca.

¹¹¹ Full informatiu *'Auto de los dones que envió Adan a nuestra Señora con San Lázaro; La Hidalga del Valle'* de Pedro Calderón de la Barca. Teatro de Arte. Representacions per la Festivitat de la Inmaculada Concepció a la Sala Cabañes del Circulo Católico. 1 de desembre de 1946. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell, Carpeta I; Fotografies Biblioteca.

¹¹² Full informatiu; Exposición Arturo Carbonell; Galerías Xarmada Sitges. 15 al 24 d'agost de 1946. Biblioteca Santiago Rusiñol. Fons Artur Carbonell. Carpeta III.

¹¹³ Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 11.

¹¹⁴ Humbert, Agnès. *Louis David*. París: Les Éditions Braun & Cie. Biblioteca personal Artur Carbonell i Carbonell; Biblioteca Santiago Rusiñol.

¹¹⁵ De Beryes, Ignacio. *La Vida y los Cuadros de Goya*. Barcelona: Iberia, Joaquín Gil, Editor. Agustín Núñez, París, 205, Barcelona. Biblioteca personal Artur Carbonell i Carbonell; Biblioteca Santiago Rusiñol.

¹¹⁶ Hans Rothe. *Las Pinturas del Panteón de Goya*. Editorial Orbis. Barcelona: 1944, traducció de Manuel Gutiérrez Marín. Biblioteca personal Artur Carbonell i Carbonell; Biblioteca Santiago Rusiñol.

¹¹⁷ Fosca, François. *Goya*. París: Les Éditions G. Crès et Cie, Le Musee Ancien, 1931. Biblioteca personal Artur Carbonell i Carbonell; Biblioteca Santiago Rusiñol.

¹¹⁸ Carbonell i Carbonell, Artur. *Orientadores de la escena europea contemporánea : (Gordon Craig, Jacques Copeau, Max Reinhardt, Gaston Baty)*. Barcelona: Instituto del Teatro, 1947. 22 pàg.

¹¹⁹ Maria Lluïsa Marsal. *op. cit.* Pàg. 12.

¹²⁰ Instituto del Teatro. *Inauguración del Curso 1947-1948*. Barcelona: Excm. Diputación Provincial, Conservatorio Superior de Barcelona, 1947. Biblioteca Personal Artur Carbonell i Carbonell; Biblioteca Santiago Rusiñol.

Aquest any, va portar de nou a escena l'obra *'La Hidalga del Valle'* de Pedro Calderón de la Barca, al Palau de la Música de Barcelona, el 26 de gener de 1947, de la mà de *Teatro de Arte*, juntament amb Marta Grau.¹²¹

Com a espectacle musical comercial, va estrenar *'Variété 1940-1947'* el 3 de febrer de 1947, però teatralment destaca per l'obra que va representar al Teatre Prado de Sitges, *'Doña Rosita, la soltera o el lenguaje de las flores'* de Federico García Lorca, obra de l'any 1900. Artur Carbonell va fer un redisseny del vestuari i va encarregar-se de la direcció de l'obra. Aquesta obra, tot i ser pròpia del teatre espanyol, era una obra més propera, innovadora, i a més, polèmica per l'autoria. La crítica va destacar-ne la qualitat del vestuari dissenyat per l'artista i la gran interpretació que en va fer el grup d'actors locals.¹²²

El 1948 realitza els figurins i l'escenografia per a la representació de l'obra de teatre grec clàssic, *'Èdip Rei'* de Sòfocles.¹²³ La representació va tenir lloc al Teatre Comedia i l'artista, s'continua amb la seva tònica, també en va dissenyar l'escenografia. Continuant amb la seva activitat teatral, amb la celebració del quart centenari del naixement de Miguel de Cervantes, el 30 d'abril d'aquest any va portar a escena les obres *'El juez de los divorcios'*, de l'artista homenatjat, i *'Cervantes o la casa encantada'* d'Azorin.¹²⁴ També va portar a escena *'La Hidalga del Valle'* de Pedro Calderón de la Barca i *'La Abadesa del Cielo'* de Luis Velez de Guevara.¹²⁵ Com a espectacle Setembrí, va portar a escena *'Sitges 1948'* durant els dies 14 i 15 al Teatre Prado Suburense.¹²⁶

Com a artista, aquest any exposa un sol figurí a l'exposició *'El Teatro en España'* organitzada per la Sociedad Española de Amigos del Arte durant el mes de juny.¹²⁷

El 1949 va representar *'Los Bañistas'* com a espectacle setembrí al Teatre Prado de Sitges¹²⁸, i va portar a escena *'Asesinato en la Catedral'* de T.S. Eliot a la plaça del Rei de Barcelona com a escenari^{129;130}. L'artista en va dissenyar l'escenografia i els vestits. A Sitges, com espectacle setembrí va representar *'Sitges 1949'* al Teatre Prado durant els dies 13 i 14.¹³¹

Com anem veient, la carrera d'Artur Carbonell va baixant el seu nivell d'activitat segons passen els anys. Se centra principalment en la seva carrera com a docent a l'Institut del Teatre, la qual cosa acabarà tenint els seus fruits durant la dècada dels anys cinquanta. Durant aquests anys esdevé un

¹²¹ Full informatiu; Congregación de la Anunciación y San Juan Berchamans, Barcelona, 26 de gener de 1947. Palau de la Música. Teatro de Arte per Marta Grau i Artur Carbonell. *'La Hidalga del Valle'* de Pedro Calderón de la Barca. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell, Carpeta I; Fotografies Biblioteca.

¹²² Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

¹²³ Marsal, Maria Lluïsa. *op. cit.* Pàg. 12.

¹²⁴ Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

¹²⁵ Full informatiu de la Sessió de Teatro Religioso Español. *La Hidalga del Valle* de Pedro Calderón de la Barca; *La Abadesa del Cielo* de Luis Velez de Guevara. Capella en construcció; Parroquia de la NTRA. SRA: del Rosario. 24 d'octubre de 1948. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell, Carpeta I; Fotografies Biblioteca.

¹²⁶ Full informatiu; Educación y Descanso de Sitges; Teatre Prado Suburense; Espectaculo *'Sitges 1948'*, Direcció Artur Carbonell. 14 i 15 de setembre. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell, Carpeta I; Fotografies Biblioteca.

¹²⁷ Sociedad Española de Amigos del Arte. *El Teatro en España*. Madrid: 1948. Biblioteca Personal Artur Carbonell i Carbonell; Biblioteca Santiago Rusiñol.

¹²⁸ Fotografies de les obres; Fotos Artur Carbonell: Teatre Sitges; Capsa amb plecs 1-10. TRF 44 / 3920 / 39 / 841. Arxiu Històric de Sitges.

¹²⁹ *Ibíd.*

¹³⁰ Enciclopedia Biográfica Española. J.M. Massó, Editor. Barcelona. Texto Para Corrección. Arxiu Històric de Sitges.

¹³¹ Full informatiu; Educación y Descanso; Sitges. Teatre Prado Suburense. *'Sitges 1949'*. Dirigit per Artur Carbonell. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell, Carpeta I; Fotografies Biblioteca.

director freqüent al Teatre C.A.P.S.A de Barcelona. De nou porta a escena l'obra de T.S. Eliot '*Asesinato en la Catedral*', aquest cop a la Seu Episcopal d'Égara, a Terrassa, el 8 de juliol de l'any 1950. L'artista, a més de ser-ne el director, va ser el figurinista de l'obra.¹³²

Del 29 d'abril al 12 de maig de 1950 exposa a les Galeries Laietanes, Premio Condado de San Jorge amb una sola obra, '*La Sirena i el pastor*'.¹³³ En el món del teatre, el dia 10 de maig representa '*Seis personajes en busca de un actor*' de Luigi Pirandello, al Teatre C.A.P.S.A de Barcelona.

L'any 1951 il·lustra la portada del programa d'activitats de Festa Major del Teatre Casino Prado Suburense de Sitges. Durant aquest any representa en vuit ocasions l'espectacle '*Variété 1900=1925*' al Teatre C.A.P.S.A. de Barcelona.¹³⁴ La primera el 25 d'abril, la segona el 9 de maig, la tercera el 22 de maig, la quarta l'11 de juny, la cinquena el 18 de juny, la sisena el 14 de novembre, la setena el 12 de desembre, i l'última el 28 de desembre.¹³⁵ Aquest espectacle també el va portar el 12 d'agost al Teatre Prado Suburense de Sitges.¹³⁶

L'any 1952, artísticament parlant, il·lustra la felicitació de Nadal de l'Esbart Sitgetà. Però principalment és un any que destaca pel seu nomenament com a sotsdirector de l'Institut del Teatre sota la càtedra de Realitzacions Escèniques, la qual accepta sense abandonar la seva posició com a professor; fet que va tenir lloc durant el mes d'abril.¹³⁷

Continuant amb l'activitat al Teatre C.A.P.S.A, l'any 1952 porta a escena l'espectacle '*Variété 1900=1925*' fins a quatre ocasions i '*Medea*' d'Eurípides en una ocasió.¹³⁸ Teatralment, però, aquest any és especialment rellevant per la realització de '*El Gran Teatro del Mundo*' i de '*El pleito matrimonial del cuerpo y el alma*' de Calderón de la Barca. Obres que porta a escena juntament amb Marta Grau, Miquel Xirgu i l'Institut del Teatre en motiu del XXXV Congrés Eucarístic Internacional de Barcelona. La representació de '*El Gran Teatro del Mundo*' va tenir lloc al Saló de Sant Jordi del Palau de la Generalitat, en aquell moment dit de la *Diputación*, i va comptar amb la participació de la Coral de Sant Jordi.¹³⁹ La representació de '*El pleito matrimonial del cuerpo y el alma*' va tenir lloc a la façana de la Sagrada Família.¹⁴⁰ Posteriorment, a Sitges representa '*Medea*' d'Eurípides al Teatre Prado Suburense, el 22 de novembre per celebrar les Noces de Platí del Teatre Prado.¹⁴¹

¹³² Full informatiu '*Asesinato en la Catedral*' de T.S. Eliot; Artur Carbonell com a director i figurinista. Recinte de l'Antiga Catedral de Égara, Terrassa, 8 de juliol de 1950. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell, Carpeta I; Fotografies Biblioteca.

¹³³ Full informatiu; Premio Condado de San Jorge; Galeries Layetanas. Del 29 d'abril al 12 de maig de 1950. Biblioteca Santiago Rusiñol. Fons Artur Carbonell. Carpeta III.

¹³⁴ Diversos fulls informatius de *Variété 1900=1925* d'Artur Carbonell al Teatre C.A.P.S.A de Via Laietana (9 de maig de 1951; 12 de desembre de 1951; 30 de gener de 1952; 13 de febrer de 1952; 28 de febrer de 1952; 9 de maig de 1952). Biblioteca Personal Artur Carbonell i Carbonell; Biblioteca Santiago Rusiñol.

¹³⁵ Fulls informatius '*Variété 1900=1925*', d'Artur Carbonell i Carbonell. Representats al Teatre C.A.P.S.A. l'any 1951. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell, Carpeta I; Fotografies Biblioteca.

¹³⁶ Full informatiu; '*Variété 1900=1925*', direcció d'Artur Carbonell i Carbonell. Representat al Teatre Prado Suburense de Sitges el 13 d'agost de l'any 1951. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell, Carpeta I; Fotografies Biblioteca.

¹³⁷ Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 11.

¹³⁸ Fulls informatius de *Medea* al Teatre C.A.P.S.A.; 28 de febrer; 23 d'abril; 9 de maig; 15 de desembre de 1952. Biblioteca Personal Artur Carbonell i Carbonell; Biblioteca Santiago Rusiñol.

¹³⁹ Marsal, Maria Lluïsa. *op. cit.* Pàg. 12.

¹⁴⁰ Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

¹⁴¹ Maria Lluïsa Marsal (*op. cit.* Pàg. 12.) ens dona una data errònia, situant aquesta celebració durant l'any 1954. A la Biblioteca Santiago Rusiñol trobem el full informatiu d'aquesta celebració que ens dona la data exacta:

- Full informatiu; Casino Prado Suburense Sitges; Bodas de Platino. '*Medea*' de Eurípides por Artur Carbonell. 22 de noviembre de 1952. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell, Carpeta I; Fotografies Biblioteca.

El 1953 és un any també intens pel que fa a representacions teatrals; presenta l'espectacle 'Carrillón'¹⁴² i 'Mirra' de V. Alfieri, obra que estrena amb motiu del trasllat de les restes del poeta Manuel de Cabanyes, autor de la traducció de l'obra, a Vilanova i la Geltrú.¹⁴³ També se celebra el primer aniversari del XXXV Congrés Eucarístic Internacional de Barcelona amb la representació de 'La cena del rey Baltasar' de Calderón de la Barca.¹⁴⁴

L'any 1954, el 19 de juny dirigeix 'Hamlet' de William Shakespeare a la Cartoixa de Vallparadís¹⁴⁵, Terrassa. A Sitges, representa l'espectacle 'Festival' al Teatre Prado Suburense.¹⁴⁶ Aquest any també porta a escena 'Amo a una actriu' de Ladislau Fodor, al Teatre C.A.P.S.A., el 7 de juny, espectacle on també va escenificar una petita selecció dels cuplets que formaven part de l'espectacle 'Variété 1900-1925'.¹⁴⁷ Aquest any torna a representar 'Las Aceitunas' de Lope de Rueda i 'El Gran Teatro del Mundo' de Calderón de la Barca, durant la Festa Major de 1954, el 4 de juliol al Centre Social Catòlic. Artur Carbonell dirigeix ambdues obres en un sol dia de representació i en fa els figurins.¹⁴⁸ A Sitges presenta l'espectacle setembrí 'Festival 1954', el 24 de setembre al Teatre Prado.¹⁴⁹

El 1955 és un any marcat per la celebració dels vint-i-cinc anys de la representació d'Orfeu' de Jean Cocteau; és a dir, es celebren les noces de plata d'Artur Carbonell amb el teatre, vint-i-cinc anys de carrera teatral de l'artista. L'acte d'homenatge va tenir lloc el 21 i 22 de desembre i va ser protagonitzat per personalitats com Pierre Deffontaines, Guillem Díaz-Plaja, Artur Llopis o Salvador Soler i Forment.¹⁵⁰ Al Teatre Romea es va celebrar la representació de l'obra 'El Círculo de Tiza' de Li Hsing-Tao el dia 21 de desembre, obra xinesa del segle XIII. Els actes de celebració van finalitzar amb un sopar de clausura en honor a Artur Carbonell i Carbonell el dia 22 de desembre.¹⁵¹ En el menú del sopar hi venia un vers d'homenatge a l'artista, escrit per Andreu Vallvé.¹⁵²

Celebracions a part, Artur Carbonell, centrat en la seva feina a l'Institut del Teatre representa 'La zapatera prodigiosa' de Federico García Lorca i organitza una exposició de figurins al Museu d'Art Escènic, exposició que va ser un acte previ a la celebració de les seves noces de plata amb el teatre i que va comptar amb la participació dels seus alumnes en ambdues activitats.¹⁵³ Aquest any també participa en l'exposició homenatge a Francisco Viñas, celebrada entre el 15 de desembre i el 7 de gener de 1955.¹⁵⁴

¹⁴² Sierra i Farreras, Roland. *op. cit.* Pàg. 10.

¹⁴³ *Ibíd.*

¹⁴⁴ Marsal, Maria Lluïsa. *op. cit.* Pàg. 12.

¹⁴⁵ Sierra i Farreras, Roland. *op. cit.* Pàg. 10.

¹⁴⁶ Full informatiu Festival 1954 d'Artur Carbonell al Teatre Prado. Biblioteca Personal Artur Carbonell i Carbonell; Biblioteca Santiago Rusiñol.

¹⁴⁷ Full informatiu Noces d'Argent de la Promoció Medica 1929. Representació de 'Amo a una actriu' de Ladislau Fodor, 7 de juny de 1954. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell, Carpeta I; Fotografies Biblioteca.

¹⁴⁸ Full informatiu Centro Social Catòlico; Fiesta Mayor de 1954; Domingo 4 de julio. Representació de 'Las Aceitunas' 'El Gran Teatro del Mundo'. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell, Carpeta I; Fotografies Biblioteca.

¹⁴⁹ Full informatiu; Delegación Sindical de Sitges; Teatre Prado; 'Festival 1954'. Direcció Artur Carbonell, 24 de setembre. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell, Carpeta I; Fotografies Biblioteca.

¹⁵⁰ Sobrer, Josep Miquel. *op. cit.* Pàg. 7.

¹⁵¹ Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 11.

¹⁵² Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

¹⁵³ *Ibíd.*

¹⁵⁴ Full informatiu Exposición - Homenaje al Tenor Francisco Viñas. Galerias Layetanas. 15 de desembre al 7 de gener de 1955. Biblioteca Santiago Rusiñol. Fons Artur Carbonell. Carpeta III.

L'any 1956 moren Magí Albert Cassanyes i Mestre, i Joaquim Sunyer i de Miró, personalitats clau en la seva joventut.¹⁵⁵ Artur Carbonell i Carbonell aquest any, però, ret homenatge a un altre difunt, Santiago Rusiñol, perquè és l'any de celebració dels vint-i-cinc anys de la mort de l'artista modernista. Artur Carbonell porta a l'escenari del Teatre Prado tres de les obres teatrals que va escriure Rusiñol: '*Dol d'Alivio*', '*La Casa de l'Art*' i '*Gente Bien*'.¹⁵⁶ Com a pintor, del 18 d'octubre al 3 de novembre de 1956 esposa amb l'obra '*Figura*' a l'Exposició Col·lectiva d'artistes socis del Real Círculo Artístico de l'Institut Barcelonès d'Art.¹⁵⁷

L'any 1957 porta a escena tres obres de teatre: '*Así mintió él al esposo de ella*' de Bernard Shaw, '*Catalina Parr o El Caballo de Alejandro*' de Maurice Baring; i '*Un Fenix demasiado frecuente*' de Christopher Fry, en un acte que va tenir lloc el 10 de febrer al Real Círculo Artístico de Barcelona.¹⁵⁸ Durant la Quaresma de 1957, dirigeix artísticament '*Jesus - Christus*' al Teatre Victoria al Palau d'Anglesola, a prop de Mollerussa.¹⁵⁹ L'any següent, el 1958 només tenim com a testimoni la representació de '*Variété 1900=1925*'¹⁶⁰, al Teatre C.A.P.S.A., celebrada el 10 de juny.

L'any 1959 és l'últim any destacable com a direcció i pintura de l'artista. Aquest any, el 4 de setembre, porta a escena '*El Zoo de Cristal*' de Tennessee Williams al Teatre Prado. Durant la realització i preparació de l'obra és també quan pinta una de les seves últimes teles, '*Retrat de Joan Sala i Massip*', obra firmada i datada que forma part de la Col·lecció d'Art de la Vila de Sitges i que actualment està guardada en dipòsit a la Biblioteca Santiago Rusiñol. En aquest llenç hi trobem representat a un dels actors amb el que Carbonell va comptar per escenificar l'obra de Williams, a la mà porta el llibre amb el guió de l'obra.¹⁶¹ Aquest any també va fer els figurins per als ballets de les Quatre Estacions, més concretament els d'*Otoño* i '*Invierno*', que es van celebrar el 14 de juny al Teatre Calderón amb motiu de la Clausura del Curs 1958-1959 de l'Estudi Juan Magriñá.¹⁶²

A partir de l'any 1960, Artur Carbonell i Carbonell rebutja el fet de representar obres de gran format i es manté participant en el món del teatre com a professor, docent i com a dissenyador de vestuari.

Com a artista, torna a exposar després de deu anys sense registre de la seva participació en una exposició. Ho fa a l'*Exposición Colectiva de Pintura de los artistas Sitgetanos y Amigos de Subur*.¹⁶³ El 26 de juny de 1960 es va representar l'obra '*Cuento Infantil*' (desconeixem si és obra de Calderón

¹⁵⁵ Sierra i Farreras, Roland. *op. cit.* Pàg. 10.

¹⁵⁶ Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 11.

¹⁵⁷ Full informatiu; Catàleg. Real Círculo Artístico del Instituto Barcelonés de Arte. Barcelona. Exposición Colectiva de Artistas Socios del Real Círculo Artístico. 18 d'octubre al 3 de novembre de 1956. Biblioteca Santiago Rusiñol. Fons Artur Carbonell. Carpeta III.

¹⁵⁸ Full informatiu; Real Círculo Artístico. Teatro de Cámara. Artur Carbonell. *Compañía de Arte Dramático*. '*Así mintió él al esposo de ella*' de Bernard Shaw; '*Catalina Parr o El Caballo de Alejandro*' de Maurice Baring; '*Un Fenix demasiado frecuente*' de Christopher Fry. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell, Carpeta I; Fotografies Biblioteca.

¹⁵⁹ Full informatiu; Patronato de la 'Passió'; Educacion y Descanso. '*Jesus - Christus*'; Palau de Anglesola. Direcció artística d'Artur Carbonell. Quaresma de 1957. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell, Carpeta I; Fotografies Biblioteca.

¹⁶⁰ Sobrer, Josep Miquel. *op. cit.* Pàg. 7.

¹⁶¹ Artigas i Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

¹⁶² Full informatiu; Estudio Juan Magriñá. Clausura del Curso 1958-1959. Teatro Calderon. 14 de juny de 1959. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell, Carpeta I; Fotografies Biblioteca.

¹⁶³ Arxiu Històric Comarcal de Sitges; fons municipal; Sèrie Llegats i arxius patrimonials; secció Artur Carbonell i Carbonell; Signatura XVI.1. Exposicions de Pintura: Cartells. / Artur Carbonell: Catàlegs exposicions de pintura. 1930-1945-1949-1950.

de la Barca o si es va representar al Teatre Calderón, informació poc clara al document de l'Arxiu Històric de Sitges), obra en la qual Artur Carbonell va participar creant l'escenografia i els figurins.¹⁶⁴

El 1961 representa '*Los milagros del jornal*' de Carlos Arniches, i '*Com ell va enganyar el marit d'ella*' de Bernard Shaw.¹⁶⁵ Aquest any va idear els figurins de '*La Tarantela*' de Verdi, '*Las Colegiales*' de Rossini, '*Vals*' de Kreissler, '*La Bella Francesa*' de Mozart i de '*El Trompo*' de Rimsky Korsakov.¹⁶⁶ També representa per última vegada un espectacle musical; ho fa a l'Institut del Teatre i sota el títol '*Festival 1961*'.¹⁶⁷

L'any 1962 Artur Carbonell va dissenyar els figurins per les següents obres: '*Vals Aleman*' de Gounod; '*Holandesas*' de Grieg; i '*Cotillón*' de Strauss.¹⁶⁸ El 1965 realitza els figurins del ballet '*El Hada de las Muñecas*', pel Festival de Clausura del curs 1964-1965 de l'Estudio Juan Magriñá.¹⁶⁹ A partir d'aquestes últimes intervencions, l'artista s'allunya dels escenaris per descansar i dedicar-se només a la seva carrera de docent a causa d'una greu malaltia que l'impossibilitava.

El curs 1970-1971 deixa el seu càrrec com a sotsdirector i com a professor a l'Institut del Teatre¹⁷⁰ per culpa de l'empitjorament provocat per la greu malaltia que patia. L'any següent, el 1971, pinta una de les seves darreres obres, '*Cavalls Rebels*', més propera al llenguatge que representava quan era jove que no pas el de l'etapa de maduresa.

A partir d'aquest any, Artur Carbonell i Carbonell comença a rebre homenatges en vida. El primer va ser l'entrega de la Medalla al Mèrit de l'Institut del Teatre per part de la Diputació de Barcelona durant el mes de setembre. Posteriorment, se'l va nomenar Soci d'Honor del Casino Prado Suburense i es va representar l'obra '*Gente Bien*' de Santiago Rusiñol en honor a Artur Carbonell. L'Ajuntament de Sitges el va homenatjar amb la Medalla d'Argent al Mèrit Cultural.¹⁷¹

L'any 1972 el Programa de Festa Major de Sitges del Casino Prado Suburense ve acompanyat d'una biografia que repassa la trajectòria d'Artur Carbonell i Carbonell.¹⁷²

El primer d'abril de l'any 1973, a les vuit del matí, va morir Artur Carbonell i Carbonell, a la casa seva al carrer Illa de Cuba número 34-36, la mateixa la qual seixanta-set anys abans l'havia vist néixer. L'artista va deixar la seva casa en herència a la cuidadora de l'Artur Carbonell i Carbonell.

Com a homenatges post mortem en trobem diversos:

¹⁶⁴ Arxiu Històric Comarcal de Sitges.; Municipal; Llegats i arxius patrimonials; Artur Carbonell: Retalls de Premsa 1927-... XVI.1. (3) (843).

¹⁶⁵ Coll i Mirabent, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

¹⁶⁶ Arxiu Històric Comarcal; Sitges; Municipal; Llegats i arxius patrimonials; Artur Carbonell: Retalls de Premsa 1927-... XVI.1. (3) (843).

¹⁶⁷ Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

¹⁶⁸ Arxiu Històric Comarcal; Sitges; Municipal; Llegats i arxius patrimonials; Artur Carbonell: Retalls de Premsa 1927-... XVI.1. (3) (843).

¹⁶⁹ Full informatiu; Estudio Juan Magriñá. Clausura del Curso 1964-1965. Teatro Calderon. 20 de juny de 1965. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell, Carpeta I; Fotografies Biblioteca.

¹⁷⁰ García de Carpi, Lucía. *op. cit.* Pàg. 14.

¹⁷¹ Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 11.

¹⁷² *Ibíd.*

L'any 1977 es va celebrar el X Festival de Teatre de Sitges. El programa i cartell d'aquest estava il·lustrat amb una obra de l'època surrealista d'Artur Carbonell, '*Doble figura*' de 1930. També se li va fer una exposició a l'Estudi Vidal de Sitges, organitzada per la historiadora Isabel Coll i Mirabent, i formada per setanta-vuit pintures a l'oli i alguns cartells dissenyats per Artur Carbonell.¹⁷³

L'any 1981, el Grup d'Estudis Sitgetans li va dedicar el butlletí del mes de març.¹⁷⁴

L'any 1982 l'Ajuntament de Sitges, presidit pel batlle Jordi Serra Villalbí va batejar l'antiga Avinguda de la Pujada de l'Estació com a Avinguda d'Artur Carbonell¹⁷⁵, un carrer que fa cantonada amb el carrer Illa de Cuba i que està a escassos metres de la seva residència.

L'any 1998 el Grup d'Estudis Sitgetans va celebrar els 25 anys de la mort d'Artur Carbonell a través d'una exposició feta a l'Espai Cultural Pere Stämpfli, formada per cinquanta-dues pintures a l'oli i diversos dibuixos de l'artista.¹⁷⁶

L'any 1999, Jofre Vilà va ser el successor d'Artur Carbonell i Carbonell en la direcció dels espectacles musicals que celebraven al Teatre Prado de Sitges. Vilà va voler fer homenatge a l'artista creant un espectacle de Festa Major format per cançons i actes que l'Artur Carbonell havia fet servir pels seus espectacles setembrins.¹⁷⁷

L'any 2023, en homenatge als cinquanta anys de la mort de l'artista, la Biblioteca Santiago Rusiñol de Sitges va organitzar una petita exposició amb imatges i documentació extreta del Fons Artur Carbonell present a la pròpia Biblioteca. Aquesta era de format reduït, exposada en tres vitrines que trobem a l'accés de la biblioteca, i va estar disponible al públic durant les tres primeres setmanes d'abril de 2023. També es va fer una xerrada a càrrec de la historiadora de l'art Isabel Artigas Coll repassant la vida i obra de l'artista.¹⁷⁸

4. Artur Carbonell Pintor

• Inicis; dibuixos d'adolescència

Els orígens de la formació de l'Artur Carbonell i Carbonell com artista, com hem vist anteriorment a la biografia, se situen a cavall de l'artista autodidacta i l'artista format al taller o sota càtedra d'un gran mestre com va ser Joaquim de Sunyer. No obstant això, l'època formativa de l'Artur Carbonell com a pintor és una incògnita poc resolta o ben exposada. A través de diversos articles, coincidències històriques, relacions d'amistat, influències i l'estudi de la seva biblioteca personal, intentarem traçar un recorregut pels orígens del pintor i artista polifacètic.

¹⁷³ Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 11.

¹⁷⁴ Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

¹⁷⁵ *Ibíd.*

¹⁷⁶ *Ibíd.*

¹⁷⁷ *Ibíd.*

¹⁷⁸ Artigas i Coll, Isabel. *Artur Carbonell i Carbonell* [Conferència]. Biblioteca Santiago Rusiñol. 14 d'abril de 2023. En record pels 50 anys de la mort de l'artista.

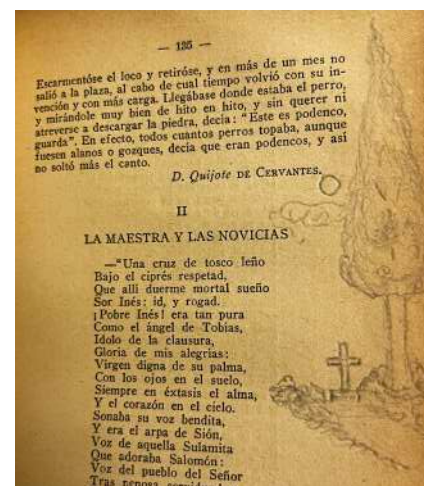
Artur Carbonell i Carbonell, després d'acabar els estudis obligatoris i llicenciar-se en Batxillerat, sabem que inicia la carrera universitària d'arquitectura i que en acabar el primer curs, entre els anys 1923 i 1924, decideix abandonar els estudis per dedicar-se a la seva passió, la pintura.¹⁷⁹ Una passió, però, de la qual no en tenim registre escrit o documentat fins que pren la decisió de dedicar-s'hi professionalment.

La informació que tenim sobre l'Artur Carbonell i Carbonell respecte als seus anys de joventut i els testimonis que tenim sobre dibuixos o obres d'art que hagués fet abans d'iniciar-se professionalment com a pintor són molt escassos. Ens hem dirigit cap a la seva biblioteca personal per trobar un bri de l'inici de l'artista. Allí hi trobem diversos volums dels llibres que l'artista va utilitzar durant la seva etapa de formació acadèmica, llibres que va fer servir durant els estudis o el Batxillerat. El que destaca d'aquests llibres és que gràcies a ells, podem arribar a les primeres manifestacions artístiques que tenim de l'Artur Carbonell.

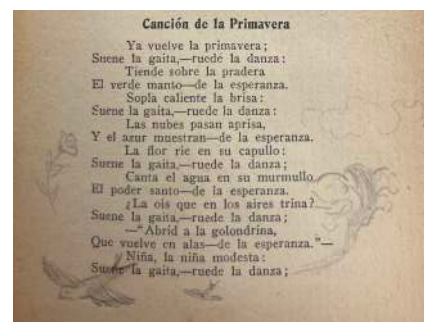
El llibre que més destaca en aquest àmbit és *'Estudios Elementales de Literatura. Perceptiva Especial'* de Francisco J. Garriga.¹⁸⁰ A primer cop de vista, aquest llibre no té cap mena de relació amb el dibuix ni la pintura, ja que està centrat en l'estudi literari, el fet interessant i relacionat amb el començament de l'art de Carbonell es troba en el seu interior. Fullejant les seves pàgines, un va trobant multitud de dibuixos fets a llapis per un joveníssim Artur Carbonell; el llibre, datat de 1919, situaria que l'artista estudiant va fer els petits esbossos amb una edat entorn dels tretze o catorze anys. El llibre està ple de gargots, a manera de sanefes ornamentals, els quals són detalls que el jove artista devia fer per embellir les pàgines en un moment d'avoriment o de manca d'atenció a classe. Però entre aquests petits dibuixos també hi té lloc la figuració: hi trobem una banda amb la senyera o les quatre barres; un esbós d'un cavall; un paisatge amb un cementiri, un xiprer i el que sembla ser una lluna plena; o un dibuix d'una font d'aigua. Aquests dibuixos de petit format, en un primer cop d'ull semblen fruit de la distracció de l'estudiant, és a dir, quan hom està fent o estudiant un temari a classe que no és del tot del seu interès i aquest prefereix dibuixar als marges del llibre de text com la via d'escapament d'un jove artista que preferiria estar dedicant-se al dibuix, però que abans ha de complir amb les seves obligacions. No obstant això, en una lectura més detallada, observem que els dibuixos tenen raó de si. Per exemple, acompanya tot el relat de *'La Gatomaquia'*¹⁸¹ de Lope de Vega amb dibuixos de gats que s'adapten al que descriu el text; la *'Canción de la Primavera'*¹⁸² l'acompanya amb dibuixos de flors, un riu i ocells volant; *'A las ruinas de Itálica'*¹⁸³ hi ha tot un dibuix de ruïnes

Artur Carbonell i Carbonell. *Sanefes*. c. 1919. A l'interior del llibre de Francisco J. Garriga. op. cit. Pàg. 211. Biblioteca Personal Artur Carbonell. Biblioteca Santiago Rusiñol.

Artur Carbonell i Carbonell. *Paisatge Nocturn*. c. 1919. A l'interior del llibre de Francisco J. Garriga. op. cit. Pàg. 135. Biblioteca Personal Artur Carbonell. Biblioteca Santiago Rusiñol.

Artur Carbonell i Carbonell *Primavera*. c. 1919. A l'interior del llibre de Francisco J. Garriga. op. cit. Pàg. 165. Biblioteca Personal Artur Carbonell. Biblioteca Santiago Rusiñol.

¹⁷⁹ Coll i Mirabent, Isabel. op. cit. Pàg. 13.

¹⁸⁰ J. Garriga, Francisco. *Estudios Elementales de Literatura. Preceptiva Especial*. Barcelona: Juan Ruiz Romero. 1919. Llibre doblat. Biblioteca Personal Artur Carbonell i Carbonell; Biblioteca Santiago Rusiñol.

¹⁸¹ Bartrina y Capella, J.M. *Elementos de Geometría Pura*. Barcelona: Sobs. de López Robert y C.ª, impresores, 1917. Quarta edició. Pàg. 120-121. Biblioteca Personal Artur Carbonell i Carbonell; Biblioteca Santiago Rusiñol.

¹⁸² *Ibid.* Pàg. 165.

¹⁸³ *Ibid.* Pàg. 170.

clàssiques; o al text *'Pintura de un Caballo'*¹⁸⁴ hi dibuixa un cavall. És a dir, Carbonell trasllada en dibuix una representació que extreu del text que estudia i ho plasma als marges del llibre, creant petites il·lustracions que acompanyen el relat.

Entre aquests dibuixos hi ha una temàtica o un objecte que es repeteix; la senyera o les quatre barres. La trobem fins a tres vegades entre els seus dibuixos en llibres de text i totes en diferents formats: en bandera¹⁸⁵, en un escut de Catalunya i en una banda.¹⁸⁶ El que ens diuen aquests dibuixos és que l'interès per l'art i pel dibuix de Carbonell ve de lluny, no és una passió que aprèn d'adult, sinó que ja de ben jove la seva via de distracció o, contradictòriament la seva manera de concentració és el dibuix.

A part d'aquests primerencs dibuixos d'adolescent, no s'ha trobat cap altre document o cap altre obra que formi part d'una època prèvia a la seva professionalització com a artista, ni tampoc en tenim cap registre.

La primera aparició que fa Artur Carbonell i Carbonell com a artista és en la publicació de tres dibuixos per a la il·lustració de les revistes *'Art Novell'* i *'La Punta'*, l'any 1925, amb els dibuixos titulats *'Vista de la Ribera'*, *'Carnavalesca'* i *'Primavera'*. Aquest mateix any exposa per primera vegada a l'Exposició Històrica de l'Art Sitgetà, que va tenir lloc al Casino Prado Suburense durant el mes d'agost de 1925.¹⁸⁷ Aquesta exposició estava organitzada per la revista L'Amic de les Arts i dirigida per Miquel Utrillo i Morlius. Els artistes que hi van exposar van ser Santiago Rusiñol, Ramon Casas, Enric Clarasó, Antoni Ferrater, J. Llopis de Casades, Antoni Almirall, Joaquim de Miró, Joan Roig i Soler, Arcadi Mas i Fondevila, Joaquim Sunyer, Alfred Sisquella, Agustí Ferrer Pino, Pere Jou i el mateix Artur Carbonell i Carbonell.¹⁸⁸

Com va aconseguir exposar un jove artista sense trajectòria, ni experiència, ni reconeixement com era l'Artur Carbonell i Carbonell en aquell moment és una incògnita que Isabel Coll ens descriu a través d'una anècdota. L'Artur Carbonell va presentar-se durant el muntatge d'aquesta exposició i, tímidament, li va ensenyar a Arcadi Mas i Fondevila algunes de les seves obres i dibuixos. En aquell moment, l'artista estava supervisant el muntatge de l'exposició i en veure l'obra del jove Carbonell el va convidar a participar d'aquesta. Així doncs, va debutar amb tres dibuixos: *'Acadèmia'*, *'Vista de la Ribera'*, i *'Tornant del Mercat'*, obres que datem entorn de 1925.¹⁸⁹ La mateixa autora descriu aquests primers dibuixos de la següent manera:

*'[...] intel·ligent constructor de formes, alhora que es posa en evidència el seu esforç per interpretar gests i fisonomies, aspectes que quedaven envoltats per referències secundàries.'*¹⁹⁰

Si bé d'aquests dibuixos no en tenim imatges i desconeixem la seva localització actual, és important tenir en compte una de les breus descripcions que tenim de l'obra de Carbonell durant els seus inicis. Així doncs, els primers dibuixos de l'artista no són pas propis d'un estil avantguardista, sinó

¹⁸⁴ *Ibíd.* Pàg. 217.

¹⁸⁵ *Ibíd.*

¹⁸⁶ J. Garriga, Francisco. *Estudios Elementales de Literatura. Preceptiva Especial.* Barcelona: Juan Ruiz Romero. 1919. Llibre doblat. Biblioteca Personal Artur Carbonell i Carbonell; Biblioteca Santiago Rusiñol.

¹⁸⁷ Coll i Mirabent, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

¹⁸⁸ *Ibíd.*

¹⁸⁹ *Ibíd.*

¹⁹⁰ *Ibíd.*

més aviat una interpretació essencial de temes típics d'una etapa de formació com són els nus o les acadèmies i els paisatges.

• La relació entre Joaquim Sunyer i de Miró i Artur Carbonell i Carbonell

Molts dels autors que han escrit sobre la relació entre Artur Carbonell i Carbonell i Joaquim de Sunyer, com són Jofre Vilà¹⁹¹, Roland Sierra¹⁹², Isabel Artigas¹⁹³, Maria Lluïsa Marsal¹⁹⁴, Isabel Coll¹⁹⁵ o García de Carpi¹⁹⁶ fan una explicació molt simple sobre aquesta, reduint només la relació en un mestratge sense entrar en detall i fent referència al viatge que van fer ambdós junts l'any 1929. Els autors esmentats situen l'inici de la relació entre Carbonell i Sunyer en aquest mateix viatge que van emprendre els dos junts cap a París l'any 1929. Però sembla una evidència que ha estat molt poc contrastada el fet que ningú marxa de viatge a l'estranger amb una persona completament desconeguda, per tant, hauríem de situar l'origen d'aquesta relació uns anys abans. En aquest apartat de l'estudi plantejarem la hipòtesi que Artur Carbonell i Carbonell i Joaquim Sunyer de Miró es van conèixer abans de l'any 1929, buscant diversos nexes entre les dues personalitats que ens puguin donar indicis que realment aquesta relació va existir, confirmant el que els autors anteriorment esmentats afirmen i indagant una mica més en les relacions personals de l'Artur Carbonell i Carbonell.

La primera relació que estudiarem és la familiar. La influència de Pere Carbonell i Mestre, pare de l'Artur Carbonell, és evident. La família Sunyer residia al carrer Illa de Cuba¹⁹⁷, mateix carrer on es trobava la casa de la família Carbonell i Carbonell, la qual a més era obra del pare de l'artista, Jaume Suñé i Juncosa.¹⁹⁸ Aquesta proximitat pel que fa a les residències ja ens indica que com a mínim, les famílies es podrien haver conegut per veïnatge. Per altra banda, Pere Carbonell i Mestre, durant el seu mandat com a alcalde de Sitges va obrir una subscripció popular per a la compra d'una de les obres del pintor Joaquim Sunyer, *'La Maternitat'*, obra de 1908 i peça que amb la seva adquisició l'any 1911 va estrenar la Col·lecció d'Art de pintors locals de l'Ajuntament de Sitges.¹⁹⁹ Aquest fet és una mostra de suport del batlle cap a l'artista, una mostra de suport que sense uns mínims de coneixença entre l'un i l'altre, dins de la possible hipòtesi, probablement no hauria tingut lloc. Així doncs, tot i la diferència d'edat que hi havia entre el pintor Joaquim Sunyer i el jove Artur Carbonell, per la seva proximitat familiar ambdós es devien conèixer en un ambient ja primerenc en l'etapa d'infantesa o adolescència de l'Artur Carbonell, o almenys, el jove aspirant a artista devia saber qui era Sunyer.

La data i el fet referents que ens permeten situar l'inici de la relació entre Artur Carbonell i Carbonell i Joaquim Sunyer i de Miró és l'anteriorment esmentada Exposició Històrica de l'Art Sitgetà que va tenir lloc al Casino Prado Suburense, l'any 1925. Aquest és el primer testimoni que ens deixa

¹⁹¹ Vilà i Soler, Jofre. *op. cit.* Pàg. 8.

¹⁹² Sierra i Farreras, Roland. *op. cit.* Pàg. 10.

¹⁹³ Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 11.

¹⁹⁴ Marsal, Maria Lluïsa. *op. cit.* Pàg. 12.

¹⁹⁵ Coll i Mirabent, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

¹⁹⁶ García de Carpi, Lucía. *op. cit.* Pàg. 14.

¹⁹⁷ Nolasco Azuaga, Núria. Mapes de Patrimoni Cultural. Sitges; *Casa Jaume Suñé Juncosa*. [Catàleg en línia]. Data de registre de la fitxa: dt., 07/06/2006. Accés lliure. Disponible en línia.

¹⁹⁸ Nolasco Azuaga, Núria. Mapes de Patrimoni Cultural. Sitges; *Casa Antoni Ferret i Llopis*. [Catàleg en línia]. Data de registre de la fitxa: dt., 13/06/2006. Accés lliure. Disponible en línia.

¹⁹⁹ Sierra i Farreras, Roland. *op. cit.* Pàg. 10.

constància de la coincidència entre els dos artistes, perquè ambdós participen de l'exposició. En aquest moment, Joaquim de Sunyer tenia cinquanta anys i Artur Carbonell dinou.

Aquesta exposició també li és clau al jove artista a l'hora de fer contactes. Situem en aquesta també com un hipotètic inici de la relació entre Artur Carbonell i el crític d'art Magí Albert Cassanyes. Aquesta relació és important a tenir en compte per la forta influència que va tenir el crític d'art sobre l'artista durant la seva època més prolífica durant els anys trenta. Cassanyes i Carbonell es portaven tretze anys de diferència, el crític va néixer el maig de 1893. Si bé tots dos van estudiar a la mateixa escola, el Col·legi dels Maristes de Sitges, el més probable és que, cronològicament parlant no coincidissin. Cassanyes va abandonar l'educació per formar-se de manera autodidàctica i endinsar-se en el món de l'art. D'aquesta manera, gràcies als coneixements que tenia d'art, va entrar a formar part de la comissió organitzadora de l'Exposició Històrica d'Art Sitgetà.²⁰⁰

Aquesta exposició, doncs, és també l'únic testimoni que trobem que ens pot permetre marcar un inici d'una relació fructífera pel que fa a entre Cassanyes i Carbonell. Posteriorment, Cassanyes i Carbonell aniran plegats, un com a crític de l'obra que produeix l'altre com artista, però també en altres empreses que estan vinculades amb el món de l'art. Magí Albert Cassanyes va formar part del consell de redacció de la revista *L'Amic de les Arts* entre els anys 1926 i 1929²⁰¹, revista amb la qual Carbonell també va col·laborar amb dibuixos i il·lustracions durant aquests mateixos anys²⁰² i des de la qual, Cassanyes publicava articles sobre l'obra d'Artur Carbonell i Carbonell.²⁰³ Més endavant veurem quina influència va tenir Cassanyes sobre l'entrada d'Artur Carbonell en la pintura surrealista i l'art d'avantguarda.

Però, reprenent la relació amb Sunyer, cal tenir en compte també que Roland Sierra i Farreras menciona que Cassanyes i el mestre sitgetà eren amics.²⁰⁴ I també és destacable la relació que Artur Carbonell i Carbonell tenia amb Maria Dolors Bertran, sitgetana de l'edat de l'artista la qual va col·laborar innumerable vegades com a actriu en les obres dirigides per Carbonell, sobretot durant els inicis, i amb un pes sobre l'escenari considerable. El punt important, però, d'aquesta relació íntima d'amistat és que Bertran era la neboda de Joaquim Sunyer.²⁰⁵

● La influència de Sunyer en les primeres pintures d'Artur Carbonell

A partir de 1925, la relació entre Sunyer i Carbonell sembla tenir una certa constància. Els dos artistes exposen els mateixos anys a l'Exposició d'Art del Penedès, el 1926, 1927 i 1929.²⁰⁶ L'any 1927 també exposen junts al Saló de Tardor. D'aquesta exposició i relació n'és testimoni un retall d'un article no identificat que trobem a l'Arxiu Històric de Sitges, el qual parla d'una exposició formada per artistes '*impressionistes, sintetistes, estructuradors i eclectics*'. El jove artista sitgetà

²⁰⁰ *Ibíd.*

²⁰¹ *Ibíd.*

²⁰² *Ibíd.* Pàg. 83-84.

²⁰³ Entre els articles escrits, destacar el següent: M. A. Cassanyes, Artur Carbonell. *L'Amic de les Arts*. Sitges: 31 de desembre de 1928. Número 30.

²⁰⁴ Sierra i Farreras, Roland. *op. cit.* Pàg. 10.

²⁰⁵ Marsal, Maria Lluïsa. *op. cit.* Pàg. 12.

²⁰⁶ Sierra i Farreras, Roland. *op. cit.* Pàg. 10.

exposa amb l'obra 'Una Noia', obra que l'autor de l'article la considera d'un nivell no molt destacat, però que suposa un avenç en el nivell pictòric d'Artur Carbonell, comparant-lo amb Josep de Togores i Llach.²⁰⁷

L'art de Carbonell durant aquest temps s'engloba en un estil similar al de Sunyer però amb un toc personal de l'artista. Carbonell no copia, sinó que adapta l'estil del seu mestre i se'l fa personal. Isabel Coll descriu d'aquesta manera les obres de Carbonell de l'època influenciada per Sunyer:

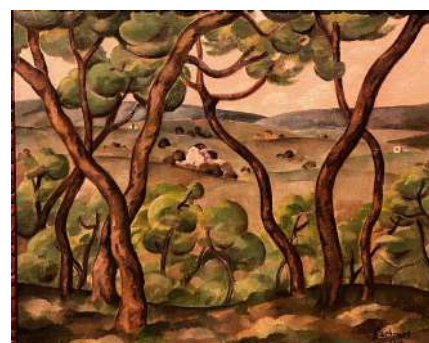
*'A través d'ell va aconseguir una pintura clara de línies i de volum, unes composicions equilibrades en les quals l'exotisme no tenia cabuda i en les quals no es trobaven efectes lumínics que poguessin fer oscil·lar els límits de les formes; [...]. Les pintures de Sunyer el porten a utilitzar la convivència de tonalitats justes amb les quals aconsegueix uns quadres plens d'harmonia, on tot és exacte i precís i que denoten un segell ben personal, tot i veure-s'hi la influència del mestre.'*²⁰⁸

En aquesta cita es fa evident l'afirmació anterior, com Carbonell beu del mestre per crear un estil pictòric basat en el Noucentisme predominant d'aquesta època, però que a través del seu llenguatge personal assoleix un tipus d'art diferenciat i equilibrat. Per mostrar aquesta semblança entre ambdós pintors, podem fer una comparativa entre les obres que Joaquim Sunyer i Artur Carbonell realitzen durant aquesta època, fent una anàlisi a quatre de les peces exposades actualment al Museu de Maricel²⁰⁹ de Sitges, dos paisatges i dos retrats, un llenç de cada tipologia per cada autor.

La primera imatge que observem és l'obra 'Paisatge' d'Artur Carbonell i Carbonell, pintada l'any 1926. La segona imatge és l'obra 'Paisatge de Sitges', obra de Joaquim Sunyer i de Miró en dipòsit al Museu de Maricel²¹⁰ pertanyent a la col·lecció del Museu Nacional d'Art de Catalunya, datada entorn de l'any 1920.

La relació entre ambdues obres queda clara ja en el nom, ambdues comparteixen la paraula 'Paisatge' i alhora retraten un mateix tipus de paisatge, una vista del massís del Garraf, espai natural on està ubicada la vila de Sitges. És dels pocs paisatges sitgetans que Artur Carbonell va pintar de la vila de Sitges i del Massís del Garraf que se'n tingui constància, per contrapart, de Joaquim Sunyer, trobem que en diverses ocasions va fer servir l'espai natural del Garraf com a teló de fons per les seves composicions.²¹¹

L'obra de Sunyer és més carregada, amb una pinzellada lliure, però concisa, la qual crea un entorn més proper a la realitat. Els colors són resultat d'un estudi fidedigne de l'impacte de la llum en el paisatge, creant així una vegetació profunda i una serralada ben marcada per les valls que creen les muntanyes. L'obra de Carbonell mostra una simplicitat general, tant en la representació de la

Artur Carbonell i Carbonell. Paisatge 1926. Oli sobre llenç. Museu de Maricel. Consorci del Patrimoni de Sitges. Col·lecció d'Art de la Vila de Sitges.

Joaquim Sunyer i de Miró. Paisatge de Sitges. c. 1920. Oli sobre llenç. Museu Nacional d'Art de Catalunya. En dipòsit al Museu de Maricel.

²⁰⁷ AHC; Sitges; Municipal; Llegats i arxius patrimonials; Artur Carbonell: Retalls de Premsa 1927-... XVI.1. (3) (843). Carpeta Exposició Carbonell 1927: Retalls de Premsa. *El Saló de Tardor IV*.

²⁰⁸ Coll i Mirabent, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13 (Pàg. 2-3).

²⁰⁹ Consorci del Patrimoni de Sitges. *Col·leccions online; Museu de Maricel*. [catàleg en línia]. Museuobert.cat [data de consulta: mesos de maig, juny i juliol de 2023]. Disponible; accés lliure. <https://www.museuobert.cat/ca/museu-de-maricel>

²¹⁰ *Ibid.*

²¹¹ Al MNAC es conserven diverses teles d'aquesta època de Joaquim Sunyer, com per exemple 'Tres nus al bosc' (Sitges, 1913); 'Cala Forn' (Sitges, 1917); 'Nu (Primavera); o 'Noies i Coloms' (c. 1923).

vegetació com en els turons del fons. Els colors són més plans i més freds, creant una imatge menys real del paisatge. A l'hora de representar la vegetació o el terra del bosc, Carbonell juga sobreposant pinzellades de diversos colors, creant l'efecte de frondositat en els arbres i un terra format per diverses tipologies de roques. Pel que fa al tronc dels arbres, Artur Carbonell els hi dona un protagonisme total. Les formes sinuoses que creen són la gràcia de l'obra, dominant tot el primer pla i deixant com a fons unes valls amb poca gràcia. En canvi, Sunyer posa el centre d'atenció al paisatge de fons, deixant els arbres en un format més petit i als marges inferiors i laterals. Ambdues obres tenen un punt en comú; contenen una construcció al centre, pràcticament en la mateixa posició, una mica esbiaixada cap a l'esquerra. En la tela de Sunyer, la construcció té un pes més considerable; pel que fa a la tela de Carbonell, resulta ser una petita construcció al fons de la composició. Com bé hem vist anteriorment, Carbonell és capaç d'aprendre de Sunyer i comença la seva carrera pictòrica seguint el seu exemple, però això no l'eximeix de no tenir un estil personal diferenciat, que juga amb les formes d'allò que representa segons el seu interès.

Joaquim Sunyer i de Miró. *Retrat de na Montserrat Gorgas i Ferrer*. 1930. Oli sobre tela. Museu de Maricel. Fons Maricel.

Pel que fa als retrats, actualment trobem a la col·lecció fixa el '*Retrat de na Montserrat Gorgas i Ferrer*', obra de Joaquim Sunyer datada l'any 1930. D'Artur Carbonell i Carbonell trobem l'obra '*Retrat de Rosa Montanyà i Angelet*', datat en torn l'any 1926, i present com a nova adquisició a l'exposició temporal '*Els Museus Creixen*'.

Artur Carbonell i Carbonell. *Retrat de Rosa Montanyà i Angelet*. c.1926. Oli sobre tela. Museu de Maricel. Consorci del Patrimoni de Sitges. Col·lecció d'Art de la Vila de Sitges.

Analitzant ambdues figures, la posició del cos i dels braços és diferent entre elles, com també ho és la gamma cromàtica dels vestits de les dues dones. No obstant això, comparteixen similituds en el rostre. Les mirades es dirigeixen cap a l'esquerra, no miren a l'espectador, miren més enllà. La mirada de Sunyer és apagada, fosca, mentre que la de Carbonell és viva, reflectint la llum de l'escena en ella. Els llavis són molt acolorits en els dos rostres, d'un vermell brillant, amb el llavi superior lleugerament més fosc respecte a l'inferior. Ambdues figures tenen un pentinat similar, cabell curt i fosc, amb la ratlla feta a bandes diferents. Pel que fa al detall de les extremitats i dels vestits, l'obra de Sunyer és molt més rica, en contra de l'obra de Carbonell que prefereix treballar

l'arrodoniment dels cossos i de les formes. L'escenari de fons és similar en les dues obres; dos sofàs o butacons de color roig, més viu en l'obra de Carbonell, més fosc en l'obra de Sunyer, que ocupen el llenç fins a l'alçada de les espatlles de les dues retratades. Més amunt, com a teló del cap, un mur de color ocre en l'obra de Sunyer i un cortinatge o paret grisa per l'obra de Carbonell. Els dos pintors juguen amb un tipus de pinzellada peculiar en la seva obra, difusa, sense detall però creant ombres i zones il·luminades. Com en el paisatge, l'obra de Carbonell es fixa en la del seu mestre, per tipologia, format, posició, detalls del rostre com la mirada o els llavis, i fins i tot en la representació dels colzes. Però ho fa des del seu propi llenguatge, més simple, més centrat en les formes i els contorns i no tant detallista.

L'any 1927, Artur Carbonell també exposa a l'Exposició Inaugural de les Galeries Dalmau. Carles Capdevila, des de la publicació '*La Publicitat*'²¹², fa una crònica de les obres exposades per l'artista on queda palesa l'impacte de Sunyer en les teles de Carbonell:

²¹² Arxiu Històric Comarcal; Sitges; Municipal; Llegats i arxius patrimonials; Artur Carbonell: Retalls de Premsa 1927-... XVI.1. (3) (843) Carpeta Exposició Carbonell 1927: Retalls de Premsa. Fulletó de La Publicitat; L'Art; Exposició inaugural de les Galeries Dalmau, Carles Capdevila, 29 d'octubre de 1927

'El sitgetà Artur Carbonell, artísticament, (é)s tributari del mestre Sunyer. Tot amb tot, però, en les seves teles hi ha una emoció ben personal que les redimeix de tribut formal que paga a l'art del mestre.' [...].

'Contenció que, de vegades, sembla tímida, especialment en la composició 'óNoia al camp', el la qual les suggestions del seu autor preferit són més evidents.'

Sembla ser, doncs, que Carbonell tenia una relació de mestratge i alhora d'admiració en vers a Joaquim Sunyer. Des del respecte cap al seu art és com es va forjant un nom com a artista. Però durant aquests anys, Sunyer i Carbonell no només comparteixen una relació de mestre i aprenent, sinó també comparteixen els mateixos referents artístics, més concretament, Isabel Coll assenyala una fixació cap a la figura de Paul Cézanne. Artur Carbonell coneixia la seva obra perquè estava subscript a les revistes d'art contemporani franceses com eren *'L'Art vivant'*, *'Cahiers d'Art'*, *'L'Amour a l'Art'* o *'L'Art et les Artistes'*.²¹³

L'obra propera a aquest estil inspirat en Paul Cézanne de la qual en tenim constància és *'Davallada'*, coneguda també com a *'Carrer de Sitges'*, de l'any 1927. La pintura mostra una vista del carrer de la Davallada de Sitges, al nucli antic del poble. La visió d'aquest carrer és completament desoladora, buida de persones i de qualsevol activitat humana tant al carrer com a les cases i edificis que el formen. Isabel Coll apunta que la forta influència del pintor francès es manifesta a través d'uns elements arquitectònics sòlids i l'absència ja esmentada de persones a través de la següent cita:

*'Aquell carrer solitari, on la vida sembla absent; amb cases amb portes i finestres tancades, sense fum que surti per les xemeneies i sense que cap personatge transiti pels seus carrers, coincidí plenament amb els que tantes vegades s'havia plantejat Paul Cézanne.'*²¹⁴

L'última crítica que trobem sobre la influència de Sunyer en l'obra de Carbonell abans que aquest faci el salt cap al surrealisme està a un retall de la revista *Els Amics de les Arts*, escrit per Carles Capdevila l'any 1929 en el marc de l'Exposició d'Art Modern Nacional i Estranger de les Galeries Dalmau; i diu així:

*'Artur Carbonell exposa un retrat de senyora, en el qual és evident la suggestió de Joaquim Sunyer; no obstant, és una obra d'excel·lent intenció, realitzada amb extraordinària dignitat.'*²¹⁵

Carbonell ha millorat la seva tècnica i mostra una evolució com a artista. Les seves obres estan impregnades per la influència de Sunyer, però com bé diu Capdevila, l'obra és d'*excel·lent intenció i realitzada amb extraordinària dignitat*, és a dir, la peça ja té personalitat pròpia, no és simplement una còpia de l'estil sinó que l'artista busca quelcom que s'allunya o comença a trencar amb la tradició noucentista.

El mes d'octubre de l'any 1929, els dos artistes marxen de viatge a París. Però hem d'entendre aquest viatge no com un aprenentatge de Carbonell cap a la figura i art de Sunyer, sinó com una obertura de portes que li fa Sunyer a Carbonell en vers a les novetats que estaven apareixent al món de l'art, mostrant-li que a Europa estava naixent un conjunt de noves corrents artístiques que marcarien el futur de les arts. Aquesta afirmació reforça el trencament que fa Artur Carbonell amb l'art del Noucentisme justament l'any anterior, el 1928, i li permet avançar i decidir cap a quin tipus d'art i de llenguatge artístic vol dirigir la seva carrera. A París, com bé hem vist a la biografia,

²¹³ Coll i Mirabent, Isabel. *op. Cit.* Pàg. 13.

²¹⁴ *Ibíd.*

²¹⁵ AHC; Sitges; Municipal; Llegats i arxius patrimonials; Artur Carbonell: Retalls de Premsa 1927-... XVI.1. (3) (843). Carpeta Exposició Carbonell 1927: Retalls de Premsa. Retall Amic de les Arts (?); Galeries Dalmau: Exposició d'Art Modern Nacional i Estranger (1929), Carles Capdevila.

Joaquim Sunyer presenta Artur Carbonell i Carbonell a Leónce Rosemberg; galerista, marxant d'art i col·leccionista d'art d'avantguarda. De la mà d'aquest home, l'artista visita les principals galeries d'art d'avantguarda de la capital francesa, en aquell moment encara capital mundial de l'art. El jove Artur Carbonell entén que d'aquest viatge n'ha de treure un aprenentatge amb el qual pugui desenvolupar el seu nou llenguatge artístic i fer-se un nom en l'art d'avantguarda català.²¹⁶

Les últimes obres d'art que pinta Carbonell que es poden relacionar amb la figura de Sunyer són '*Retrat de nen*', '*Dona*' i '*Toia amb una nina a la mà*', totes són obres de l'any 1929. Especial és sobretot, l'última mencionada, perquè resulta ser un retrat de Victòria Sunyer, filla del mestre del pintor que la retrata. El trencament de la relació entre Carbonell i Sunyer no sembla ser crític o dramàtic, més aviat sembla ser la fi d'una relació en la qual cada artista agafa el seu propi camí artístic a seguir. Una altra referència d'una col·laboració o més que possible relació entre els dos artistes que hi ha després de la separació és durant la representació de l'obra de teatre '*Orfeu*' de Jean Cocteau que Artur Carbonell va dirigir al Teatre Prado l'any 1930. Joaquim Sunyer va ser present durant la funció i en finalitzar aquesta, de la mà de la seva filla va voler retre homenatge a dues de les actrius de l'obra entregant un ram de flors a cada una.²¹⁷ L'últim testimoni d'aquesta relació entre mestre i aprenent és ja del març de l'any 1950, quan Artur Carbonell i Carbonell és convidat al casament del fill de Joaquim Sunyer, Jaume Sunyer.²¹⁸

● Inicis en la pintura d'Avantguarda

Situem la ruptura entre la primera etapa o l'etapa noucentista d'Artur Carbonell l'any 1928. Si bé és l'època més prolífica, artísticament parlant de l'artista, tant en teatre com en pintura, Carbonell no deixa mai de conrear temàtiques pictòriques tradicionals com el bodegó o el retrat de persones properes a l'artista. Així doncs, catalogar-ho com una ruptura seria una afirmació errònia. La qüestió a tractar durant aquest apartat és el fet de situar el punt de canvi i com l'art d'avantguarda arriba a les mans del jove artista.

Artur Carbonell era lector habitual de diverses revistes vinculades amb el món de l'art. Anteriorment, hem mencionat la seva subscripció a revistes d'art contemporani franceses com '*L'Art vivant*,' '*Cahiers d'Art*' ,'*L'Amour a l'Art*' o '*L'Art et les Artistes*'²¹⁹, mitjans pels quals rebia les novetats artístiques que emergien al Vell Continent. En l'àmbit local, la historiadora de l'art Isabel Artigas Coll destaca dues revistes les quals permetien a l'Artur Carbonell estar al corrent de l'avantguarda local i europea. En primer lloc, la revista sitgetana '*L'Amic de les Arts*', publicació dirigida per Josep Carbonell i Gener, de la qual que es van publicar fins a trenta-u fascicles durant els anys 1926 i 1929, i que va jugar un paper clau en la formació de l'artista. La segona publicació que menciona Isabel Artigas és '*El Mirador*', revista barcelonina vinculada amb l'art i la literatura que va estar activa entre 1929 i 1938. A través d'aquestes publicacions, Artur Carbonell i Carbonell no només estava informat sobre la pintura avantguardista sinó també sobre el teatre avantguardista, l'altra gran passió o corrent artístic el qual va començar a explotar a partir del seu salt cap a l'art d'avantguarda.²²⁰

²¹⁶ Coll i Mirabent, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

²¹⁷ *Ibíd.*

²¹⁸ Carta invitació al casament dels fills de Joaquim Sunyer i Elvira Carbonell; Jaume Sunyer i Monique Hanappier. Barcelona; març de 1950. Biblioteca Santiago Rusiñol. Fons Artur Carbonell. Carpeta III.

²¹⁹ Coll i Mirabent, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

²²⁰ Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

Amb la revista *'L'Amic de les Arts'*, però, va tenir una vinculació molt més estreta. El 1925 Artur Carbonell participa en l'Exposició Històrica d'Art Sitgetà, exhibició organitzada per les personalitats artístiques més destacades del Sitges del moment i membres de *'L'Amic de les Arts'*.²²¹ Posteriorment, de la mà del crític Magí Albert Cassanyes, Carbonell comença a col·laborar amb il·lustracions que es publicaven a la revista, mentre que el crític fa escrits sobre l'obra de l'Artur Carbonell. El més destacat és un titulat *'Artur Carbonell'*, article que va publicar Cassanyes al número 30 de la revista el 31 de desembre de 1928, on compara l'obra de Carbonell amb la d'artistes de renom del moment com Joan Miró, Max Ernst o Flouquet i destaca la qualitat de Carbonell per poder treballar la pintura des de l'abstracció i la figuració de manera excel·lent en ambdues variants.²²²

Artur Carbonell i Carbonell. *Ocells*. 1928. Oli sobre tela. Col·lecció Artigas-Coll. Imatge extreta del blog Critcart: Artigas Coll, Isabel. *L'Avantguarda sitgetana de la mà d'Artur Carbonell. A propòsit de l'exposició Realisme(s) a Catalunya*. [blog]. Barcelona: 27 de setembre de 2019. Disponible. Accés obert.

En aquesta època, entre dos mons completament diferents, ressaltar dues cites del llibre *'La pintura surrealista española (1924-1936)'*; una de l'autora, García de Carpi, i l'altre de Cassanyes, sobre els dos tipus d'art diferent que estava realitzant l'Artur Carbonell:

*'[...] caracterizada por el dibujo preciso y una cierta tendencia a la simplificación de volúmenes [...].'*²²³

M.A. Cassanyes: *'[...] en la cual la imaginación y la fantasía, guiadas por la libido freudiana, dominan como dueñas exclusivas'*.²²⁴

Un vessant artístic encara proper al Noucentisme i al gust de la societat del moment, i l'altre molt més personal, de recerca interior, d'un món propi que Artur Carbonell crea amb una iconografia i estil personal tretat del món dels somnis. Una altra cita, un pèl més poètica, aquest cop de Sobrer, veiem com Carbonell, tot i ser hereu d'una tradició, és capaç de veure més enllà de l'art que havia après i de crear un estil personal a l'avantguarda.

*'Carbonell sempre treballà a cavall de la lluminositat de l'hel·lenisme i de l'esgarip de l'avantguarda.'*²²⁵

● Etapa Surrealista

Parafrasejant a Isabel Coll, Artur Carbonell es va sentir atret per l'art surrealista tan bon punt va començar a conèixer l'art d'avantguarda. A través d'aquest estil, l'artista podia assolir una llibertat artística total a través del món de l'inconscient i dels somnis. Carbonell deixava a un costat la lògica per fugir del que és fàcil, del fet tradicional, sense oblidar allò que havia après d'aquest, és capaç de trencar i crear un art completament diferent. Els autors en els quals Carbonell posa el punt de mira

²²¹ Sobrer, Josep Miquel. *op. cit.* Pàg. 7.

²²² M. A. Cassanyes. *Artur Carbonell*. *L'Amic de les Arts*. Núm. 30, 31 de desembre de 1928.

²²³ García de Carpi, Lucía. *op. cit.* Pàg. 14.

²²⁴ *Ibíd.*

²²⁵ Sobrer, Josep Miquel. *op. cit.* Pàg. 7.

com a exemples a seguir a l'hora de crear el seu art, segons Isabel Coll són André Masson, René Magritte, Salvador Dalí, Joan Miró o Max Ernst.²²⁶

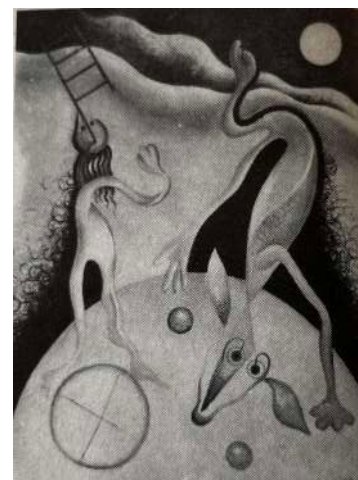
La primera obra que es consideren d'estil Surrealista d'Artur Carbonell és 'Ocells', de l'any 1928. És una obra on encara hi ha figuració, perquè està centrada en la representació de dues aus que es fonen amb els seus cossos i plomatges. L'espai en el qual s'engloba la pintura és indeterminat, ens trobem en un param marcat per la foscor, on el cel és negre i només s'hi entreveuen dos núvols que tímidament s'amaguen per la vora de la pintura. El terra on reposen els ocells pot semblar de roca o sorra, i quasi semblaria que els ocells reposen en aigua. Isabel Coll descriu l'obra de la següent manera:

'[...] representaven unes aus plenes d'energia en plena força del vol, emergint d'un fons que li permetia una àmplia profunditat espacial. Aquesta solució, que ja havia estat utilitzada per Goya en una sèrie dels 'Disparates', fou també emprada per Max Ernst, pintor que havia fet dels ocells un dels seus temes preferits'.²²⁷

Dels dos ocells que trobem en la composició, el de l'esquerra és el que sembla que vol emprendre el vol, ja que mira cap al cel i té les ales esteses. Mentre que el de la dreta, amb les ales plegades i la vista al capdavant, sembla estar reposant sobre un petit mar o llac. La mateixa autora de l'article va sol·licitar aquesta obra per una exposició en homenatge a l'artista, l'any 1971, entre altres obres. Aquesta formava part de la col·lecció d'Anna Orozco. Actualment, la peça forma part d'una col·lecció privada.²²⁸

La següent obra surrealista que pinta Carbonell és 'El Circ', obra de 1928 que va il·lustrar la revista L'Amic de les Arts²²⁹. És una obra més desenvolupada, més evolucionada pel que fa a la plasmació del món interior de l'artista, del món dels somnis. La figuració que hi trobem està feta per a crear monstres, éssers no reals, els quals són els protagonistes de l'obra. A cada costat hi trobem un ésser, el de l'esquerra sembla fer equilibris amb una escala i el de la dreta sembla jugar amb dues pilotes. L'obra va ser exposada el 2 de gener de 1932 a les Galeries Syra i posteriorment al Segon Saló d'Independents. Artur Carbonell va fer un llistat en vida sobre les pintures que va pintar durant la seva carrera artística, als últims anys de la seva vida, i va apuntar que aquesta pintura estava desapareguda.²³⁰

Mentre que García de Carpi considera aquesta obra com '*pueril y bastante floja*'²³¹, Isabel Coll considera que l'obra forma part d'una etapa de surrealisme més madur de Carbonell, una etapa on també crea les obres '*Cintes*', '*Constel·lació*,'

Artur Carbonell i Carbonell. *El Circ*. 1928. Oli sobre tela. Desapareguda. Imatge extreta de Lucía García de Carpi. *op. cit.* Pàg. 100. Procedent de l'Arxiu Serra.

²²⁶ Coll i Mirabent, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

²²⁷ *Ibíd.*

²²⁸ Document Isabel Coll Mirabent; sol·licitud per extreure quadres de l'Artur Carbonell de la casa a nom d'Anna Orozco per a l'Exposició en homenatge a l'artista, 11 d'octubre de 1971, Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell, Carpeta I; Fotografies Biblioteca.

²²⁹ Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 11.

²³⁰ Llistat de Pintures meves. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell. Carpeta I; Fotografies Biblioteca.

²³¹ García de Carpi, Lucía. *op. cit.* Pàg. 14.

'Dues Figures' o 'Orfeu i Eurídice', tot són obres que va pintar entre els anys 1928 i 1930. Segons Coll, aquesta etapa de Carbonell és propera a l'art que pintava Joan Miró, o si més no influenciades per l'artista català:

'Dues Figures' és una obra en la qual aquesta connexió es fa palesa, especialment en com Carbonell experimenta amb el fons blau, tal com havia fet Miró l'any 1926. En l'apartat que correspon al color, Carbonell ens dóna a conèixer unes composicions que són exemples particulars de la seva imaginació.²³²

En aquesta cita on veiem que Coll parla de la influència de Miró, l'autora fa referència a l'obra 'Dues Figures' d'Artur Carbonell. Aquesta obra va ser pintada l'any 1931 i actualment es conserva al Museu Reina Sofia de Madrid²³³, en dipòsit d'una col·lecció particular de Barcelona. És una obra on predomina un fons blau del qual sorgeixen dues formes blanques que engloben un ball de cintes i línies negres i granats les quals s'entrellacen en si formant un ball o una dansa entre dues figures. És una obra que pràcticament frega l'abstracció dins de l'art surrealista de Carbonell, ja que la figuració és mínima.

Artur Carbonell i Carbonell. *Dues figures*. 1931. Oli sobre tela. Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía. Dipòsit temporal d'una col·lecció particular. Barcelona, 2014.

Abans, però, de pintar 'Dues Figures', Artur Carbonell va crear altres obres surrealistes. L'any 1928 va pintar un dels temes que el va portar de cap durant la seva carrera artística, 'Orfeu i Eurídice'. Dins de l'estil que Carbonell cultiva durant aquests anys, l'obra mostra dues formes que encarnen els dos personatges mitològics, Orfeu ocupa tot el llenç mentre que Eurídice, estirada i subjectada per Orfeu, resta a la part inferior de la pintura, ja difunta. Els cossos de les figures semblen ser teles dels vestits, no s'intueixen formes naturals, mentre que les extremitats són més aviat elàstiques, amb torsions irrealment i un volum que els hi dona un aspecte tou, sobretot a Eurídice. Els rostres són diferents, el d'Eurídice està format per una creu i dos punts, mentre que el d'Orfeu sembla una màscara dividida en dos colors, creant un contrast més fort entre llum i foscor.

Artur Carbonell i Carbonell. *Orfeu i Eurídice*. 1928. Oli sobre tela. Imatge extreta de Lucía García de Carpi. op. cit. Pàg. 14. (Pàg. 101). Procedent de l'Arxiu Serra.

Magí Albert Cassanyes va descriure l'obra de la següent manera:

'Esta pintura, que se puede decir situada entre Flouquet y Max Ernst, es, en verdad, formidable. Pocas veces el efecto sensorial -moral del color- del que habló Goethe se nos ha aparecido tan evidente y emocionante como ante esta tela. Confesemos que entre los catalanes sólo las obras del extraordinario Joan Miró nos han producido un efecto parecido. ¡Qué color, el de estos verdes y blancos inquietantes! ¡Qué turbadores, llenos de una

²³² Coll i Mirabent, Isabel. op. cit. Pàg. 13. (pàg. 4.)

²³³ Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía. Colección; Artur Carbonell. [catàleg en línia]. [data de consulta: mesos de maig, juny i juliol de 2023]. Disponible; accés lliure. <https://www.museoreinasofia.es/coleccion/autor/carbonell-artur>

*grandeza que se diría infernal, los rojos resplandecientes y llenos de enigmas, y de amenazas los grises y los negros restantes! Se ha hecho evidente lo indescriptible.*²³⁴

Altre cop comparant l'obra de Carbonell amb Flouquet, Max Ernst i Joan Miró, Cassanyes destaca el treball del color d'aquesta obra i, amb la frase final, deixa intuir doncs la capacitat de Carbonell de crear un món fora del que és real, més proper als somnis. Malauradament, no es conserven imatges a color de l'obra i es desconeix on es conserva.

El 1929 va pintar l'obra *'La Nit de Nadal'*, una pintura que recrea un exterior, un paisatge fosc, nocturn, envoltat per una boira, en el qual s'intueixen unes formes geomètriques que ens recorden a una escala, una finestra i un edifici amb sostre. Al voltant d'aquest diversos arbres pelats s'aixequen cap al cel amb branques sinuoses. Isabel Coll i García de Carpi la descriuen de la següent manera:

Artur Carbonell i Carbonell. *La nit de Nadal*. 1929. Oli sobre tela. Imatge extreta de Lucía García de Carpi. op. cit. Pàg. 102. Procedent de l'Arxiu Serra.

*'[...] representa un paisatge hivernenc transfigurat en un tema obsessiu d'estranya singularitat. A primer terme es situa un arbre de moguda silueta, element que tenia com antecedent obres de pintors romàntics i va ser molt utilitzat per G. D. Friedrich, pintor que destacà pel caràcter subjectiu de la seva pintura on situava elements que, si bé a primera vista semblaven reals, representaven una cosa ben diferents a la que veritablement eren.'*²³⁵

*'Esta obra nos demuestra su abandono del férreo objetivismo y sequedad del primer momento y la apuesta por un arte más libre e imaginativo.'*²³⁶

Primerament, veiem una descripció de l'obra, les possibles influències que aquesta pot tenir i l'escena més aviat irreal que no pas quotidiana que es representa; mentre que la segona, García de Carpi valora bé aquesta nova composició com una evolució de l'estil surrealista de Carbonell que havia criticat anteriorment en l'obra *'Ocells'*. Tant aquest llenç com *'Orfeu i Eurídice'* els va exposar a les Galeries Dalmau l'any 1929 i la crítica en va fer una valoració si més no graciola:

*'Aquestes inquietants fantasies, aquestes obsesionants visions són quelcom d'excepcional i no en sabem veure millor prova, que el veure com als papanates amb ànima de simi no els convencen; benhauradament, doncs no hi ha pitjor blasme que l'elogi de certa gent.'*²³⁷

Segons sembla, l'art surrealista que Carbonell pintava no devia ser ben vist o ben valorat per part del públic general i també de la crítica. Aquest article anònim surt en defensa de l'artista sitgetà valorant l'excepcionalitat de les obres presentades per l'Artur Carbonell i titllant d'ignorants a aquells que no saben valorar-la tal com es mereixia.

L'obra *'Constel·lació'* (o Visió Astronòmica, segons García de Carpi) de l'any 1933 és una obra de fons blanc ocre, amb un cos punxegut central que es forma contrastant amb el fons. al seu voltant

²³⁴ M. A. Cassanyes. *Artur Carbonell*. L'Amic de les Arts. Núm. 30, 31 de desembre de 1928.

²³⁵ Coll i Mirabent, Isabel., op. cit. Pàg. 13. (pàg. 3-4.)

²³⁶ García de Carpi, Lucía. op. cit. Pàg. 14. (pàg. 101.)

²³⁷ Els nostres artistes a Can Dalmau, 1929. Retall d'article. Arxiu Històric Comarcal; Sitges; Municipal; Llegats i arxius patrimonials; Artur Carbonell: Retalls de Premsa 1927-... XVI.1. (3) (843). Carpeta Exposició Carbonell 1927: Retalls de Premsa.

s'estenen un seguit de punts que s'uneixen a través de línies, creant així una constel·lació. Als dos costats del llenç hi sorgeixen dos cossos celestes els quals tenen ombra pròpia. García de Carpi en fa una valoració negativa, descriu l'obra com a '*juegos gratuitos sin ninguna trascendencia*'²³⁸. Sembla ser una obra pròpia d'un estil marcat per l'automatisme. Actualment, s'exposa al Museu Nacional d'Art de Catalunya i, en accedir a la sala dedicada a l'avantguarda i el surrealisme, és la primera obra que hom veu.

Artur Carbonell i Carbonell. *Constel·lació*. 1933. Oli sobre tela. Museu Nacional d'Art de Catalunya. Adquisició any 2008. Imatge del MNAC.

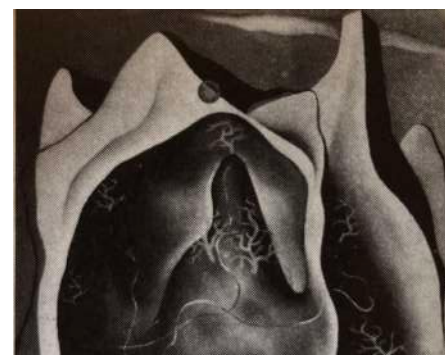
La darrera gran obra de l'època surrealista d'Artur Carbonell és '*Paisatge Assassinat*', pintada l'any 1935 i que va exposar a l'Exposició de Primavera del Saló de Montjuïc l'any 1936. Aquesta obra representa un desert, un espai buit de qualsevol estímul, amb un cel ocre, de color quasi malaltís, que es desfà en un negre que puja fins al límit superior del quadre. Al centre hi tenim un arbre mort, escapçat, amb les branques seques i sense fulles, de color gris amb grans contrastos entre zones fosques i il·luminades. Les arrels semblen haver sortit del terra, com si l'arbre hagués estat arrencat. A l'extrem d'aquestes s'hi intueix un to vermellós, com si les últimes gotes de sang, de vida de l'arbre, s'esgotessin. García de Carpi la considera la seva millor obra, comparant-la amb l'obra de l'autor Yves Tanguy per l'escenari desèrtic, la perspectiva utilitzada i el protagonisme total que adquireix l'element biològic, és a dir l'arbre, al centre de la pintura. Destaca també l'aspecte de sistema arterial que tenen les arrels i el clarobscur amb què està pintada l'obra.²³⁹ Actualment, des de 2014 l'obra es conserva al Museu Reina Sofía de Madrid com a dipòsit temporal d'una col·lecció particular.²⁴⁰

Artur Carbonell i Carbonell. *Paisatge Assassinat*. 1935. Oli sobre tela. Museo Nacional Centro de arte Reina Sofía. Dipòsit temporal d'una col·lecció particular. Barcelona, 2014. Imatge MNCA Reina Sofía.

D'aquesta època també tenim constància de les següents obres '*Paisatge Submarí*' de 1930; *Doble figura* (o Diàleg, segons García de Carpi) de l'any 1930; '*Figura femenina amb mantellina*' de 1934 (?) i '*Òrbita*', c. 1936. Són obres de les quals tenim menció i constància, però no descripcions si tenim imatges, són de qualitat baixa. Artur Carbonell també va il·lustrar el cartell per a la Primera i Segona Festa del Llibre, dues obres de tipus surrealista sense figuració on juga amb els blancs, vermells i negres a través de formes geomètriques i taques. Són dos cartells que va realitzar el 1928 i 1929.²⁴¹

Les dues exposicions més notables en les que va participar Artur Carbonell i Carbonell com a artista surrealista tenen lloc l'any 1929 i el 1936. La primera és l'Exposició d'Art Modern Nacional i Estranger de

Artur Carbonell i Carbonell. *Paisatge submarí*. 1930. Oli sobre tela. Imatge extreta de Lucía García de Carpi. op. cit. Pàg. 102. Procedent de l'Arxiu Serra.

²³⁸ García de Carpi, Lucía. op. cit. Pàg. 14. (pàg. 103.)

²³⁹ Ibíd.

²⁴⁰ Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía. Colección; *Artur Carbonell*. [catàleg en línia]. [data de consulta: mesos de maig, juny i juliol de 2023]. Disponible; accés lliure. <https://www.museoreinasofia.es/coleccion/autor/carbonell-artur>

²⁴¹ Artigas Coll, Isabel. op. cit. Pàg. 13.

les Galeries Dalmau, l'any 1929. Promoguda pel galerista Josep Dalmau, considerat un dels introductors a Barcelona de l'art europeu més avançat d'aquell moment, proposava a la ciutat una infinitat de noves fonts artístiques que no deixaven indiferent a ningú. Testimoni n'és aquesta declaració que va escriure Carles Capdevila:

*'[...] els barcelonins curiosos hi entraven periòdicament a manifestar el seu estupor, la seva perplexitat o la seva indignació davant les obres que En Dalmau els oferia amb la barba rabínica enriolada, posseït d'un entusiasme tranquil que suportava sense desdir les rialles més despectives i les diatribes més enceses. [...] Enguany ha obert la temporada amb una exposició tan considerable com important.'*²⁴²

I agafem l'última frase que ens deixa aquesta referència com a nexa per continuar amb l'exposició. Aquesta era d'una magnitud notable; estava formada per prop de cent obres d'art d'avantguarda d'artistes estrangers, els quals van estar molt ben valorats, i artistes locals que van rebre una crítica més punyent.²⁴³ Els artistes estrangers que hi van participar van ser Hans Arp (Jean Arp), Teuber Arb, Teo Van Doesburg, Piet Mondrian. Vantangerloo, André Lhote, Lousie Blaire, Gustau Cochet, A. Clergué, A. Jouclar, Glyca Nilbauer, Otto van Rees, Petro Cupera, Charchoune, E. Eusel Rozier, Otto Freundlich, Louis Fernandez, Jean Helion, Marembert, Adya van Rees, Otto Weber i John Xceron. A nivell local, hi va participar Evarist Basiana, Joaquim Biosca, Pere Creixams, Artur Carbonell, Valeri Corberó, Antoni Costa, Josep Claret, Pere Daura, Agustí Ferrer, Lluís Garay, Xavier Güell, Elvira Homs, Joan Junyer, Lluís Morató, Pau Planes, J. Papiol, Angel Planell, Ramon Reig, Joan Sandalinas, J. Torres Garcia, Miquel Villà, Aurora Folquer, Emili Grau, Maria Lluïsa Lamor, López Cañete, Josep M. Puig, Josep M. De Sucre i Ignasi Vidal.

Artur Carbonell hi va participar amb tres pintures; un retrat d'una dona, *'Orfeu i Eurídice'* i *'Nit de Nadal'*. Una obra més propera a l'estil inicial de l'artista i dues de les obres surrealistes més destacades del breu currículum d'avantguarda de Carbonell. Carles Capdevila va fer una valoració de les obres exposades per l'Artur Carbonell:

*'Artur Carbonell exposa un retrat de senyora, en el qual és evident la suggestió de Joaquim Sunyer; no obstant, és una obra d'excel·lent intenció, realitzada amb extraordinària dignitat;'*²⁴⁴

Continuem veient la influència del mestre ja en una època on Carbonell està de ple endinsat en l'art d'avantguarda. No obstant això, tot i que no sigui una obra innovadora, l'autor del text valora la seva tècnica i la qualitat de la tela. De les obres surrealistes en fa una visió menys elaborada, dient que són *'dues composicions fantasistes'* amb un *'poder d'evocació innegable'*.²⁴⁵

L'any 1936, Artur Carbonell va participar a la Primera Exposició Logicofobista, inaugurada el 4 de maig a les Galeries Catalònia sota l'organització d'ADLAN i dirigida per Magí Albert Cassanyes, fet que el marca com un dels artistes a tenir en consideració durant aquest període dins del món de

²⁴² Retall de premsa desconegut: Galeries Dalmau: Exposició d'Art Modern Nacional i Estranger (1929), Carles Capdevila. Arxiu Històric Comarcal; Sitges; Municipal; Llegats i arxius patrimonials; Artur Carbonell: Retalls de Premsa 1927-... XVI.1. (3) (843).

²⁴³ Retall Mirador; Exposicions: Exposició d'Art modern nacional i estranger (Galeries Dalmau), Màrius Gifreda. Arxiu Històric Comarcal; Sitges; Municipal; Llegats i arxius patrimonials; Artur Carbonell: Retalls de Premsa 1927-... XVI.1. (3) (843).

²⁴⁴ Retall de premsa desconegut: Galeries Dalmau: Exposició d'Art Modern Nacional i Estranger (1929), Carles Capdevila. Arxiu Històric Comarcal; Sitges; Municipal; Llegats i arxius patrimonials; Artur Carbonell: Retalls de Premsa 1927-... XVI.1. (3) (843).

²⁴⁵ *Ibíd.*

l'avantguarda, i més concretament del Surrealisme. Segons García de Carpi, aquesta exposició fou *'la manifestación más importante de este movimiento en Cataluña, la Exposición Lógicofobista'*.²⁴⁶ Carbonell hi va participar amb les obres *'Interior'*, *'Paisatge Assassinat'* i *'Òrbita'*. L'autora també en destaca la precocitat amb què Carbonell va començar a destacar en aquest àmbit, amb tan sols vint-i-dos anys (1928) ja comença a indagar en aquest nou art, un art, però, que no abandona mai l'essència escenogràfica que l'artista porta incorporada dins seu.²⁴⁷ Finalitzem la seva etapa surrealista amb una descripció del seu estil feta per García de Carpi:

*'Carbonell crea [...] un mundo mágico de atmósferas irreales y serenas, un mundo de fantasía del que han sido erradicadas las tensiones. Ámbitos poblados por seres ingravidos, espectros con algo de cliché fotográfico, de negativo de lo real y físico; en definitiva, seres angélicos cuyos volúmenes se diluyen bajo el juego de las curvas [...].'*²⁴⁸

Una descripció pura, personal, pròpia i digna de l'art surrealista de Carbonell. Sense remetre a cap possible artista més ben considerat o consolidat. L'obra de l'Artur Carbonell pot llegir-se com un llenguatge propi, com una creació gairebé màgica, irreal, conscient dins de la inconsciència. És un llenguatge figuratiu, on els volums i les formes s'han traçat amb delicadesa, tret característic de la pintura de l'artista. Bé que l'obra de Carbonell estava agafant força i aquest estava fent-se un lloc referent entre l'avantguarda catalana, però tot cau en l'oblit després de la Guerra.

La major part de l'obra surrealista d'Artur Carbonell resta en propietats privades, com *'Ocells'* (1928) i *'Cintes'* (1928-30) les quals formen part de la Col·lecció Artigas-Coll o *'Nit de Nadal'* (1928) a la Col·lecció Marsal-Ferret.²⁴⁹ *'Constel·lació'* (1933), en dipòsit al MNAC²⁵⁰, però prové de la Col·lecció Armengou-Bertran; *'Paisatge Assassinat'* (1935), i *'Dues figures'* (1931), estan ambdues al Museu Reina Sofia de Madrid²⁵¹ en dipòsit temporal. L'obra *'El Circ'* (1928) resta desapareguda segons el llistat que va fer Artur Carbonell de les seves pintures.²⁵² D'altres obres com *'Orfeu i Eurídice'* (1928), *'Doble Figura'* (1930), *'Paisatge Submarí'* (1930) o *'Òrbita'* (c. 1936) no se'n té notícia, ni rastre, i les imatges que tenim d'elles o són en blanc i negre, o no inexistents. Els testimonis d'aquesta època d'esplendor d'Artur Carbonell són escassos i molt poc accessibles, la qual cosa porta de manera quasi obligada a l'oblit l'època més destacada de l'artista, deixant com a poc rellevant qualsevol altre aspecte en què Artur Carbonell va destacar i que no ha transgredit el pas del temps.

²⁴⁶ García de Carpi, Lucía. *op. cit.* Pàg. 14. (pàg. 103.)

²⁴⁷ *Ibíd.*

²⁴⁸ *Ibíd.*

²⁴⁹ Arxiu Isabel Artigas Coll; Carpeta Artur Carbonell. *Catàleg d'Olis.*

²⁵⁰ Museu Nacional d'Art de Catalunya. *Constel·lació; Artur Carbonell i Carbonell.* [catàleg en línia]. MNAC. [data de consulta: maig, juny i juliol de 2023]. Disponible; accés lliure. <https://www.museunacional.cat/es/coleccion/constelacion/artur-carbonell-carbonell/214242-000>

²⁵¹ Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía. Colección; *Artur Carbonell.* [catàleg en línia]. [data de consulta: mesos de maig, juny i juliol de 2023]. Disponible; accés lliure. <https://www.museoreinasofia.es/coleccion/autor/carbonell-artur>

²⁵² Llistat de Pintures meves. Biblioteca Santiago Rusiñol. Fons Artur Carbonell. Carpeta I.

5. L'artista després de la Guerra

• La Guerra Civil Espanyola (1936-1939)

L'etapa surrealista d'Artur Carbonell és molt curta, fugaç. Quan comença a emprendre el vol, a desenvolupar un estil, un llenguatge personal, i a formar part dels entorns d'elit d'aquest corrent artístic, esclata la Guerra Civil Espanyola, un conflicte bèl·lic que influirà definitivament en la seva carrera i en la seva obra, marcant un abans i un després en la vida de l'artista.

Tenim constància que Artur Carbonell i Carbonell va participar del conflicte i va marxar a combatre al front, però es desconeix quan, com i on. L'única notícia que tenim de l'artista durant el conflicte ve de l'existència d'uns dibuixos que enviava des del front a casa seva durant la guerra. Aquests dibuixos ara mateix es desconeix la seva ubicació exacta, sabem que formen part de col·leccions privades, però no estan a l'abast del públic general.²⁵³ Parafraçant les descripcions de Sobrer podem tenir una vaga imatge de com són; unes visions èpiques, heroiques, dels soldats a les trinxeres, abanderats amb la senyera i defensant els seus ideals polítics els quals van en contra de la guerra, propi d'aquells que formaven part de la classe treballadora.²⁵⁴

Aquesta única descripció que tenim dels dibuixos que Carbonell va fer al front és molt important. D'ella en podem treure la hipòtesi que l'artista va combatre amb el bàndol republicà, ja que al front estava acompanyat de membres de la classe obrera, aquells mateixos als quals va retratar combatent el feixisme, i que, per altra part, que aquests soldats anessin acompanyats de senyeres és un indicatiu del fet que va lluitar al front català.

Es desconeix la ideologia de l'Artur Carbonell, no tenim constància de cap document que declari directament aquesta. El que sí que tenim, però, són retalls d'articles que parlen sobre la representació d'*Egmont* de Goethe l'any 1932. En aquesta hi va participar Francesc Pujol amb un discurs a l'entreacte, fet que la burgesia sitgetana i sobretot les famílies adinerades que estiuaven a Sitges ho van veure amb molt mals ulls; un dels retalls menciona com la gent parlava sobre aquesta intervenció:

- *Es un parásito! - Murmurava una senyora a la qual, cada estiu, li <<roben>> una joia o altra.*
- *Qué despropósito, salirnos con una conferencia política! -feia un curialista que no pot sentir parlar de l'Estatut.*
- *Y, además, es un sujeto comunista!- sentenciava una de les noies que van ballar, l'altra nit, en pijama de paper.²⁵⁵*

És evident la mofa que en fa l'autor, anònim, de la ignorància d'aquesta gent. Però no és l'únic escrit que fa sàtira d'aquesta raó. En un retall d'El Mirador hi veiem una conversa fictícia entre els organitzadors del Centenari de Goethe a Sitges i una actriu a la qual van proposar participar en la representació de l'obra:

- *'No vull pendre part en la interpretació d'Egmon perquè no vull representar obres comunistes.*

²⁵³ Arxiu Isabel Artigas Coll; Carpeta Artur Carbonell; Catàleg d'Olis.

²⁵⁴ Sobrer, Josep Miquel. *op. cit.* Pàg. 7.

²⁵⁵ Retalls de Premsa 2. Arxiu Històric Comarcal; Sitges; Municipal; Llegats i arxius patrimonials; Artur Carbonell: Retalls de Premsa 1927-... XVI.1. (3) (843).

- *Però, senyora, si és una traducció de l'obra de Goethe...*
- *Bé, sí, tot el que vulgueu. La traducció pot ésser feta amb tendències comunistes.*

*Els organitzadors, davant la insistència de la dama, van acordar obrir una informació per comprovar si en el cos de traductors s'hi havia infiltrat algun deixeble de Lenin.*²⁵⁶

El mateix escrit, més endavant fa referència directa a Artur Carbonell com a l'organitzador de l'esdeveniment. És complicat creure que Artur Carbonell fos d'ideologia comunista, ja que té els seus orígens en una família burgesa i benestant. A més, va saber adaptar-se al règim franquista. No obstant això, aquests testimonis d'allò que parlava la gent, del boca a boca, ens poden deixar intuir una simpatia o un interès pels ideals d'esquerres. També, però, cal tenir en compte que la població no formada o que no està al dia del món de l'art del moment, és possible que considerés l'avantguarda com un progressisme quasi de tipus comunista i que, per tant, ho veiés amb mals ulls. Així mateix cal tenir en compte que posseïa un exemplar del poema 'A los mártires de España' de Paul Claudel, text religiós que rebutja tot el que és comunista per les barbàries que estava cometent el bàndol republicà contra l'Església catòlica.²⁵⁷ El que sí que era Artur Carbonell i Carbonell és catalanista; testimoni d'això és la il·lustració que va fer l'any 1934 per la portada del llibre *Revolució Catalanista* de Josep Carbonell i Gener i J.V. Foix.²⁵⁸ La portada conté la Creu de Sant Jordi al centre en un fons blau tacat per un estel blau encapçalat per una estrella de cinc puntes.

Sigui quin sigui, però, l'ideal polític de l'Artur Carbonell, el que sí que hem trobat és la documentació respectiva de l'any 1939 a la Biblioteca Santiago Rusiñol de Sitges²⁵⁹. Així doncs, de manera inèdita podem traçar el camí que l'artista va fer durant els últims mesos de la guerra i el seu retorn a Barcelona.

Artur Carbonell i Carbonell va ser capturat i enviat com a presoner al Camp de Concentració de Prisioneros de San Marcos y Santa Ana de León. Desconeixem, però quan va ingressar al camp. La raó sí que la coneixem, Carbonell era un presoner 'evadido', aquell que marxa del seu lloc natal per poder refugiar-se i que és capturat en l'intent. Aquesta dada ens permet plantejar la hipòtesi que va ser capturat després de la derrota de la Batalla de l'Ebre i l'ocupació feixista de Catalunya, entre finals de 1938 i principis de 1939, intentant fugir possiblement a l'exili. La primera dada que tenim sobre l'artista és una cartilla de vacunació antitífica; a l'Artur li van injectar la primera dosi el 18 de gener i la segona el 27 del mateix mes de l'any 1939.²⁶⁰ Així doncs, aquesta ens marca una data de referència per l'inici de l'empresonament de Carbonell al camp de concentració, el 18 de gener. Posteriorment, l'artista va aconseguir la carta de llibertat el 18 de febrer de 1939, la qual diu així:

Campo de Concentració de Prisioneros de San Marcos y Santa Ana; León. Vacunació Antitífica. Carta de Vacunació; primera dosi el 18 de gener de 1939; segona dosi el 27 de gener de 1939. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell. Carpeta I; Fotografies Biblioteca. Documentació 1939.

'Ha sido propuesta por esta Comisión y aprobada por la autoridad Militar la libertad del evadido Arturo Carbonell Carbonell de 33 años de edad, vecino de Barcelona sin prejuicio ni prescripción de

²⁵⁶ *Cultura Colonial*. Retalls de Premsa 3. Arxiu Històric Comarcal; Sitges; Municipal; Llegats i arxius patrimonials; Artur Carbonell; Retalls de Premsa 1927-... XVI.1. (3) (843). *Mirador*:

²⁵⁷ A los mártires de España; text de Paul Claudel; Traductor de V. Solé de Sojo. Brangus, 19 de maig de 1937. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell. Carpeta III.

²⁵⁸ Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

²⁵⁹ Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell. Carpeta I; Fotografies Biblioteca. Documentació 1939.

²⁶⁰ Campo de Concentració de Prisioneros de San Marcos y Santa Ana; León. Vacunació Antitífica. Carta de Vacunació; primera dosi el 18 de gener de 1939; segona dosi el 27 de gener de 1939. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell. Carpeta I; Fotografies Biblioteca. Documentació 1939.

*responsabilidades posibles. Y para que así conste y surta los oportunos efectos, expido la presente en León, a 18 de febrero de 1939. - III Año Triunfal.*²⁶¹

Desconeixem com va aconseguir la carta de llibertat, però un cop assolida, Artur Carbonell i Carbonell va sol·licitar un salconduit per a poder reubicar-se a Deva, Sant Sebastià, Guipúscoa, territori ja en possessió dels sublevats. Se li va acceptar la demanda el 19 de febrer de 1939.²⁶² D'aquest trasllat i aquesta estada que fa a Deva, tenim com a únics testimonis dues pintures 'Paisatge de Deva' i 'Paisatge de Ondarroa', ambdues obres havien estat datades entorn de 1940 per la seva participació en l'Exposició a la Galeria Pictòra de Barcelona celebrada del 4 al 17 de maig de 1940.²⁶³ Ara, gràcies a aquesta documentació les podem datar amb una forquilla cronològica molt més exacta, entre el 19 de febrer i el 17 d'abril de 1939. L'estada d'Artur Carbonell i Carbonell al camp de concentració de San Marcos y Santa Ana de León va ser, com a mínim d'un mes, des de 18 de gener al 18 de febrer.

Així mateix, gràcies a la documentació que es conserva de l'any 1939, podem ubicar amb exactitud per primera vegada el retorn d'Artur Carbonell i Carbonell a Catalunya, el qual es produeix entorn el 17 d'abril de 1939, gràcies a dos salconduits que es conserven amb aquesta data, un que fa referència a l'artista²⁶⁴ i l'altre que fa referència a la seva mare²⁶⁵. Els dos documents tenen Barcelona com a destí de viatge, amb la hipòtesi que el retorn té com a raó la fi del conflicte bèl·lic, que va tenir lloc el primer d'abril de 1939.

● **Trencament amb l'avantguarda**

'La Guerra Civil va estroncar molts afanys, moltes iniciatives i també les inquietuds avantguardistes, diguem-ne agosarades, de molts artistes. Aquest és el cas de Carbonell. ¿Si als trenta anys, la guerra i la postguerra no haguessin esmorteït els seus delers de creativitat innovadora inherents a la Joventut, el seu tarannà posterior hauria estat un altre? Ho ignorem. En tot cas, el seu avantguardisme pictòric s'escapça de sobte i, a partir del 1940, es dedicarà molt més al teatre majoritàriament clàssic, sobretot clàssic castellà: un recer legítim per a la seva devoció al teatre. Ell participà activament en aquell drama bèl·lic real i en aquests darrers dies hem pogut veure dibuixos que, des del front, enviava a casa seva. Curiosament no estaven firmats, com si haguessin estat

Comisión Clasificadora de Prisoneros y Presentados; Carta de llibertat d'Artur Carbonell i Carbonell. León 18 de febrer de 1939. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell. Carpeta I; Fotografies Biblioteca. Documentació 1939.

Salvoconduto n.º6. Autorització per a que Artur Carbonell es traslladi a Barcelona el 17 d'abril de 1939. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell. Carpeta I; Fotografies Biblioteca. Documentació 1939.

²⁶¹ Comisión Clasificadora de Prisoneros y Presentados; Carta de llibertat d'Artur Carbonell i Carbonell. León 18 de febrer de 1939. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell. Carpeta I; Fotografies Biblioteca. Documentació 1939.

²⁶² Gobierno Militar de León. Salvoconduto para trasladarse a Deva, San Sebastian. A Favor del Evadido Arturo Carbonell i Carbonell. Viaje en tren o auto. 19 de febrer de 1939. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell. Carpeta I; Fotografies Biblioteca. Documentació 1939.

²⁶³ Coll i Mirabent, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

²⁶⁴ Salvoconduto n.º6. Autorització per a que Artur Carbonell es traslladi a Barcelona el 17 d'abril de 1939. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell. Carpeta I; Fotografies Biblioteca. Documentació 1939.

²⁶⁵ Salvoconduto n.º5. Autorització per a que Sebastiana Carbonell es traslladi a Barcelona el 17 d'abril de 1939. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell. Carpeta I; Fotografies Biblioteca. Documentació 1939.

*anònims. Potser es tractava d'això: de veure's convertit en un ésser sense nom ni identitat, un estrany en una guerra estranya i en un món que li era estrany.*²⁶⁶

La cita de Maria Lluïsa Marsal resumeix perfectament el trencament que succeeix després de la guerra. Com hem vist l'artista deixa de costat la pintura d'avantguarda per dedicar-se a una pintura més clàssica i tradicional, i per centrar-se principalment en la seva carrera teatral. Sobrer²⁶⁷ indica que Artur Carbonell va haver d'adaptar-se al règim franquista i al gust d'aquest, canviant el seu art per encaixar i per sobreviure com a artista. I no és pas l'únic autor que fa referència a aquest impàs; Jofre Vilà ho deixa clar:

*'El goig de la pintura fou la fita d'un art que ell entenia amb projecció de futur i l'estètica d'un món que s'albirava i que li va desmuntar cruament la guerra civil.'*²⁶⁸

Carbonell va saber adaptar-se plenament al règim, va seguir exposant art, canviant les temàtiques cap a un art religiós, pintura de retrats, paisatges i bodegons; va aconseguir una càtedra a l'Institut del Teatre i posteriorment en va ser el sotsdirector, va crear una carrera teatral dirigint i portant a escena gran varietat d'obres de teatre, des de clàssic espanyol a obres estrangeres més contemporànies, passant pel teatre religiós, musicals, espectacles variats, tragèdies i comèdies clàssiques. La seva carrera va ser un èxit, però segurament no es va desenvolupar com l'Artur Carbonell hagués desitjat. Aquesta afirmació la podem fer gràcies a unes declaracions que va fer el propi Artur Carbonell a un article que va escriure Ramon Planes sobre la representació d'Egmont al Teatre Prado, l'any 1932:

*'Projectes per al futur?, hem preguntat al director de l'agrupament. Seguir - ens ha respost - la trajectòria que hem emprès. Tenim en estudi obres de Bernard, Lenormand, Pirandello, Bontempelli, les quals alternarem amb les obres més agressives i andacioses dels més nous autors.'*²⁶⁹

Aquest petit fragment de l'article marca directament quin és el camí que Carbonell vol seguir, per lo menys en el món del teatre; seguir endavant, buscar els autors més contemporanis del seu moment i avançar segons els ideals i les maneres amb les que van representar 'Orfeu' de Jean Cocteau i 'Caps de recanvi' de Victor Péllerin. El 1932 Carbonell ja estava estudiant i planificant quins serien els següents autors a representar; Bernard, el qual va portar a escena el 1933 amb 'Com ell va enganyar el marit d'ella'; Lenormand, representant 'L'Innocent' l'any 1936 just abans de la guerra; Pirandello el va presentar amb 'A la sortida' l'any 1935; i Bontempelli, autor però que ja va portar a escena durant la dictadura franquista, l'any 1943 amb 'Nuestra Diosa'.

Així doncs, Artur Carbonell tenia un projecte de futur ja pensat i desenvolupat. El trencament el podem considerar com una coincidència desafortunada però presa a partir de la situació en la que es va trobar.

²⁶⁶ Marsal, Maria Lluïsa. *op. cit.* Pàg. 12.

²⁶⁷ Sobrer, Josep Miquel. *op. cit.* Pàg. 7.

²⁶⁸ Vilà i Soler, Jofre. *op. cit.* Pàg. 8.

²⁶⁹ Planes, Ramon. Article Teatre Català. *La Companyia <<amateur>> Carbonell, de Sitges.* AHC; Sitges; Municipal; Llegats i arxius patrimonials; Artur Carbonell: Retalls de Premsa 1927-... XVI.1. (3) (843).

• Segona etapa pictòrica

En aquesta segona etapa, la que fins ara havia estat la seva més gran passió d'Artur Carbonell i Carbonell ara passa a segon lloc en pro del teatre. Com a hipòtesi ens podem qüestionar que aquesta decisió ve presa pel context en el qual l'Artur Carbonell es troba:

*'El goig de la pintura fou la fita d'un art que ell enenia amb projecció de futur i l'estètica d'un món que s'albirava i que li va desmuntar cruament la guerra civil.'*²⁷⁰

Podem entendre a través d'aquesta cita de Jofre Vilà que Carbonell es va poder arribar a sentir frustrat amb la pintura, doncs es veia incapacitat per poder realitzar el seu estil artístic propi en un context de repressió on l'art d'avantguarda que no està al servei del règim està molt mal considerat. Pel que fa al món del teatre, com hem vist a l'apartat biogràfic, l'artista pot portar a escenes més properes a l'avatguardisme a través de la seva companyia *Teatro de Arte*. En canvi, pictòricament sembla ser que no es va poder recolzar enlloc per tirar endavant una carrera artística arriscada.

A partir de 1940, la pintura d'Artur Carbonell passa a ser figurativa, sense excepció. Isabel Coll descriu la pintura de Carbonell de la segona etapa com una pintura marcada per un fort sentimentalisme, expressat a través del rostre i la gesticulació de les extremitats. El dolor, l'aflicció, la nostàlgia són sentiments que es poden llegir a través de les figures que retrata Carbonell durant aquesta època.²⁷¹

D'aquesta època destacar la pintura *'Nena de dol'* pintada l'any 1941. Hi veiem un retrat d'una noia jove asseguda en una cadira, porta un vestit blanc, una jaqueta fosca vella i un mocador negre al coll. El cabell el porta trenat amb un llaç negre. La seva mirada està perduda, absent, mira quelcom que no està dins del quadre ni fora d'aquest amb l'espectador, cap a la seva esquerra, la dreta de l'espectador. L'expressió facial és de tristor, amb els llavis caiguts, sense intuir el més mínim somriure. Té les mans mortes sobre la seva falda, no sembla que jugui amb elles ni sosté cap mena d'objecte. Al seu costat, una planta amb una única flor molt pobre, sense pètals quasi. De la planta cap amunt sorgeix una foscor intensa que queda al marge esquerra de la composició. El fons és de color gris, vermell, blau i blanc, una barreja estranya de pinzellades pròpia dels fons de les pintures i retrats d'Artur Carbonell. L'obra es conserva a la Col·lecció d'Art de la Vila de Sitges, però actualment no està en exposició.

Artur Carbonell i Carbonell. *Nena de dol*. 1941. Oli sobre tela. Museu de Maricel. Consorci del Patrimoni de Sitges. Col·lecció d'Art de la Vila de Sitges.

Isabel Coll destaca la importància del retrat durant aquesta època com el format més comú i més ben valorable de la producció artística de Carbonell. Les pintures no cedeixen a la sensualitat del color, el retrat és realista i més detallat però proper als retrats que va pintar sota la influència de Joaquim Sunyer. La historiadora de l'art les descriu de la següent manera:

'Son obres de volums molt marcats, de dibuix tancat, de modelat tradicional; amb colors allunyats de tota estridència'.²⁷²

²⁷⁰ Vilà i Soler, Jofre. *op. cit.* Pàg. 8.

²⁷¹ Coll i Mirabent, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

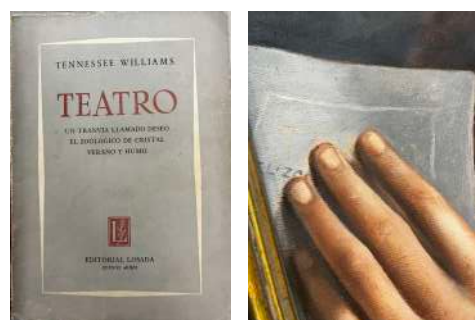
²⁷² *Ibid.*

Una altra obra que es conserva d'aquest període, ja en una etapa posterior, és el 'Retrat de Joan Sala i Massip', pintat l'any 1959, és una obra que també forma part de la Col·lecció d'Art de la Vila de Sitges però que a diferència de l'anterior es conserva sense exposar a la Biblioteca Santiago Rusiñol. Tot i que els dos retrats s'han pintat amb una separació de temps de divuit anys, hi veiem un estil molt similar. El personatge retratat sembla estar assegut, vestit amb una camisa descordada, mostrant el pit a l'aire. Recolza les mans a la seva falda on s'hi poden intuir uns pantalons texans. La mirada completament perduda, mirant també a la dreta de l'espectador. L'expressió facial és nul·la, quasi també transmet un sentiment de tristesa o de nostàlgia. A les mans duu un llibre que és clau per ubicar aquesta obra.

Artur Carbonell i Carbonell. *Retrat de Joan Sala i Massip*. 1959. Oli sobre tela. Museu de Maricel. Consorci del Patrimoni de Sitges. Col·lecció d'Art de la Vila de Sitges. Dipòsit a la Biblioteca Santiago Rusiñol. Imatge pròpia.

Isabel Artigas Coll²⁷³ planteja la hipòtesi de que aquesta obra la va pintar Artur Carbonell durant els assajos i l'estudi de l'obra 'El Zoo de Cristall' de Tennessee Williams per que al llibre que el retratat duu a les mans s'hi pot llegir la paraula 'Zoo'. Amb l'estudi de la biblioteca personal de l'artista hem pogut corroborar la hipòtesi que plantejava l'autora. Allà hi trobem el llibre²⁷⁴ amb el que Artur Carbonell va preparar l'obra de teatre, un llibre ple d'apunts i anotacions fetes pensant en portar a la realitat l'obra de Williams. La portada és exactament igual que el fragment de portada del llibre que es veu en el retrat de Joan Sala i Massip. Al llenç el llibre està simplificat i només es destaca la paraula 'Zoo' per lligar el personatge retratat amb el context; però el color de la portada i els detalls als marges en blanc són idèntics. A més, la data de publicació i venta d'aquesta edició del llibre coincideix en anys amb la pintura i la representació teatral, el 1959.

Comparació entre el llibre de Tennessee Williams present a la Biblioteca Personal d'Artur Carbonell a la Biblioteca Santiago Rusiñol (esquerra) i el detall de la pintura *Retrat de Joan Sala i Massip* d'Artur Carbonell i Carbonell (dreta). Imatges pròpies.

A part de la pintura de retrats, Artur Carbonell també comença a pintar una temàtica inèdita en la seva carrera artística fins ara, la pintura religiosa. Són pintures de les quals en conservem molt poques imatges. Isabel Coll les descriu com a obres que, dins del catàleg d'Artur Carbonell, sorprenen per la gran recerca del detall i la minuciositat tècnica que hi aplica el pintor en elles.²⁷⁵

*'Els quadres que conformen aquest grup destaquen pel seu dibuix detallat que permet l'observació meticulosa de la natura evocada a través de paisatges idealitzats, de llum suau i dolça, tal com correspon al món celestial.'*²⁷⁶

D'aquest tipus d'obres conservem dues imatges; una fotografia d'una 'Anunciació' de les dues que va pintar l'artista i una 'Verge amb el Nen', tema que també va pintar en dues ocasions. Com bé diu la descripció anterior, són quadres altament detallats, amb una forta influència d'artistes més propers al Renaixement i models Gòtics. Artur Carbonell era coneixedor d'aquest tipus d'obres d'art, doncs havia viatjat diverses vegades a Itàlia²⁷⁷ i a més tenia diversos llibres a la seva biblioteca personal dedicats a les grans obres i els mestres de l'art medieval i modern, estudis tant a nivell

²⁷³ Artigas Coll, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

²⁷⁴ Williams, Tennessee. *Teatro; Un tranvía llamado deseo; El Zoológico de Cristal; Veran y humo*. Buenos Aires: Editorial Losada, 1959. Biblioteca Personal Artur Carbonell. Biblioteca Santiago Rusiñol.

²⁷⁵ Coll i Mirabent, Isabel. *op. cit.* Pàg. 13.

²⁷⁶ *Ibid.* Pàg. 7.

²⁷⁷ Quadern de viatges. Biblioteca Santiago Rusiñol. Fons Artur Carbonell. Carpeta III.

global com a nivell local.²⁷⁸ A l'obra 'Anunciació' hi trobem la tradicional escena formada per la Verge Maria en el moment que l'Arcàngel Gabriel interromp la lectura de Maria per anunciar-li l'embaràs que tindrà del fill de Déu. L'escena es situa en un interior, al centre hi tenim una finestra ens deixa entreveure un dels paisatges idealitzats que comenta Isabel Coll. La Verge mira cap enrere, amb una expressió distreta. L'Arcàngel, seriós, mira directament a Maria i assenyalava amb la mà esquerra cap al cel. Els personatges semblen emetre llum pròpia, sobretot l'Arcàngel. Els vestits mostren un gran treball de detallats en plecs i formes. Sobre el cap de Maria sorgeix un núvol, una boira de la qual emergeix l'Esperit Sant en forma de colom. Per altra part, 'Verge amb el Nen' és una obra molt més arcaica i simple, de mig cos observem als dos personatges religiosos els quals només tenen contacte físic, no s'interpelen amb les mirades. La Verge Maria sembla veure més enllà, mentre que el Nen Jesús interpela directament a l'espectador. La iconografia és tradicional, la Verge amb el mantell blau, els dos personatges nimbats, i una representació més aviat freda del que és la maternitat. El fons és neutre. L'únic detall remarcable és que el Nen Jesús sosté una flor amb la mà dreta, enlloc de fer el gest de benedicció.

Artur Carbonell i Carbonell. *Anunciació*. 1940. Imatge extreta de la targeta de Nadal i Any nou de 1963-1964. Fons Artur Carbonell. Biblioteca Santiago Rusiñol.

A partir dels anys 50 la seva producció pictòrica decreix i es centra únicament en el retrat convencional que hem esmentat amb anterioritat. Artur Carbonell retrata a les seves persones de proximitat i experimenta amb el cromatisme de la pintura. No obstant són uns anys en que l'artista es centra pràcticament en la seva vessant de docent, director, escenògraf i figurinista teatral. A la revista mensual d'art Maricel es fa una crítica de l'Exposició d'Artur Carbonell a les Galeries Xarmada de Sitges de l'any 1945 on exposa aquest tipus d'obres; aquesta ens permet situar el punt de vista que tenia la gent i sobretot què opinaven els crítics sobre la seva obra durant aquesta època:

*'[...] preferimos, por encima de todo, los desnudos al lápiz a los óleos, algunos de los cuales están incluso - como el niño incrustado en la Playa de San Sebastián - desproporcionados. [...].'*²⁷⁹

Artur Carbonell i Carbonell. *Verge i Nen*. c. 1940. Fons Artur Carbonell. Biblioteca Santiago Rusiñol.

La valoració que en fan dels dibuixos presentats en aquesta exposició respecte els olis està marcada per una diferència abismal entre ambdues tècniques artístiques. Els olis de Carbonell són categoritzats d'un nivell relativament baix, mentre que allò interessant són els dibuixos a llapis de nus, tema recurrent en la producció de l'artista durant aquests anys. La frase '*Arturo Carbonell es un excelente dibujante y un discreto pintor*'²⁸⁰ ja és en sí demolidora respecte a les qualitats i capacitats que demostra l'artista en les obres presentades en aquesta exposició.

²⁷⁸ Per exemple:

- Ayuntamiento de Barcelona. *Frontales Románicos*. Barcelona: Publicaciones de la Junta de Museus, Museo de Bellas Artes; Sección de Arte Antiguo (Palacio Nacional de Montjuich), 1944.
- Coletti, Luigi. *I Primitivi I Sensei e I Giotteschi; Volume Secondo. Storia della Pittura Italiana*. Istituto Geografico de Agostini, Novara. Itàlia, 1946.
- Dupont, Jacques; Gnudi, Cesare. *La Peinture Gothique*. Les Grands Siècles de la peinture. París: 1954, Skira.
- Ferrando Roig, J. *Arte Religioso actual en Cataluña*. Barcelona: Editorial Atlántida. 1952.
- Salmi, Mario. *Masaccio. La Cappella Brancaccio a Firenze*. Milano: Edizioni d'Arte Amilcare Pizzi, Volume I.
- Salvini, Roberto. *Giotto 10 Tavole a Colori*. Istituto Geografico de Agostini, Novara, Capolavori della pittura. 1941.

²⁷⁹ Maricel: Revista Mensual de Arte, Literatura y Paisaje; Año 1 - Núm. 2. - 24 de Septiembre de 1945; Crítica de Exposiciones: En las Galerías 'La Xarmada': Arturo Carbonell óleos y dibujos. AHC; Sitges; Municipal; Llegats i arxius patrimonials; Artur Carbonell: Retalls de Premsa 1927-... XVI.1. (3) (843).

²⁸⁰ *Ibid.*

'Estamos, a pesar de estas lagunas, al lado de Arturo Carbonell. No así, al hablar de la propaganda que se ha montado entorno suyo. Bien que, además, sea nuestro artista un excelente director de teatro. Pero esto, como sus éxitos nada tienen que ver con su arte o sus pinceles.' ²⁸¹

Per últim, esmentar aquesta última cita de la mateixa crítica. Considera doncs, que probablement Artur Carbonell no estigui passant un bon moment artísticament, que es trobi en una 'laguna' creativa. L'autor considera de que la repercussió artística que havia assolit Carbonell en anys anteriors probablement fos a causa d'una campanya propagandística i no pas per mèrits propis, i que realment on allà destaca és en el teatre, on assoleix uns resultats molt per sobre dels que assoleix amb la pintura. Aquesta cita de desprestigi cap a l'artista està feta de manera arbitrària sobre un art que realment no era el que Artur Carbonell volia pintar i exposar, és una manifestació en contra de la realitat que li va tocar viure i de l'art que es va veure obligat a fer. La frustració de l'artista és present en les pintures que va produir durant aquesta època, i poc a poc, aquestes van anar consumint la carrera d'un pintor que va somiar en convertir-se en un referent surrealista i que va acabar apagant-se lentament.

6. L'escenografia com a refugi de l'Avantguarda.

El Museu de les Arts Escèniques de l'Institut del Teatre gaudeix del recull més destacat de dissenys d'escenografies provinent del Fons Artur Carbonell i Carbonell²⁸². Aquesta col·lecció està formada per escenografies d'autors que van ser alumnes de l'artista, com Josep Maria Pujol, Rafael Richart, Josep Salvador, Rupert Salvador, Juli Taltavull o Ramon Trabal Altés.²⁸³ Però el gruix principal d'aquesta són les mateixes escenografies i els dissenys que va fer Artur Carbonell i Carbonell. D'una col·lecció de seixanta-una peces, trenta-cinc són d'autoria corroborada o atribuïda a Artur Carbonell. En aquest apartat del treball observarem de prop algunes de les més destacades escenografies de l'artista i veurem les possibles relacions amb la seva pintura.

La majoria d'aquestes escenografies tenen un disseny més aviat clàssic, tradicional, inspirades en estils artístics i arquitectònics anteriors, adequant cada escenografia a la seva època i a l'obra en si. D'aquestes se'n podria parlar i fer un estudi individualitzat per trobar possibles referències, inspiracions o fer referència a les obres de teatre, però no resulten ser la part interessant de la seva producció escenogràfica. Com a exemple, però, parlarem d'una escenografia on es demostren clarament les inspiracions d'Artur Carbonell i Carbonell i dels seus coneixements artístics sobre la pintura al llarg de la història de l'art. Es tracta de l'escenografia 'Entrada a ciutat amurallada', datada prop de l'any 1960 i de la qual se'n desconeix l'espectacle pel què va ser dissenyada. La tècnica

²⁸¹ *Ibíd.*

²⁸² Museu de les Arts Escèniques. *Col·leccions; Artur Carbonell i Carbonell*. [catàleg en línia]. Escena Digital. [data de consulta: juny i juliol de 2023]. Disponible; accés lliure. https://colleccions.cdmae.cat/catalog?utf8=%E2%9C%93&source=search&q=Artur+Carbonell+i+Carbonell&search_field=all_fields&results_view=true&utf8=%E2%9C%93&source=search&y=0&x=0&locale=ca&sort=date_created_dt_sort+desc&f%5Bcollection_type_facet%5D%5B%5D=Escenografia&x=0&y=0

²⁸³ Institut del Teatre. *Esbós Escenogràfic*. [Catàleg]. Institut del Teatre; Museu de les Arts Escèniques. Fons Artur Carbonell i Carbonell. [data de consulta: 5 de juliol de 2023]. Disponible en línia. Accés lliure.

amb la qual està feta és a l'aquarel·la.²⁸⁴ L'obra representa un escenari el qual semblen dos nuclis urbans als laterals els quals ocupen gran part de l'escena. Al centre hi ha un arbre i pel voltant de la ciutat de la dreta n'hi trobem un parell més. El paisatge, però, és àrid, sec, rocallós. Les construccions, edificis, muralles, i altres elements arquitectònics tenen un aspecte propi d'un gòtic tardà i un renaixement primerenc. I és que aquesta escenografia pren com a inspiració directa la pintura al fresc *'Sant Francesc expulsant els dimonis de la ciutat d'Arezzo'*,

Artur Carbonell i Carbonell. *Entrada a ciutat amurallada*. c. 1960. Aquarel·la. Museu de les Arts Escèniques; Institut del Teatre.

datada entre 1297 i 1299, de la Basílica superior de Sant Francesc d'Assís. La ciutat situada a la dreta de la composició escenogràfica d'Artur Carbonell és pràcticament idèntica a la representació que fa Giotto de la ciutat d'Arezzo. S'han de tenir sempre presents les distàncies existents entre la diferència de qualitat entre les dues pintures dels dos pintors, la diferència de formats i tècniques. Així doncs, es fa evident que Artur Carbonell crea una composició molt més simple, la qual cosa és part també del seu estil personal. No entra tan en detall com si fa Giotto, cosa que ens porta a pensar que es deu pel tipus d'obra de Carbonell, la qual és un esbós a l'aquarel·la per adaptar posteriorment a una escenografia, element que té un pes rellevant en una representació teatral, però que alhora serveix com a fons d'aquesta, és a dir, sempre es troba en un segon lloc i al servei de l'obra. Per aquesta mateixa raó, l'obra de Carbonell no té cap mena de figuració humana o diabòlica com si trobem a l'obra de Giotto; aquesta aquarel·la està centrada exclusivament per la seva funció com a escenografia. La ciutat que planteja Carbonell té diferències respecte a la de Giotto, sobretot a la part més propera a l'espectador. Hi ha edificacions amb arcades, torres i balconades o porxos que són invenció de l'artista; la muralla té també un aspecte completament diferent del de l'obra de Giotto. Respecte a la ciutat que s'observa més al fons de les muralles, Carbonell la intenta fer igual a la de Giotto, no obstant hi ha detalls que fallen com les ombres, que en algun edifici les capgira, o les finestres. Pel que fa a la ciutat del lateral esquerre sembla ser una recreació d'obra pròpia de Carbonell calcant l'estil tardogòtic de Giotto.

Giotto. *Llegenda de Sant Francesc. Exorcisme dels dimonis d'Arezzo*. 1297-1299. Pintura al fresc. Església de Sant Francesc d'Assís. Imatge extreta de l'arxiu de la Wikipèdia.

Observem ara una de les escenografies que Artur Carbonell va fer abans de la Guerra Civil, l'única que es conserva al Museu d'Arts Escèniques de l'Institut del Teatre. Datada de l'any 1935, aquesta escenografia va ser creada per l'obra de teatre d'avantguarda *'A la sortida'* de Luigi Pirandello, estrenada el mateix 1935.²⁸⁵ La tècnica és també a l'aquarel·la. En aquesta hi veiem un escenari desèrtic, en primer pla hi trobem tres arbres morts, dos al lateral esquerre i un al lateral dret de l'espectador. Al centre, una construcció geomètrica sorgeix eixamplant-se cap al lateral dret i creant una cantonada que gira cap al fons de la composició, perdent-se i fugint del nostre punt de vista. Al bell mig d'aquesta construcció hi trobem un arc de mig punt com a porta, el qual ens deixa entreveure dues creus. Al centre de la composició, de fons, dos xiprers. L'escena és clarament la

²⁸⁴ Institut del Teatre. *Entrada a ciutat amurallada*. [Catàleg]. Institut del Teatre; Museu de les Arts Escèniques. Fons Artur Carbonell i Carbonell. [data de consulta: 7 de juliol de 2023]. Disponible en línia. Accés lliure.

²⁸⁵ Institut del Teatre. *A la sortida*. [Catàleg]. Institut del Teatre; Museu de les Arts Escèniques. Fons Artur Carbonell i Carbonell. [data de consulta: 7 de juliol de 2023]. Disponible en línia. Accés lliure.

d'un cementiri; els arbres morts, els xiprers i les creus remetent a aquesta atmosfera de decés molt pròpia d'aquests espais, la construcció central són els murs que delimiten el recinte del cementiri. Aquests murs blancs, amb una obertura de mig punt i creant unes perspectives angulars ens pot recordar vagament a les construccions que pintava Giorgio de Chirico. Els arbres, sens dubte ens remetent a una de les peces destacades d'Artur Carbonell, *'Paisatge Assassinat'*, que curiosament, resulta que va ser pintada el mateix any que aquest esbós escenogràfic, el 1935. És important aquesta relació entre dues obres del mateix període perquè amb les següents escenografies veurem la importància dels arbres en l'obra de Carbonell i com, tots aquests remetent a l'obra d'etapa surrealista. Els arbres morts de *'A la sortida'* comparteixen amb *'Paisatge Assassinat'* les culminacions de les branques superiors, dividides en branquillons sinuosos, creant un entramat de branques interessant. No obstant això, la gamma cromàtica és completament diferent. L'obra surrealista presenta una tonalitat grisa dominant en l'arbre, mentre que l'escenografia presenta uns arbres de color marró. El tret que si comparteixen és el tractament de la llum i com Carbonell il·lumina i ressalta les parts del tronc i les branques.

Artur Carbonell i Carbonell. *A la sortida*. 1935. Aquarel·la. Museu de les Arts Escèniques; Institut del Teatre.

Artur Carbonell i Carbonell. Representació de *A la sortida*. 1935. Fotografia. Arxiu Històric Comarcal de Sitges. Fotos Artur Carbonell: Teatre Sitges; Capsa amb plecs 1-10. TRF 44 / 3920 / 39 / 841

Aquesta escenografia és resultat d'un artista d'avantguarda que no només aplica l'estil a la pintura o s'interessa per representar obres de teatre d'autors avantguardistes, sinó que conjunta els dos vessants artístics per crear un conglomerat que reforça aquest missatge trencador i innovador artístic. La pintura de la mà del teatre per portar el que és més innovador, artísticament parlant a escena, d'igual manera per les dues parts.

Més endavant, l'obra *'Paisatge Assassinat'* li va servir a l'artista com a font d'inspiració per a crear noves escenografies ja en plena dictadura. És una inspiració tímida, una referència que molt probablement en aquell moment tan sols captés el mateix artista. Destaquem dues escenografies d'entre la col·lecció del Museu de les Arts Escèniques que compleixen amb aquestes característiques. La primera és *'Runes de palau i arbre'*²⁸⁶, datada pels voltants de l'any 1960, es tracta també d'un esbós escenogràfic fet a l'aquarel·la, però de la qual no sabem l'espectacle pel qual va ser dissenyada. L'escenografia està dividida en dues parts, a la dreta hi tenim una torrassa enrunada amb una porta d'arc de mig punt, unes escales i un finestral gòtic amb dues obertures. A l'esquerra hi tenim un arbre mort, sec i sense cap fulla. L'arbre sembla més esbossat, amb uns traços fets sense tant deteniment, més lliures que no pas els que formen la torrassa, els quals són meticulosament pensats i doten l'estructura d'un

Artur Carbonell i Carbonell. *Runes de Palau i arbre*. c. 1960. Aquarel·la. Museu de les Arts Escèniques; Institut del Teatre.

²⁸⁶ Institut del Teatre. *Runes de palau i arbre*. [Catàleg]. Institut del Teatre; Museu de les Arts Escèniques. Fons Artur Carbonell i Carbonell. [data de consulta: 8 de juliol de 2023]. Disponible en línia. Accés lliure. <https://colleccions.cdmae.cat/catalog/bdam:238678?locale=es#prettyPhoto>

gran detall. L'arbre, com el protagonista de '*Paisatge Assassinat*', transmet aquesta sensació de mort, desoladora, però també de sinuositat, d'entramat arterial, de branques i arrels que s'enreden entre si. A més, comparteixen gamma cromàtica, uns grisos brillants que creen un fort clarobscur amb les obres negres presents al tronc i branques.

Artur Carbonell i Carbonell. *Eco y Narciso; Acte I, 2*. c. 1960. Aquarel·la. Museu de les Arts Escèniques; Institut del Teatre.

L'altra escenografia que s'assimila a l'arbre de l'obra surrealista és '*Eco y Narciso; Acte I, 2*'²⁸⁷, datada prop de l'any 1960, és també un esbós fet a l'aquarel·la. Aquesta escenografia representa un bosc, amb grans arbres de tronc gruixut a primer terme i un entramat d'arbres més prims que configuren el fons del bosc. Entre troncs tenim presència d'arbustos i vegetació forestal. Si bé és una confecció molt més tradicional dins de l'art de Carbonell, les arrels recorden vagament les de l'art surrealista, tot i ser més aviat arrugades i velles.

Però l'escenografia més destacada rep el nom de '*Mur encalat i escales de fantasia*'²⁸⁸, datada prop de l'any 1960, és també un esbós escenogràfic fet a l'aquarel·la i del qual se'n desconeix l'espectacle pel qual va estar pensat. És una obra d'una època en la qual Carbonell pinta retrats de manera molt esporàdica i poc freqüent. Però l'estil que presenta en aquest esbós és clarament una referència a l'art surrealista que havia realitzat trenta anys abans. L'escenografia presenta un seguit de construccions rectangulars a manera de murs que a mà esquerra creen una cantonada; a mà dreta un gran mur que s'aixeca del terra i s'eleva fins al sostre; al centre unes escales i a cada costat d'aquestes hi tenim unes formes que recorden a dues portes o porteries de futbol. De les escales, expandint-se pel mur que ocupa la gran part de la composició, hi tenim un seguit de línies blanques que semblen aleatòries, les quals creen formes anguloses i punxegudes, creant una imatge poc habitual en l'àmbit escenogràfic. De fons, una gamma cromàtica domina l'escena, formada per un color taronja a la part inferior, groc i verd per la part central, i culmina la part superior de l'escenografia amb un conjunt de blaus intensos. Els colors són aplicats amb una tècnica present en l'obra de Carbonell, on sobreposa les capes de color, creant un efecte curiós de núvol que dissol els colors al fons de les obres.

Artur Carbonell i Carbonell. *Mur encalat i escales de fantasia*. c. 1960. Aquarel·la. Museu de les Arts Escèniques; Institut del Teatre.

Artur Carbonell i Carbonell. *Cintes*. 1928. Oli sobre tela. Col·lecció Artigas-Coll. Imatge extreta del blog Critcart: Artigas Coll, Isabel. *Cronologia d'Artur carbonell i Carbonell* [blog]. Barcelona: 11 de desembre de 2008. Disponible. Accés obert.

Plantegem la hipòtesi que aquesta escenografia s'inspira de

²⁸⁷ Institut del Teatre. *Eco y Narciso; Acte I, 2*. [Catàleg]. Institut del Teatre; Museu de les Arts Escèniques. Fons Artur Carbonell i Carbonell. [data de consulta: 8 de juliol de 2023]. Disponible en línia. Accés lliure. <https://colleccions.cdmae.cat/catalog/bdam:238636?locale=es#prettyPhoto>

²⁸⁸ Institut del Teatre. *Mur encalat i escales de fantasia*. [Catàleg]. Institut del Teatre; Museu de les Arts Escèniques. Fons Artur Carbonell i Carbonell. [data de consulta: 8 de juliol de 2023]. Disponible en línia. Accés lliure. <https://colleccions.cdmae.cat/catalog/bdam:238636?locale=es#prettyPhoto>

manera evident en l'obra *'Cintes'* de l'any 1928 d'Artur Carbonell i Carbonell, una de les primeres obres que va pintar en estil surrealista i una de les seves primeres composicions on la figuració s'aproxima quasi a un estat d'abstracció. D'arguments a favor d'aquesta hipòtesi trobem dos de pes. El primer, les línies blanques, les quals es troben al centre de les dues peces, dominant la composició i sent l'element que trenca amb el cromatisme de l'entorn. Si bé existeix una diferència entre elles, a l'obra surrealista les línies són corbes i a l'escenografia són angulars, totes dues tenen la mateixa funció i pes en les diferents peces. Per altra banda, el fons cromàtic de les dues obres. L'escenografia comparteix els mateixos colors i estan situats amb el mateix ordre que a la pintura; de baix a dalt, taronja, groc, verd i blau fosc. La inspiració se'ns fa evident si comparem directament les dues peces. Analitzant les imatges, veiem com a *'Cintes'* els colors ja no són tan vius com si ho són a *'Mur encalat i escales de fantasia'*.

Per finalitzar amb les escenografies, analitzarem un detall d'una escenografia que va fer Artur Carbonell per un espectacle musical. En desconeixem per quin espectacle va ser i quin any es va realitzar, la coneixem per unes fotografies presents a l'Arxiu Històric de Sitges²⁸⁹. En aquestes imatges observem una actriu o ballarina fent passos de dansa, el punt interessant, però, es troba al fons de la imatge; tenim el que sembla un mapa d'Europa com a espai contextual i sobre d'aquest la representació d'un torero amb cap de brau a mà dreta, el qual sembla anar a fer una estocada definitiva a l'altre element que tenim a mà esquerra. Un cavall, derrotat, mirant cap al cel, espera l'estocada que el minotaure vestit de torero està carregant. És una escenografia curiosa, ja que hi ha reminiscències de l'art surrealista en elles, sobretot en els personatges representats. El torero és una figura estrambòtica, treta d'un món de somnis o d'un món interior inspirat en la mitologia, on ajuntar un cos humà amb formes animals és possible. Per altra banda, el cavall, fet amb un seguit de formes que semblen toves al tacte, de contorn rodó, i amb unes ombres i llums molt contrastades. Però el que atrau més l'atenció és l'expressivitat d'aquest cavall, el qual sembla que acaba de caure a terra i transmet un sentiment de desesperació, de crit d'auxili; sembla un escenari de mort anunciada. És, tenint en consideració les diferències estilístiques, un crit d'auxili que es podria assimilar a l'obra *'Guernika'* de Pablo Picasso, on també trobem un cavall gemegant per ajuda, i on també tenim la presència d'un brau com a figura fosca, opressora. Aquesta comparació amb l'obra de Picasso pot no ser tan forassenyada si tenim en compte que Artur Carbonell disposava de diversos llibres dedicats a l'obra del pintor malagueny dins de la seva biblioteca personal²⁹⁰, així doncs, era coneixedor de la seva obra.

Fotografia d'espectacle musical i teatral desconegut. Escenografia d'Artur Carbonell i Carbonell. Arxiu Històric Comarcal; Sitges; Fons Municipal; Llegats i arxius patrimonials; Artur Carbonell; Arxiu Fotogràfic 1. XVI.1

Aquestes últimes escenografies analitzades són sens dubte un vestigi de l'art d'avantguarda d'Artur Carbonell. Testimoni de com l'artista no va oblidar ni renegar mai del seu passat surrealista i alhora una reivindicació d'aquell art seu, feta en un moment en què pot permetre's experimentar i

²⁸⁹ Fotografies Espectacle Musical i Teatral. Arxiu Històric Comarcal; Sitges; Fons Municipal; Llegats i arxius patrimonials; Artur Carbonell; Arxiu Fotogràfic 1. XVI.1.

²⁹⁰ The World's Masters. Picasso. Londres: The Studio Ltd. 1930. Biblioteca Santiago Rusiñol. Biblioteca Personal Artur Carbonell i Carbonell.

demostrar allò que sempre ha portat dins d'una manera o altra, gràcies a la relaxació de la repressió del règim. L'escenografia d'Artur Carbonell d'una manera o altra va tenir sempre un resultat excel·lent pel que fa a la qualitat de treball i a les crítiques rebudes, però artísticament parlant, la major part de la producció escenogràfica que va dur a terme s'emmarca dins de la tradicionalitat predominant de l'època. Aquestes peces són una excepcionalitat, però de la mateixa manera això no treu la importància que tenen respecte a la informació que ens aporta del món interior de l'artista.

7. Conclusions i possibles vies d'investigació

Durant la realització del treball s'ha conclòs en què la vida d'Artur Carbonell, tot i ser poc coneguda, va ser altament activa i fructífera pel que fa a producció artística. L'estudi biogràfic ha estat concloent per redactar una estela fidedigna dels actes de major impacte que va realitzar en vida. Primerament estudiant els seus orígens familiars i com aquests van influenciar tant en l'obra com en la vida d'Artur Carbonell, la seva formació acadèmica i després un recorregut de tot allò que va dur a terme o on va participar Artur Carbonell durant la seva vida, any per any. Les aportacions que hem fet, acadèmicament parlant, han estat la datació concreta de l'any en què l'artista es va llicenciar en Batxillerat i les llengües que l'artista devia poder parlar o tenir-ne unes mínimes nocions. Posteriorment, el treball s'ha articulat en diversos apartats dedicats a la investigació dels arxius documentals de l'artista i la seva biblioteca personal. Es tracta d'una investigació que s'ha dut a terme per a plantejar nous escenaris sobre la carrera artística d'Artur Carbonell i Carbonell, centrat sobretot en el seu vessant com a pintor. El primer apartat està dedicat a la carrera d'Artur Carbonell com a pintor. S'inicia estudiant la seva etapa de formació, destacant la descoberta dels que el dia d'avui són els primers dibuixos de l'artista, presents en un llibre de text de l'època escolar de l'Artur Carbonell i Carbonell. Aquesta troballa ens ha permès fer un estudi sobre els primers testimonis artístics de l'artista, esbossos i dibuixets dels quals no se'n tenia constància escrita publicada i que permeten comprendre que la seva vocació artística ve de lluny, molt abans que el jove artista deixés els estudis d'arquitectura per centrar-se en la seva carrera com a pintor.

Seguidament, trobem un subapartat del treball on s'ha estudiat la relació entre Artur Carbonell i Carbonell i Joaquim Sunyer i de Miró. La hipòtesi principal defensada en aquest apartat és el fet que Carbonell i Sunyer s'haurien d'haver conegut amb anterioritat al viatge que van fer conjuntament l'any 1929. Per argumentar aquesta hipòtesi hem recopilat les dades de possibles contactes previs, sobretot enllaçant les famílies Sunyer i Carbonell. Posteriorment, s'ha situat el possible inici de mestratge entre els dos artistes a l'Exposició Històrica d'Art Sitgetà de 1925, primera exposició on els dos artistes coincideixen. Com apartat que trobem seguidament i directament relacionat amb Sunyer i Carbonell és un estudi de les influències que va tenir el primer sobre l'obra del segon, un estudi fet sobre quatre obres de dues tipologies diferents datades entorn de l'època en què van relacionar-se els dos artistes i que actualment estan exposades a la mateixa col·lecció, al Museu de Maricel de Sitges. Aquest tercer subapartat va acompanyat de cites que reforcen la relació existent entre ambdós artistes; i es conclou amb la fi de la relació entre els dos artistes, la qual plantegem

com un acte ser progressiva i a favor de les carreres individuals de cada artista. Una última, però innovadora aportació que fa aquest apartat és situar l'últim contacte existent entre ambdós artistes del qual en tenim constància.

Els quarts i cinquens subapartats van dedicats a l'estudi de l'etapa surrealista de Carbonell, des dels inicis fins a una breu anàlisi de les principals obres que va produir seguint aquest estil, tenint en compte els successos més destacats, els comentaris de la crítica de l'època i els comentaris que posteriorment han fet els autors que han parlat sobre la seva obra. L'apartat conclou amb un repàs sobre l'obra estudiada d'aquesta època intentant situar on es troba cada una de les teles surrealistes pintades per Artur Carbonell, plantejant les obres que es troben en catàlegs de museus, les obres que formen part de col·leccions privades, les obres desaparegudes i les obres de les quals no se'n té cap registre.

El segon gran apartat del treball està centrat en l'estudi de la carrera artística d'Artur Carbonell després de la Guerra Civil Espanyola. El primer subapartat d'aquest estudi és l'escrit més extens realitzat el dia d'avui sobre la participació d'Artur Carbonell i Carbonell al conflicte bèl·lic. Primerament plantejant la incògnita dels dibuixos que Artur Carbonell va fer des del front, els quals hem descobert que actualment es conserven en col·leccions privades. Seguidament, plantejem una discussió sobre l'ideal polític de Carbonell, el qual és desconegut, i tracem una línia d'estudi on proposem les vinculacions humorístiques que la premsa havia pogut fer referència amb el comunisme, la participació en obra vinculada amb el catalanisme i publicacions vinculades amb el catolicisme. Però el pes important de la investigació sobre la vida d'Artur Carbonell i Carbonell durant la guerra és la troballa de la seva documentació personal respectiva a aquest període, la qual ens permet saber per primera vegada que Artur Carbonell va ser capturat i empresonat al camp de concentració de San Marcos y Santa Ana de León durant els mesos de gener i febrer de 1939, un fet inèdit i mai explicat en cap publicació fins ara. També gràcies a l'aportació que hem obtingut d'aquesta informació hem pogut datar amb més exactitud dues pintures de l'artista, '*Paisatge de Deva*' i '*Paisatge de Ondarroa*' i s'ha pogut conèixer la raó i el quan va pintar aquestes obres fetes al País Basc després del seu empresonament, una incògnita que no s'havia resolt ni se'n tenia informació. En últim lloc, la documentació relacionada amb la guerra ens ha permès conèixer quan torna Artur Carbonell i Carbonell a Barcelona en finalitzar el conflicte bèl·lic.

Seguidament, els segons i els tercers subapartats d'aquest segon apartat estan relacionats amb el trencament de Carbonell amb l'avantguarda i el nou art pictòric que realitza l'artista i com aquest fa una mirada enrere a l'antic estil pictòric. Plantejant la hipòtesi que Carbonell es va veure obligat a abandonar-la i reforçant la conclusió d'aquesta amb diverses cites, del mateix pintor i d'autors que han parlat d'ell, per demostrar que va ser una decisió presa a favor de la supervivència de l'artista. Per acabar, comparem dues obres d'aquesta etapa, '*Nena de dol*' i '*Retrat de Joan Sala Massip*', dues obres seleccionades no aleatòriament, ja que ambdues són representatives de la pintura de la segona etapa d'Artur Carbonell, però compten amb una separació cronològica prou destacable per a veure que l'artista no va variar massa un discurs pictòric marcat pel sentimentalisme, la nostàlgia i la tristesa. L'anàlisi de l'obra '*Retrat de Joan Sala Massip*' ve acompanyat de la confirmació de la hipòtesi que havia plantejat anys enrere d'Isabel Artigas Coll²⁹¹ en referència a aquesta obra, i que

²⁹¹ Artigas Coll, Isabel. «Artur Carbonell i Carbonell. Una vida dividida entre dues passions, el teatre i la pintura». *Assaig de teatre: revista de l'Associació d'Investigació i Experimentació Teatral*, 1999, Núm. 18, p. 31-48.

amb la recerca de la biblioteca personal de l'artista, hem pogut aportar informació de pes com per corroborar el plantejament que havia fet anys enrere l'autora. Per acabar el subapartat, estudiem altres tipologies pictòriques, diferents estils que va conrear Carbonell durant aquesta època, principalment la pintura religiosa, i com la crítica ha valorat aquest tipus d'obres.

Finalment, l'últim apartat està centrat en l'estudi d'una selecció d'esbossos escenogràfics que es conserven al Museu de les Arts Escèniques de l'Institut del Teatre. Aquests ens permeten veure la inspiració d'Artur Carbonell i els artistes que podia tenir com a referències. També permet veure vestigis del seu art d'avantguarda en obres molt posteriors a aquesta època, i com Carbonell va fer servir les seves pròpies obres de joventut com a models a seguir per dissenyar diversos elements escenogràfics com els arbres, o directament escenes completes.

Les noves vies d'investigació possibles són escasses però no inexistentes. Caldria catalogar tota la seva obra, i això passaria per fer una recerca profunda a través de col·leccions privades i particulars. S'hauria de localitzar la majoria de les obres per poder datar-les i inventariar-les; i en escala d'allò possible, dur a terme una investigació per a localitzar les obres perdudes o desaparegudes. Artísticament parlant, caldria un profund estudi únicament dedicat a la seva obra pictòrica, i un altre dedicat únicament a la seva obra teatral. Els dos vessants artístics d'Artur Carbonell donen suficient material com per a crear dos treballs d'aquesta tipologia; la pintura és interessant estudiar-la de cara a la seva evolució i els seus canvis; mentre que la carrera teatral caldria estudiar-la per deixar constància del gran impacte que va tenir Artur Carbonell com a director i escenògraf. Una última faceta que es podria estudiar és la causa de la seva mort, la qual cap autor estudiat en aquest treball deixa clara. Caldria accedir a arxius de l'església o de tanatoris per buscar l'acta de defunció i veure si hi posa alguna informació que actualment s'escapa.

En conclusió, la realització d'aquest treball ha permès dignificar la figura artística d'Artur Carbonell a força de recopilar tota la informació possible i a l'abast, valorant les paraules dels autors que havien estudiat la seva figura i fent recerca per aprofundir i aportar noves dades rellevants vinculades a la vida i obra de la personalitat estudiada. La investigació ha permès situar sens dubte, evitant al màxim les llacunes, tota la trajectòria de l'artista, complementant la informació ja existent sobre l'artista. També ens ha permès conèixer fets claus del moment del seu canvi d'art durant els anys trenta del segle vint. Tot això està motivat per l'intent de crear un manifest per revalorar aquest pintor sitgetà que amb el temps ha anat caient en l'oblit col·lectiu i tornar a posar-lo al centre d'atenció i d'estudi, valorant la seva obra, la seva producció, i les aportacions que va fer, artísticament parlant, com un dels autors catalans més destacats i més oblidats d'inicis del segle passat.

8. Bibliografia

1. Artigas Coll, Isabel. *Artur Carbonell o una vida dedicada a l'art: un record de l'artista en els 25 anys de la seva mort*. La Xermada de Sitges: Ajuntament de Sitges, 1996- Núm. 9 (tardor 1998), p. 12-19. Disponible en línia.
2. Artigas Coll, Isabel. «Artur Carbonell i Carbonell. Una vida dividida entre dues passions, el teatre i la pintura». *Assaig de teatre: revista de l'Associació d'Investigació i Experimentació Teatral*, 1999, Núm. 18, p. 31-48.
3. Artigas Coll, Isabel. *L'Avantguarda sitgetana de la mà d'Artur Carbonell. A propòsit de l'exposició Realisme(s) a Catalunya*. [blog]. Barcelona: 27 de setembre de 2019. [data de consulta: [mesos de maig, juny i juliol de 2023]]. Disponible. Accés obert. <https://criticartt.blogspot.com/2019/09/lavantguarda-sitgetana-de-la-ma-dartur.html>
4. Carbonell i Carbonell, Artur. *Orientadores de la escena europea contemporànea : (Gordon Craig, Jacques Copeau, Max Reinhardt, Gaston Baty)*. Barcelona: Instituto del Teatro, 1947. 22 pàg.
5. Coll i Mirabent, Isabel. *Artur Carbonell, pintor i dibuixant*. Butlletí del Grup d'Estudis Sitgetans. Sitges: El Eco de Sitges, 1976-. Núm. 90 (agost 1999), p. 1-8. Disponible en línia.
6. De Chirico, Dalí... i els altres. Ricard Mas. *Realisme(s) a Catalunya, 1917-1936. Del Picasso Clàssic al Dalí Surrealista*. Consorci del Patrimoni de Sitges, Museu de la Garrotxa, Olot, i el Museu de Valls. Catàleg de l'Exposició. Juny de 2019.
7. García de Carpi, Lucía. II. El Surrealismo en España: 2. Cataluña. Los pintores Surrealistas. Artur Carbonell. García de Carpi, Lucía. *La pintura surrealista española (1924-1936)*. Ediciones Istmo. Madrid: 1995, pàg. 99-103.
8. Miquel Marzal i Ortiz. Els gegants. Ajuntament de Sitges. *Sitges. L'encant de la tradició*. Primera edició: setembre de 2001. Sitges: Departament de Premsa i Comunicació de l'Ajuntament de Sitges, 2001, pàgines 89-106. ISBN 84-89948-99-2.
9. Jou i Andreu, David. *Els Sitgetans a Amèrica i Diccionari d'Americanos'. Aportació a l'estudi de l'emigració a Amèrica 1778-1936*. Segona edició. Sitges: Grup d'Estudis Sitgetans, 2008. Pàg. 258. Dipòsit legal: B-40.498-08.
10. Marsal, Maria Lluïsa. *Artur Carbonell, un home de teatre. I. Joventut* Butlletí del Grup d'Estudis Sitgetans. Sitges: El Eco de Sitges, 1976, Núm. 88, febrer de 1999. p. 1-4; Núm. 89 , maig de 1999, p.1-4. Disponible en línia.
11. Marsal, Maria Lluïsa. *Artur Carbonell, un home de teatre. II. Maduresa* Butlletí del Grup d'Estudis Sitgetans. Sitges: El Eco de Sitges, 1976, Núm. 89, maig de 1999. p. 1-4; Núm. 89 , maig de 1999, p.1-4. Disponible en línia.
12. Nolasco Azuaga, Núria. Mapes de Patrimoni Cultural. Sitges; *Casa Antoni Ferrer i Llopis*. [Catàleg en línia]. Data de registre de la fitxa: dt., 13/06/2006. Accés lliure. Disponible en línia. [Consulta: 29 de juny de 2023].
13. Nolasco Azuaga, Núria. Mapes de Patrimoni Cultural. Sitges; *Casa Bartomeu Carbonell*. [Catàleg en línia]. Data de registre de la fitxa: dt., 11/07/2006. Accés lliure. Disponible en línia. [Consulta: 29 de juny de 2023].

14. Sierra i Farreras, Roland. *Diccionari Biogràfic de Sitgetans*. Sitges: Ajuntament de Sitges, 1998. Dipòsit Legal B.48, 148-98 ISBN.
15. Sierra i Farreras, Roland. *Guia del Cau Ferrat*. Primera edició. Sitges: Consorci del Patrimoni de Sitges, març de 2007. 180 pàg. ISBN-13: 978-84-611-5365-7.
16. Sobrer, Josep Miquel. *Notícia d'Artur Carbonell*. Butlletí del Grup d'Estudis Sitgetans. Sitges: El Eco de Sitges, 1976-. Núm. 19 (març 1981), p. 5-7. Disponible en línia.
17. Vilà i Soler, Jofre. *Viatge emocionat al món quotidià d'Artur Carbonell*. Butlletí del Grup d'Estudis Sitgetans. Sitges: El Eco de Sitges, 1976-. Núm. 87 (nov. 1998), p. 1-6. Disponible en línia.

9. Arxius, Catàlegs i altres fonts documentals

1. Arxiu Històric Comarcal de Sitges; Fons Municipal; Llegats i arxius patrimonials; Artur Carbonell i Carbonell; Arxiu Fotogràfic 1. XVI.1
2. Arxiu Històric Comarcal de Sitges; Fons Municipal; Llegats i arxius patrimonials; Artur Carbonell i Carbonell: Retalls de Premsa 1927-... XVI.1. (3) (843).
3. Arxiu Històric Comarcal de Sitges; Fons Municipal; Sèrie Llegats i arxius patrimonials; Artur Carbonell i Carbonell; Signatura XVI.1.
4. Arxiu Isabel Artigas Coll; Carpeta Artur Carbonell, 1998.
5. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell. Carpeta I; Fotografies Biblioteca.
6. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell. Carpeta II.
7. Biblioteca Santiago Rusiñol; Fons Artur Carbonell. Carpeta III.
8. Consorci del Patrimoni de Sitges. *Col·leccions online; Museu de Maricel*. [catàleg en línia]. Museuobert.cat [data de consulta: mesos de maig, juny i juliol de 2023]. Disponible; accés lliure. <https://www.museuobert.cat/ca/museu-de-maricel>
9. Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía. Colecció; *Artur Carbonell*. [catàleg en línia]. [data de consulta: mesos de maig, juny i juliol de 2023]. Disponible; accés lliure. <https://www.museoreinasofia.es/coleccion/autor/carbonell-artur>
10. Museu de les Arts Escèniques. *Col·leccions; Artur Carbonell i Carbonell*. [catàleg en línia]. Escena Digital. [data de consulta: juny i juliol de 2023]. Disponible; accés lliure. https://col·leccions.cdmae.cat/catalog?utf8=%E2%9C%93&source_=search&q=Artur+Carbonell+i+Carbonell&search_field=all_fields&results_view=true&utf8=%E2%9C%93&source_=search&y=0&x=0&locale=ca&sort=date_created_dt_sort+desc&f%5Bcollection_type_facet%5D%5B%5D=Escenografia&x=0&y=0
11. Museu Nacional d'Art de Catalunya. *Constel·lació; Artur Carbonell i Carbonell*. [catàleg en línia]. MNAC. [data de consulta: maig, juny i juliol de 2023]. Disponible; accés lliure. <https://www.museunacional.cat/es/colleccio/constelacion/artur-carbonell-carbonell/214242-000>

10. Annexos

- **Estudi de la Biblioteca personal.**

Part de la biblioteca personal de l'artista Artur Carbonell i Carbonell es conserva avui dia a la Biblioteca Municipal Santiago Rusiñol de Sitges. Es tracta d'una col·lecció de llibres que arribà a la biblioteca de manera poc clara, segons una possible data que trobem en dos sobres, **el 9 de setembre de 1993 (?)**. És una sola estanteria amb un volum de llibres notable.

Els ordenarem segons estan disposats a l'estanteria, amb un ordre que va de dalt a baix i d'esquerra a dreta:

- Instituto del Teatro de la Excelentísima Diputación Provincial de Barcelona, Conservatorio Superior de Declamación y Danza y Escuela de Escenografía. *Geografía e Historia del Mito de Don Juan*. Discurso pronunciado por el Director del Instituto del Teatro Dr. D. Guillermo Díaz-Plaja en el acto inaugural del curso 1944-1945. Celebrado en el Salón de Sesiones de la Excma. Diputación Provincial, el día 9 de octubre de 1944. Casa Provincial de Caridad: Impremta-Escuela, Montealegre, 5 - Barcelona.
- Generalitat de Catalunya. *Le Sauvetage du Patrimoine Historique et Artistique de la Catalogne*. Comissariat de Propaganda, Grafos, CTDA Barcelona. Entre 1936 i 1939 (1937).

Llibre escrit en francès que néix amb la voluntat de salvaguardar el patrimoni Català en temps de guerra. Narra la voluntat de protecció i documentació de les obres d'art catalanes per part de la Generalitat i presonalitats amants de l'art i la història. Tot el llibre està il·lustrat amb obres mestres catalanes, principalment romàniques i gòtiques. Finalment hi trobem un llistat dels museus i principals monuments o llocs de referència artística de tota Catalunya, ciutat per ciutat.

- De Beryes, Ignacio. *La Vida y los Cuadros de Goya*. Barcelona: Iberia, Joaquín Gil, Editor. Agustín Núñez, París, 205, Barcelona.

Aquest llibre sobre la vida i totes les obres de Goya el datem de voltants de 1945, doncs adjunt a aquest, dins del llibre s'hi troben tres retalls de diari (dos en castellà, un en francès) que parlen sobre Goya, un d'ells se li pot extreure aquest any com a data aproximada. Alt interès per Goya (?).

- Teatro Lope de Vega. *Cuadernos de Teatro N°2*. Granada, Febrer de 1945. Driector: Miguel Cruz Hernández. Secretari: Antonio Gallego Morell.

Llibre que tracta l'actualitat del Teatre a nivell nacional Espanyol. Es menciona la presència d'Artur Carbonell com a professor de Dibuix i realitzacions escèniques, doncs hi ha varis apartats del volum dedicats a l'Institut del Teatre.

Dins d'aquest llibre hi trobem retalls de diari:

- El Noticiero Universal: Reportajes de El Noticiero Universal: Los Teatros de Barcelona; De las oscuridades de la Edad Media a la abundancia absoluta. 6 d'octubre de 1945.

Breu història i cronologia dels teatres a Barcelona.

- Coletti, Luigi. *I Primitivi I Sensei e I Giotteschi; Volume Secondo. Storia della Pittura Italiana*. Istituto Geografico de Agostini, Novara. Itàlia, 1946.

Llibre dividit en dos apartats; text i imatges; sobre la història de la pintura italiana, hi trobem els artistes Cimabue, Ambrogio Lorenzetti, Pietro Lorenzetti, Giotto, Pietro Cavallini i taller, Mateo di Giovanni, Capanna Puccio, Simone Martino, L. Memmi, Duccio di Boninsegna, Giotto. Aquests artistes citats els trobem a les imatges, en l'apartat de text hi trobem un gruix més considerable.

Com a curiositat, en aquest llibre hi trobem una papereta de vot de la Junta General Ordinaria del Real Círculo Artístico Instituto Barcelonés de Arte que es va celebrar el 31 de Gener de 1957. Probablement no hi assistí, o no va votar, però aquí hi és. Testimoni de que aquell any encara consultava el llibre?.

- Diputación Provincial de Barcelona. Instituto del Teatro. Conservatorio Superior de Barcelona. *Memoria del Curso 1945-1946*. P. Bohigas Tarragó, secretari de l'Institut. Octubre de 1946.
- Diputación Provincial de Barcelona. Instituto del Teatro. Conservatorio Superior de Barcelona. *Memoria del Curso 1946-1947*. P. Bohigas Tarragó, secretari de l'Institut. Octubre de 1947.
- Diputación Provincial de Barcelona. Instituto del Teatro. Conservatorio Superior de Barcelona. *Memoria del Curso 1947-1948*. Ramón Picó Capdevila, secretari de l'Institut. Octubre de 1948.

Artur Carbonell va fer el discurs inaugural sobre els orientadors de l'escena europea contemporània.

- Diputación Provincial de Barcelona. Instituto del Teatro. Conservatorio Superior de Barcelona. *Memoria del Curso 1948-1949*. Ramón Picó Capdevila, secretari de l'Institut. Octubre de 1949. (Dos exemplars).
- Diputación Provincial de Barcelona. Instituto del Teatro. Conservatorio Superior de Barcelona. *Memoria del Curso 1949-1950*. Ramón Picó Capdevila, secretari de l'Institut. Octubre de 1950. (Dos Exemplars).
- Diputación Provincial de Barcelona. Instituto del Teatro. Conservatorio Superior de Barcelona. *Memoria del Curso 1951-1952*. Ramón Picó Capdevila, secretari de l'Institut. Octubre de 1952.

Dos exemplars; a destacar el nomenament d'Artur Carbonell i Carbonell com a sots-director de l'Institut del Teatre de la Diputación Provincial de Barcelona

- D. José Taronjé, Pro. *Algo sobre el Estado Religioso y Social de la Isla de Mallorca*. Palma: Establecimiento tipográfico de Pedro José Gelabert.

És un fragment d'un llibre de 342 pàgines aproximadament. Només hi ha 10 pàgines. Sembla estripat o que s'ha desmuntat i perdut. Tant sols es conserva part de la introducció. Tracta sobre el menyspreu rebut per part d'una classe social (entenem que en matèria religiosa) i és un Crit per despertar l'atenció d'aquells que tenen poder per solucionar-ho.

- The Year's Work in Literature 1949.
- The Year's Work in Music (47-48 / 48-49 / 49-50).
- The Year's Work in the Theatre (1948-1949 / 1949-1950).

Publicacions que repassen l'actualitat artística musical i literaria de tot el que s'ha publicat en anglès durant l'any mencionat. Destaca pel seu aspecte crític.

- Fabra, Pompeu. *Ortografia Catalana*. Col·lecció Popular Barcino. Segona Edició. Barcelona: 1925.
- Maurois, André. *Els Silencis del Coronel Bramble*. Llibreria Catalònia. Traducció de Ferran Soldevila. Barcelona. Biblioteca Univers, Volum XII.

A l'interior d'aquest llibre s'hi conserva un punt de llibre o nota informativa sobre ADLAN; Amics de l'Art Nou. G.A.T.C.P.A.C - Passeig de Gràcia, 99. - Telèfon 71179 - Barcelona.

- Timoneda, Joan. *L'església militant i El Castell d'Emaús*. Edicions 62. J.M. Batllori. Antologia Catalana 29. Barcelona: 1967.

Segons contraportada:

'Heus aquí dues obres excepcionals de la literatura catalana renaixentista: excepcionals perquè són els dos únics 'actes sacramentals' de la nostra literatura. [...].'

- D. J. Rees. *The Briton in Italy. A pocket interpreter containing phrases and travel talk, etc.* Segona Edició. 1909.

Guia, llibret de viatge amb recomanacions pràctiques sobre Itàlia, llocs per visitar, ciutats, hotels i frases o paraules útils per al viatger.

- Pujula, Frederic. *Les representacions teatrals en els camps de batalla de França*. Barcelona: 1920.

Llibre d'estudi i recull informatiu sobre el teatre al front durant la Primera Guerra Mundial (1914-1918). Teatre com a distracció, passatemps i moment d'unió entre els participants al front. Va acompanyat d'imatges.

- Serra i Ràfols, Elías. *Enciclopedia Gráfica La India*. Barcelona: Editorial Cervantes, 1930. Tomo III.
- La Industria Relojera en Suiza.
- Rodríguez Iranzo, Ernesto. *Enciclopedia Gráfica El Automovil*. Barcelona: Editorial Cervantes, 1931.
- Estévez Ortega, Enrique. *Enciclopedia Gráfica El Teatro*. Barcelona: Editorial Cervantes, 1930.

Llibres il·lustrats de diferents temes d'interès de l'Artur.

- G. K. Chesterton. *Pequeña historia de Inglaterra*. Selecciones Airon.

Regal de Manuel Carbonell a l'Artur; es conserva la targeta de felicitació.

- Campany, Aureli. *La dansa popular com a element de cultura per a l'actor català*. Publicacions de l'Escola catalana d'Art Dramàtic de la Mancomunitat de Catalunya i l'Ajuntament de Barcelona. Barcelona: abril de 1923. Biblioteca personal Artur Carbonell i Carbonell; Biblioteca Santiago Rusiñol de Sitges.
- Vives, Victorià. *Les Humils Violetes*. Institució del Teatre. Biblioteca del Teatre. Barcelona: febrer de 1938. Volum X.
- Gaston Baty; René Chavance. *Vie de l'Art Théâtral. Des origines a nos jours*. Paris: Librairie Plon, 1932. Tercera edició.

Llibre complet sobre la història del Teatre.

- Baty, Gaston; Chavance, René. *El Arte Teatral*. México - Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica, 1951.

El mateix llibre que anteriorment però traduït a l'espanyol.

- Guimerà, Àngel. *Mar y Cel*. Barcelona: Imp. La Renaixensa. Setena Edició.

- *Paris Circulation; Métro, Autobus, Tramways; 4 Plans en couleurs*. Maison L. Guilmin. Paris. Setembre de 1926.

Llibret amb totes les direccions i carrers de la ciutat de París amb quatre mapes a color de diferents tipus (línies de tramvies, etc.) per poder visitar la ciutat. Sabem que és del setembre de 1926 perquè està manuscrit per l'artista darrera de la portada.

- Hans Rothe. *Las Pinturas del Panteón de Goya*. Editorial Orbis. Barcelona: 1944, traducció de Manuel Gutiérrez Marín.

Sembla un regal; té una dedicació a la primera pàgina que diu: 'a Arturo - Rafael'. És un llibre que estudia les pintures del Panteó on Goya està enterrat, a l'Ermida de San Antonio de la Florida, a Madrid. Les pintures que decoren la capella són del mateix autor.

- Lambert, Jean-Clarence. *La Peinture abstraite*. Editions Rencontre Lausanne. París: 1967.

Llibre sobre la història de la pintura abstracte. És un recorregut per la història i un diccionari d'artistes destacats en el moviment. Destaca la presència d'artistes com Joan Miró o Piet Mondrian, amb els que Carbonell va exposar.

- Gual, Adrià. *Molière i la farsa dels metges*. Publicacions de l'Escola Catalana d'Art Dramàtic de la Mancomunitat de Catalunya i l'Ajuntament de Barcelona. Barcelona: desembre de 1921.

Transcripció o treball basat en tres conferències que Adrià Gual va recitar al Teatre Eldorado els dies 15, 22 i 29 d'abril de 1917. Durant aquests dies es van representar les obres de Molière 'L'Amor Metge, El Metge per força i El Malalt Imaginari.

- Grau, Marta. *Importancia y Técnica de la Declamación*. Instituto del Teatro. Barcelona: Novembre de 1946.

Discurs inaugural que Marta Grau va pronunciar per l'inici de curs de l'any 1946-47.

- Newton, Eric. *Jan Vermeer. Maestros de la Pintura*. Arte Aguilar. Madrid: 1950.
- Brion, Marcel. *Bosch*. Editions d'Histoire et d'Art. Librairie Plon. París, 20 de setembre de 1938.

Esriptura manual a darrere de la portada:

'A l'amic Artur Carbonell. Vull creure que l'afecte i el record, no arriben mai tard. Felicitats!! I-16-IV-43'.

Sembla ser un regal endarrerit d'aniversari. La firma és il·legible. És un llibre sobre l'obra i vida de Hieronymus Bosch, El Bosco. El regal és de l'any 1943, per tenir en compte.

- Wilhelm, Jacques. *Paris Vu par les peintres*. París: Librairie Hachette, 1961.

Llibre de pintura parisenca, des de l'art medieval fins l'art de finals del segle XIX.

- Dupont, Jacques; Gnudi, Cesare. *La Peinture Gothique*. Les Grands Siècles de la peinture. París: 1954, Skira.

Llibre antologic dels grans mestres de la pintura gòtica, està ple d'il·lustracions de gran qualitat.

- Arte Religioso. S. Sebastián. Colección Iconográfica. Sociedad Editora de Arte Ilustrado. Editorial Voluntad. Madrid: 1924.

Llibre amb la iconografia de Sant Sebastià, temàtica que va plasmar en tela a l'oli.

- Böhmer, Günter. *Delacroix*. Meisterwerke der kunst. Múnic: 1946.

Llibre sobre l'obra d'Eugène Delacroix en alemany, comprat a la Libreria Alemana de la Rambla Catalunya número 72 de Barcelona. Il·lustrat.

- Les oeuvres libres. Arthème Fayard et Cie, Éditeurs, Paris. Octubre de 1934.

Recull literari mensual; aquest ve acompanyat de les següents obres completes: *Famille Corrompue* de Léon Tolstoï, *Maman* de Maryse Choisy, *La Double vie de Peters Petesohn* de Jean-Marx Blum, ...*De la part d'Halford* de Marthe Le Preste; i *Enfance et jeunesse de Bonaparte* de Lorenzi di Bradi.

- Mauriac, François. *La Fin de La Nuit*. Editions Bernard Grasset. París: 1935.
- Goldoni. *La Locandiera*. Compañía Ibero-Americana de Publicaciones (S.A.). Madrid: 1927.
- Del Valle-Inclán, Ramón. *Voces de Gesta - Cuento de Abril*. Tercera edició. Colección Austral. Madrid: 31 de desembre de 1960.
- Lamartine. *Rafael (Paginas de los veinte años)*. Compañía Ibero-Americana de Publicaciones (S.A.). Barcelona: 1930.
- Lenormand, H.R. *El Hombre y sus fantasmas; El devorador de Sueños; El Tiempo es un sueño*. Buenos Aires: Editorial Losada, S.A, 23 de març de 1945.

Llibre clau; desconeixem com el va adquirir d'Argentina. És un llibre amb tres obres d'un dels autors contemporanis renovadors de l'escena teatral del moment. Artur Carbonell va portar a escena l'última de les tres obres que conté aquest llibre.

- Fodor, Ladislao. *Amo a una actriz*. Madrid: La Pantalla; La Farsa; 1929.

Llibre d'una col·lecció de les obres que s'estrenaven a Madrid.

- Vaudoyer, Jean-Louis. *Pedro Augusto Renoir (1841-1919)*. Barcelona: Timun Mas S.A., 1957.

Llibre sobre la vida i obra de Renoir il·lustrat a color.

- Cocteau, Jean. *Reines de la France*. París: Bernard Grasset Éditeur, 1952. Novena edició.

Llibre que ens permet saber que l'Artur Carbonell seguia interessat pels mateixos autors que li interessaven de jove.

- Métodos Robertson. *¿Quiere usted saber alemán en diez días?*. Barcelona: Ramon Sopena Editor. 1931.

Llibret, mètode amb diccionari per aprendre alemany. Hi ha apunts i subratllats del propi Artur Carbonell. Tot el que està subratllat fa referència a frases pràctiques que podia haver fet servir l'artista en el seu viatge a Alemanya, preguntes pel tren, per restaurants, per menjar, horaris, bitllets, etcètera.

- Molnár, Ferenc. *El Cuento del lobo*. Madrid: La Farsa, 2 de maig de 1931. Llibre adaptació de l'obra estrenada al Teatre Reina Victoria el 9 d'abril de 1931.

Obra que va portar a escena l'any 1939, primera obra després de la Guerra Civil.

- Soler Baqués, Maria. *La Araña del Destino*. Barcelona: Institut del Teatre, 1959.

Obra estrenada el 22 de juny de 1959 a l'Institut del Teatre. Conte dues dedicatòries molt personals de l'autora cap a l'Artur Carbonell, que diuen així:

La Primera; a la primera pàgina:

'Dedicat al bon amic Arturo Carbonell; Subdirector de l'Institut. Aquesta obra l'he escrita per demostrar no es destí de pau, nostra vida dura, i hem de lluitar fins morir. L'il·lusió amb que l'he texida ha donat vida al cor meu, i ha sigut com una gràcia que ha volgut donar-me pau. I a l'Institut del Teatre l'he pogut representar; i ara la miro en el llibre impres, que tinc a la mà. Signat Maria Soler Baqués.'

La Segona; a l'inici del llibre: *'Agraïex al amic Arturo per tots els dies de la vida l'haver parlat be de la seva obr al Prof. Díaz-Plaja per que li dexes estrenar'*.

- De Artadi, Vicente. *Dostoyevski*. Barcelona: Ediciones Albón, Cruz del Sur, 1945.

És un regal, va dedicat, però la firma és il·legible o irreconeixible.

- Cardenal Wiseman. *Fabiola o la Iglesia de las Catacumbas*. París: Libreria de Garnier Hermanos, 1872.
- Instituto del Teatro. *Estudios y Comunicaciones*. Tomo Segundo. Tercer Congreso Internacional del Teatro. Barcelona: Setembre de 1929.
- Fasnacht, G. Eugène. *Macmillan's Progressive German Course, II.-Second Year*. Londres: Macmillan and Co. 1903.

Manual en anglès per aprendre alemany.

- K. Jonckheere. *Voici La Belgique*. Contacts Avec le Monde. Flammarion.

Llibre sobre la història, l'art i les principals ciutats de Bèlgica. No datat.

- Tchékhev, Antone. *Théâtre; L'oncle Vânia; Une demande en mariage; La Cersisaie*. París: Librairie Plon, 1922.

Tres obres completes de Txékhov; ens interessa per la segona del volum, Un prometatge, obra que va portar Artur Carbonell a escena.

- Baring, Maurice. *Mañana es hoy*. Barcelona: Aretusa, 1942.

Obra de tipus religiós.

- Cocteau, Jean. *La Machine Infernale*. París: Éditions Bernard Gasset, 1934.

Una altra obra de Cocteau.

- Meredith, George. *El Egoísta*. Ediciones Lauro, maig de 1945.

Regal de Carbonell Planas; a dins hi ha una dedicatòria a la primera pàgina que diu així:

'A Artur Carbonell, pintor de Sitges, record de qui aspira a ésser-ne el cronista'.

A dins del llibre també hi ha una papereta en record al 30è Aniversari de la 20th Fox.

- Calvo y Verdonces, José. *Apuntes sobre perspectiva para uso de los alumnos en esta asignatura en la Escuela de Bellas Artes y Artes y Oficios de Barcelona*. Barcelona: 1918.

Llibret d'apunts que ens confirma la data en que l'Artur Carbonell i Carbonell va iniciar els seus estudis d'Arquitectura. Però no és gràcies a la data de publicació, sino gràcies a que a l'interior hi trobem un llibret questionari de repàs:

- Cavo y Verdonces, José. *Cuestionario y problemas principales para el repaso y exámenes de perspectiva para uso de los alumnos de esta asignatura en la Escuela de Bellas Artes y Artes y Oficios de Barcelona*. Barcelona: 1920.

Aquest llibret ens podria marcar un dels anys o l'any en que l'artur va estar matriculat a l'Escola d'Arquitectura.

- Sánchez Ramos, Eusebio. *Tablas de Logaritmos, Trigonométricas y de cálculos de intereses*. Madrid: Libreria de los Sucesores de Hernando, 1915.

Porta el seu nom escrit a mà a la primera pàgina, probablement fos un llibre de text de Batxillerat.

- Leymarie, Jean. *Vincent Van Gogh (1853-1890)*. Barcelona: Timun Mas, S.A., 1957.

Vida i obra de l'artista Vincent Van Gogh.

- Fray Gabriel Tellez 'Tirso de Molina'. *La prudencia en la mujer*. Barcelona: Editorial Maucci. Data manuscrita a la contraportada; 30-XII-50 (any de difícil lectura).
- Schiller, Friedrich. *Guillermo Tell*. Barcelona: Compañía Ibero-americana de Publicaciones (S.A.), 1920.
- Lenormand, Henri-René. *Théâtre complet; Les Ratés; Le Temps est un sogno*. París: Les Éditions G. Cres Et Cie, 8ª Edició, 1931.

Volum que recull dues obres de Lenormand. Artur Carbonell va portar a escena la segona: El temps és un somni, l'any 1946.

- Solalinde G., Antonio. *Cien Romances escogidos*. Argentina: Espasa-Calpe, Col·lecció Austral, 1940.
- Gantillon, Simon. *Maya*. Madrid: La Farsa, 15 de febrer de 1930. Traducció d'Azorin.

Obra de teatre estrenada el 25 de gener de 1930 al teatre la Zarzuela de Madrid.

- Shaw, Bernard. *La otra isla de John Bull; Así mintió él al esposo de ella, La comandante Bárbara*. Buenos Aires: Editorial Sudamericana, 1950.

La segona obra, *Com ell va enganyar el marit d'ella*, és una obra que Carbonell va representar durant els anys 30 i posteriorment als anys 50-60.

- Lobsang Rampa, T. *El tercer ojo*. Barcelona: Ediciones Destino, 1967. Col·lecció Ancora y Delfín.
- F. de Moratin, Leandro. *Teatro; La Comedia Nueva; El sí de las niñas*. Barcelona: Compañía Ibero-Americana de Publicaciones (S.A.), 1927 (?).
- Cocteau, Jean. *Antigone; Les Mariés de la Tour Eiffel*. París: Librairie Gallimard, 1928.
- Zorrilla, José. *Dos rosas y un rosal*. L'Havana: Imprenta del Diario de la Marina, 1859.

Llibre que era propietat del seu pare, a la primera pàgina hi tenim un segell de l'enquadrador: *Andrés Perez encuadrador Gloria 3 Sagua*; aquest segell ens diu que ve de Sagua la Grande, cutat

on vivia el pare. Les dues primeres pàgines estan guixades amb gargots que s'han esborrat, es podria arribar a intuir una signatura del cognom Carbonell.

- Comédie Française. *Un Déjeuner d'Amoureux; La Voix Humaine; La Brouille*. París: 16 de maig de 1931.

Conté una obra de Jean Cocteau, *La veu humana*, la qual va portar a escena.

- Álvarez de Quintero, S. y J. *La buena sombra*; Ibsen, Henri. *Los espectros*. Madrid: Revista Comedias, Editorial Siglo XX, 11 de desembre de 1926.
- Schiller, Friedrich. *Maria Estuardo*. Madrid: Talia, 1943.
- Excelentíssima Diputació Provincial de Barcelona. *El Instituto del Teatro*. Director: Guillermo Díaz-Plaja.

Fascicle propagandístic dels estudis a l'Institut del Teatre. Posterior a 1940, doncs ja hi surt l'Artur Carbonell com a professor de Dibuix i Realitzacions Escèniques.

- Allan Poe, Edgar. *Narraciones Completas*. Madrid: Aguilar S.A. de Ediciones, 1951.
- Díaz-Plaja, Guillermo. *Cartas de Navegar*. Madrid: Afrodísio Aguado S.A., 1949.

Llibre obra del director de l'Institut del Teatre i dedicat a l'artista:

'A Arturo Carbonell cordialmente Díaz-Plaja. I / VIII / 49

- Vallès, Emili. *Lliçons de Gramàtica Catalana*. Barcelona: Edició Baixarías, Llibreria Sintés, 1915.

Sembla ser un llibre de text que deuria utilitzar a l'escola dels Maristes de Sitges (per la data, 1915) o si fos d'adquisició posterior, a Batxillerat.

- Díaz-Plaja, Guillermo. *Estudios Escénicos*. Barcelona: Diputación provincial de Barcelona, Cuadernos del Instituto del Teatro, 1, 1957.
- Mossèn Jascinto Verdaguer. *L'Atlàntida*. Barcelona: Estampa de Jaume Jepús, 1878.
- De Vega, Lope. *La Gala de Medina o el Caballero de Olmedo; La Esclava de su galan; El villano en su rincón*. Madrid: La Farsa, Editorial Estampa, 1935.
- De Montherlant, Henry. *Celles Qu'on prend dans ses bras*. Gallimard, 39ª Edició.
- Dante. *La Divina Comedia*. Traducció de J. Sánchez Morales. València: Librería de Pascual Aguilar, 1885.
- Paso, Alfonso. *Cuando tú me necesites*. Madrid: Ediciones Escelier, 1961.
- Molnar, Férenc. *Mariscal y Un idilio ejemplar*. Madrid: Ediciones Alfil, *Teatro* Revista internacional de la escena, 1952.

En el seu interior conté apunts fets per l'artista en un full a part, estudiant una escena en concret de la segona obra, *Un idilio ejemplar*. El text també està marcat.

- George, Stefan. *Peregrinajes*. Madrid: Ediciones Rialp, Adonais, 1954.
- Hole, Christina. *English Home-Life 1500 to 1800*. Londres: B.T. Batsford LTD., 1947.

Llibre que estudia la vida quotidiana anglesa entre els anys 1500 i 1800.

- Durrell, Lawrence. *Balthazar*. Londres: Faber and Faber, 1958 (data escrita a mà).
- Di Lampedusa, Giuseppe. *Two Stories and a Memory*. Londres: Collins and Harvill Press, 1962.
- Selgas, José. *Delicias del Nuevo Paraiso*. Madrid: A. de Carlos é Hijo, Editores, 1875.

Llibre que probablement fos de la seva mare. Conté un segell d'una impremta de l'Havana; *Antigua de Sans de José Valdepareas*.

- Teatro Selecto Universal. *Teatro Norteamericano de Vanguardia*. Madrid: Manuel Aguilar, 1935.

Conté les obres *El Metro* d'Elmer L. Rice; *Estrictamente Inmoral* de Preston Sturges; *El Gallo Petirrojo* de Elmer L. Rice i Philip Barry.

- Fosca, François. Goya. París: Les Éditions G. Crès et Cie, Le Musee Ancien, 1931.
- Labiche, E. Marc-Michel. *El sombrero de paja de Italia*. Buenos Aires: Editorial Poseidon, Col·lecció Pandora, 1944.
- García Lorca, Federico. *La zapatera prodigiosa*. Buenos Aires: Editorial Losada S.A., 1953. Llibre importat per Oteyza. Tercera Edició, 1953.

Obra que Carbonell i Carbonell va portar a escena l'any 1955 amb l'Institut del Teatre.

- Cocteau, Jean. *La voix humaine*. París: Librairie Stock, 1930.

Obra que Carbonell va portar a escena. Al seu interior hi ha un fulletó propagandístic, un programa del *Recital Poético* a càrrec de María Juana Ribas i Luis Tarrau al Teatre Studium de Barcelona, celebrat el 15 de maig de 1941. En aquest, María Juana Ribas va interpretar en monòleg l'obra *La Voz Humana* de Cocteau. Artur Carbonell molt probablement hi va assistir i d'aquí en conservem aquest full informatiu.

- Argos. *Literatura Universal en la mano*. Barcelona: Editorial Argos.

Conté les següents obres: *El ajedrez ante el espejo* de Massimo Bontempelli; *El hombre que se enamoraba de las cosas* de Radclyffe Hall; *Rosalinda* de J. M. Barrie; *Los periquitos* de Blanca Asemá; *El Cardenal Jiménez de Cisneros* de A. Pérez de Olaguer.

- *Vida de Federico II Rey de Prusia*. Traductor D. Bernardo Maria de Calzada. Barcelona: Imprentas de Saurí y de Berdaguer, 1844. Tercer Tomo.
- Díaz-Plaja, Guillermo. *La voz iluminada; Notas sobre el teatro a través de un cuarto de siglo*. Barcelona: Instituto del Teatro, 1952.

Cita sobre la representació de *El Gran Teatro del Mundo* de Calderón de la Barca a la Catedral:

'Por el contrario, tuvimos ocasion de poner en práctica una tendencia estética distinta, con la puesta en escena de El Gran Teatro del Mundo, representado por el Instituto del Teatro ante las gradas de la Catedral de Barcelona, con ocasión del Congreso Eucarístico. [...] el auto calderoniano representado ante diez mil espectadores, pudo ofrecerse con una grandiosidad inigualada: un puro arbitrarismo escénico podía mover a los personajes que yan o eran seres, sino alegorías, cuidando sobre todo, sin embargo, de no caer en esteticismos de dudoso gusto -harto difundidos, por desgracia- en los que se representan los <<autos sacramentales>> con una impía estética de <<ballet>>. Nuestra versión tendió a acentuar la grave y tremenda solemnidad religiosa del auto.

Sirvió de telón de fondo la propia Catedral que se iba iluminando por dentro (para hacer transparentes las vidrieras policromas de la fachada) y por fuera, progresivamente, hasta inundar de luz, en la apoteosi final, roda la fachada hasta las agujas de las torres. Un servicio de micrófonos hacía llegar la voz de los actores, del órgano y coro catedralicio y de las campanas -echadas al vuelo al final- a los espectadores, que se apiñaban al pie de la escalinata donde se desarrollaba la comedia de la vida, <<el gran teatro del mundo>>.

[1945].'

A la contraportada hi ha una foto de Bangulí on veiem la representació de 'El Gran Teatro del Mundo' pel congrés Eucarístic, a la façana de la Catedral de Barcelona.

- Wolf, Virginia. *Night and Day*. Londres: The Hogarth Press, 1938.
- Metastasio, Pietro. *Opere del signor abate; Poesie di vario genere*. Gènova: Giovanni Franchellini Stampatore Camerale, 1793.
- De Filippo, Luigi. *Diez Sainetes Inéditos de Don Ramón de la Cruz*. Madrid: Ministerio de educación nacional, Dirección General de Bellas Artes, Publicaciones de la Real Escuela Superior de Arte Dramático, Serie I - Vol. II., 1955.
- Montaner, Joaquín. *El estreno de La Muerte de César de Ventura de la Vega (1866)*. Madrid: Ministerio de educación nacional, Dirección General de Bellas Artes, Publicaciones de la Real Escuela Superior de Arte Dramático, 1954.
- Pirandello, Luigi. *Cada cual a su juego; La vida que te di*. Buenos Aires: Editorial Losada S.A., 1944.
- Díaz-Plaja, Guillermo. *Primer Cuaderno de Sonetos*. Col·lecció Isla, 1941.
- Baillods, Jules. *Courbet Vivant*. París: Editions Delachaux & Niestlé S.A. 1940.

Vida i obra del pintor Courbet; il·lustrat amb imatges en blanc i negre.

- Tamayo y Baus, M. *La Locura de Amor*. Madrid: Prensa Moderna, El Teatro Moderno, 1930.
- Romero, Federico; Fernandez Shaw, Guillermo. *La Villana*. Madrid: La Farsa, 9 d'octubre de 1927. Obra estrenada al Teatre La Zarzuela de Madrid el primer d'octubre de 1927.
- Shakespeare, William. *Hamlet*. Buenos Aires: Espasa - Calpe, Col·lecció Austral, novena edició, 1951.
- De Julián y Gómez, Juan. *Vademécum Fotográfico*. Madrid: Tipografía Artística, 1916.

Mètode per aprendre a fer fotografies. Llibre de butxaca.

- Humbert, Agnès. *Louis David*. París: Les Éditions Braun & Cie.

Vida i obra del pintor Jacques-Louise David. Llibre de butxaca.

- Jacquemard, Simonne. *L'Oiseau*. París: Robert Delpire Éditeur, Encyclopédie Essentielle. Série Science N°7, 1963.

Llibre d'estudi dels ocells, amb imatges reals i dibuixos d'artistes reconeguts.

- Circi - Pellicer, A. *Surrealismo*. Barcelona: Ediciones Omega, 1949.
- Díaz-Plaja, Guillermo. *Lo que ha sido y lo que podría ser el teatro de la ciudad*. Institut del Teatre. Discurs inaugural del curs 1949-1950. Barcelona: 1949.
- Bartrina y Capella, J.M. *Elementos de Geometria Pura*. Barcelona: Sobs. de López Robert y C.^a, impresores, 1917. Quarta edició.

Llibre d'apunts d'Artur Carbonell, hi té posat el nom o la signatura dues vegades. A la portada hi ha un dibuix seu curiós: una senyera. Tot el llibre està repassat amb apunts i marques que el jove artista deuria escriure durant la seva etapa de formació.

- Rolland, Romain. *Beethoven; Les Grandes Époques Créatrices*. París: Éditions du Sabier, s.d.
- Biblioteca Jané. *Obras Poéticas completas de D. José de Espronceda*. Barcelona: Señores Jané Hermanos, Editores, Leipzig 1876 (?).

- Rat, Maurice. *Théâtre Complet de Racine*. París: Éditions Garnier Frères, 1953.

Al seu interior hi tenim un tros de paper més antic que el llibre amb la signatura de *Luigi Pirandello*, autor del que Artur Carbonell en va representar obres de teatre. Desconeixem si és real, desconeixem si hi va haver una trobada entre ambdós artistes, i si realment va succeir, no està documentada.

- Gassol, Ventura. *La Dolorosa*. Valls: Les edicions de l'Arc de Barà, 1928.
- D'Ors, Eugeni. *Tres horas en el Museo del Prado; itinerario estético*. Madrid: Ediciones Españolas, 1941. Setena Edició.

Sembla ser un altre regal d'una persona que coneixem amb el nom de Rafael. Va acompanyat d'una breu dedicatòria:

'Pintura... algo eterno. A Arturo, Rafael'.

El llibre és una petita guia per fer una visita i veure les grans obres dels mestres del Museo del Prado.

- Alonso del Real, J. *Calderón*. Barcelona: Administración Nueva de San Francisco, 1881.

Llibre que conté l'acte sacramental '*El Gran Teatro del Mundo*'. Entre els pàgines 266 i 267 trobem diverses coses:

Primer un full informatiu: *Instituto del Teatro de la Excma. Diputación de Barcelona. Representación de Teatro Clásico Español; Teatro de Barcelona, 23 de marzo de 1941*. En aquest full informatiu hi trobem quatre obres que es van representar aquell dia, la quarta és *El Gran Teatro del Mundo*. Artur Carbonell hi va participar com a docent en l'apartat de la direcció artística.

En segon lloc trobem apunts i dibuixos sobre l'escenografia, fets per Artur Carbonell.

- Bartrina, Joaquin Maria. *Obras en prosa y verso*. J. Sardà. Barcelona: Teixidó i Parera, 1881.

Porta un segell al revers de la portada de la Libreria La Enciclopedia de l'Havana. El llibre segurament era propietat dels pares.

- Sociedad Española de Amigos del Arte. *El Teatro en España*. Madrid: 1948.

Catàleg - Guia d'una exposició que es va celebrar el mes de juny de 1948. Artur Carbonell hi va exposar un figurí.

- Institut del Teatre. *Museo del Arte Escénico del Instituto del Teatro*. Barcelona: Diputació provincial de Barcelona, 1961. Catàleg- Guia.
- Pirandello, Luigi. *Sagra del signore della nave; L'Altro Figlio; La Giara*. Florència: R. Bemporad & Figlio, Editori; 1925.
- Calderón de la Barca, D. Pedro. *El pleito matrimonial del cuerpo y el alma*. XXXV Congreso Eucarístico Internacional, Barcelona, 1952.
- Forteza i Pinya, Miquel. *Nuredduna*. Mallorca: 1947. Duplicat.
- Schilling, Edmund. *Les Dessins de la Famille Holbein*. París: Les Éditions Braun & Cie. s.d.
- Sabanés de Balagué, A. *La Passió d'Esparreguera*. Barcelona: Biblioteca Folklòrica Barcino, 1957.

- Eliot, T.S. *Asesinato en la Catedral*. Madrid: Ediciones y Publicaciones Españolas, S.A. Espesa, 1949.

Obra que va portar a escena. Està ple d'apunts, subratllades, escrits, etcètera.

Llibres que semblen formar part de l'època de la seva formació acadèmica:

- Altamira, Rafael. *La Enseñanza de la Historia*. Madrid: Museo Pedagógico de Instrucción Primaria. 1891.
- J. Garriga, Francisco. *Estudios Elementales de Literatura. Programa de Preceptiva*. Barcelona: Juan Ruiz Romero; Agustín Bosch, 1918.
- Zabala Urdaniz, Manuel. *Elementos de Geografía. Geografía General y en especial de Europa*. Madrid, 1914.
- J. Garriga, Francisco. *Estudios Elementales de Literatura. Preceptiva Especial*. Barcelona: Juan Ruiz Romero. 1919. Llibre doblat.

El llibre està ple de dibuixos d'un Artur Carbonell jove, estudiant. Hi trobem un escut de Catalunya, una banda amb la senyera, un cavall, una font, un cementiri, tot en diverses pàgines. L'esperit de l'artista volent sortir sense poder fer-ho fins acabar els estudis.

Seguim:

- Calderón de la Barca, Pedro. *Autos Sacramentales I*. Zaragoza: Editorial Ebro, 1943. Biblioteca Clásica Ebro Clásicos Españoles.

Llibre que conté *El Gran Teatro del Mundo* i *La Devoción de la Misa*. Al seu interior hi ha papers amb apunts i dissenys d'escenografies i objectes.

- Baty, Gaston. *Dulcinea*. Madrid: Talia, 1942.
- Lope de Vega. *Peribáñez y el Comendador de Ocaña*. Madrid: Espasa-Calpe, 1943.
- De Musset, Alfredo. *No hay brujas con el amor*. Madrid: Prensa Moderna, El Teatro Moderno, 1926.
- Díaz-Plaja, Guillermo. *Lengua y Literatura Tercer Curso; Iniciación a la Literatura*. Barcelona: Ediciones La Espiga, 1958.
- Dekobra, Maurice. *Aux Cent Mille Surires; Hollywood - New York - Mexico*. París: Éditions Baudinière, 1932.
- Real Academia de Ciencias y Artes. *Año Académico de 1915 a 1916. Nómina del Personal Académico*. Barcelona: Sobs. de López Robert y C^a. 1915.
- Il·lustració Catalana. *Exposició de Retrats*. Primer Quadern. Barcelona: 1910.
- Il·lustració Catalana. *Exposició de Retrats*. Segon Quadern. Barcelona: 1910.
- Il·lustració Catalana. *Exposició de Retrats*. Tercer Quadern. Barcelona: 1910.
- Il·lustració Catalana. *Exposició de Retrats*. Quart Quadern. Barcelona: 1910.
- Colette. *Ces plaisirs...*. París: J. Ferenczi & Fils, Éditeurs. 1932.
- Puget, Claude-André. *Théâtre; Le Grand Pucet; Un petit ange de rien du tout*. París: Éditions Littéraires de Monaco chez René Julliard. 1943.
- Gide, André. *La Porte étroite*. París: Le Livre de demain, Arthème Fayard & Éditeurs. s.d.
- Instituto del Teatro. *Inauguración del Curso 1947-1948*. Barcelona: Excma. Diputación Provincial, Conservatorio Superior de Barcelona, 1947.

Acte que va tenir lloc el 23 de novembre de 1947 a dos quarts de set de la tarda al Saló de Sessions de la Diputació Provincial. És quan Artur Carbonell celebra el seu discurs '*Orientadores de la escena europea contemporánea*'.

A l'interior hi trobem molts retalls i papers:

1. Felicitació de Nadal de la Junta del Casino Prado de l'any 1988 (?).
 2. Ex-Libris de Rafael Masó de disseny d'Artur Carbonell. Dos Cavalls.
 3. Full informatiu Festival 1954 d'Artur Carbonell al Teatre Prado.
 4. Diversos fulls informatius de *Variété 1900=1925* d'Artur Carbonell al Teatre C.A.P.S.A de Via Laietana (9 de maig de 1951; 12 de desembre de 1951; 30 de gener de 1952; 13 de febrer de 1952; 28 de febrer de 1952; 9 de maig de 1952)
 5. Fulls informatius de *Medea* al Teatre C.A.P.S.A, 15 de desembre de 1952.
 6. Invitació al cicle de conferències de l'Institut del Teatre.
 7. Full informatiu de *Las Medallas de Sara Dowey i Medea*, dirigides per Marta Grau i Artur Carbonell, any 1945. Teatro de Arte.
 8. Full *Teatro de Arte* de Marta Grau i Artur Carbonell, per l'obra *Seis personajes en busca de un actor* de Luigi Pirandello. 1950, Teatre C.A.P.S.A.
 9. Bodas de Plata de Arturo Carbonell con el Teatro.
- Wells, H. G. *L'home invisible*. Barcelona: Llibreria Catalonia, Biblioteca 'Univers' - Vol. VIII. s.d.
 - Descargues, Pierre. *Lucas Cranach*. París: Éditions Aimery Somogy. 1959.
 - Milton, Juan. *Paraíso Perdido*. Madrid: Luis Navarro Editor, Biblioteca Clasica. 1882.

Aquest llibre el té repetit, mateixa edició i tot.

- Premsela, Benno. *Voici Florence*. Leiden: Flammarion. Contacts avec le monde.
- Virgili. *Les Bucoliques; Les Auteurs Latins*. París: Librairie Hachette, 1878.
- Decourcelle, Pierre. *Los dos Pilletes*. El Teatro Moderno. Libreria Teatral Milla, Barcelona.
- Tamayo y Baus, Manuel. *Un drama nuevo*. Madrid: Prensa Moderna, El Teatro Moderno, 1929.
- Pirandello, Luigi. *La vida que te di*. Traductor Tomàs Borrás. Madrid: Talia, 1944.
- Capdevila, Josep Maria. *Com s'ha d'escriure una carta en català*. Barcelona: Editorial Barcino, Col·lecció Popular Barcino, 1927.
- Eufène-Fasnacht, G. *Macmillan's Progressive French Course, Second Year*. Londres: Macmillan and Co. The Teacher's Companion, 1906.
- B. Cossío, Manuel. *El Greco*. Barcelona: Hijos de J. Thomas; El arte en España bajo el patronato de la comisaría regia del Turismo y Cultura Artística. Revista Museum, N°10.
- Doménech, Rafael. *La Casa del Greco*. Barcelona: Hijos de J. Thomas; El arte en España bajo el patronato de la comisaría del Turismo y Cultura Artística; Revista Museum, N°3, 1913.
- Subirá, José. *La participación musical en el antiguo teatro español*. Barcelona: Instituto del Teatro Nacional, 1930.
- Talbot Rice, David. *Frescos Yugoslavos medievales*. Barcelona: Editorial Rauter, Col·laboració amb la Unesco. 1963.
- Albert, Salvador. *El Tesoro dramático de Henrik Ibsen*. Barcelona: Editorial Minerva. Biblioteca de Cultura Moderna y Contemporánea. s.d. (posterior a 1920).
- Montoto, Santiago. *Murillo*. Barcelona: Ediciones Hymosa, Los Grandes Hombres, 1932.
- Valeras, Juan. *Pepita Jiménez*. Madrid: Imprenta y fundición de M. Tello, 1888.

Llibre propietat del pare, té un segell d'un enquadernador o llibreria de Sagua la Grande; Andrés Perez.

- Sófocles. *Antígona*. Adaptació de José María Pemán. Madrid: 1946.
- Joubert, Jean. *L'Homme de sable*. París: Bernard Grasset. 1975.
- Shakespeare, William. *Noche de Epifanía*. Madrid: CALPE, Colección Universal, 1924.
- Díaz-Plaja, Guillermo. *Vacacion de Estío*. Madrid: Adonais, 1948.

Llibre dedicat: 'A Artur Carbonell, Cordialment'.

- Castellar, Emilio. *Vida de Lord Byron*. Habana: La Propaganda Literaria, 1873.

Llibre que deuria ser propietat del pare o de la mare. A dins hi ha un retall de diari amb un gravat o dibuix de Lord Byron.

- Bibliothèque Hachette. *Theatre Complet de Racine, Tome II*. París. S.d.
- Bibliothèque Hachette. *Theatre Complet de Molière, Tome I*. París. S.d.
- Bibliothèque Hachette. *Theatre Complet de Molière, Tome III*. París. S.d.
- Díaz-Plaja, Guillermo. *Lengua y Literatura Tercer Curso; El Lenguaje*. Barcelona: Ediciones La Espiga, 1958.
- Tamarit Crespo, R. *Las cosas que nos pasan*. Barcelona: Impreso en los talleres gráficos A. Cadevall. Edició Limitada, N° 25.

Llibre dedicat, entenem que pel propi autor, a Artur Carbonell:

'A Arturo Carbonell, amigo siempre querido por todos; Con mi sincera amistad, Tamarit.'

- Mestres Cabanes, Don José. *El Ángulo maestro de la escenografía*. Barcelona: Instituto del Teatro, Excma. Diputación Provincial, Conservatorio superior de Barcelona, octubre de 1945. Discurs inaugural del curs 1945-1946.
- Priestley, J. B. *La Herida del Tiempo*. Barcelona: Ediciones Aymá. El Gran Teatro del Mundo. 1944.
- International Theatre Institute. *Le Théâtre dans le monde; World Theatre; Le Théâtre en Inde*. Brusel·les: Elsevier, Volum V, 2; 1956.
- Saisset, Albert. *Perpinyanenques*. Barcelona: Llibreria L'Avenç, Biblioteca Popular de l'Avenç, Núm. 117, 1910.
- Jazmin, Florencio. *El lenguaje de las flores y el de las frutas con algunos emblemas de las piedras y los colores*. Barcelona: Manuel Sauri Editor, s.d.

A l'interior hi trobem escapçat i a part del llibre, el pròleg de 'Secretos de amor'.

- Rinaldini, Julio. *Toulouse Lautrec*. Buenos Aires: Editorial Poseidon, S.R.L., 1942. Comprat a la Libreria Occidente de Barcelona.
- Benavente, Jacinto. *Ni al amor ni al mar....* Madrid: La Farsa, 14 d'abril de 1934. Obra estrenada el 19 de gener de 1934 al Teatro Español.
- Shakespeare, William. *La Comedia de las equivocaciones*. Madrid: C.A.L.P.E., Col·lecció Universal, 1924.
- Ferrando Roig, J. *Arte Religioso actual en Cataluña*. Barcelona: Editorial Atlàntida. 1952.
- Molière. *Oeuvres complètes de Molière, Tome Premier*. París: Nelson Éditeurs, Édition Lutetia, s.d.
- Poincaré, Enrique. *Sabios y escritores*. Barcelona: Editorial Arte y Letras S.A., s.d.
- Díaz-Plaja, Guillem. *Papers d'identitat*. Barcelona: Edicions de L'Espiga, 1959.

Edició Limitada; *Als seus amics en una edició damunt paper de fil numerada de l'1 al 100. I posa a la venda una edició paral·lela numerada del 101 al 200.*

Dedicat per l'autor: 'per a Artur Carbonell, signat'.

- Dostoyevski, Fiodor Mijailovich. *Los Hermanos Karamasovi*. Madrid: Ediciones Aguilar S.A, 1953.
- Goethe, J. W. *Clavijo*. Madrid: Edició Espasa-Calpé S.A., Col·lecció Universal, 1935.
- Cirlot, J. E. *Joan Miró*. Barcelona: Ediciones Cobalto, El Arte y los Artistas Españoles desde 1800, 1949.

Al seu interior, al final del llibre s'hi conserven dos retalls de premsa. El primer és una entrevista a Joan Miró feta a un article anomenat '*Frente a la fama; la gente conocida vista por Del Arco*'. El segon sembla ser la continuació d'aquesta entrevista.

- Teatro Català. *Lo dir de la gent; Cap i cua; La filla del marxant; La rosa blanca; Lo ferrer de tall*. Llibre de Sagua la Grande, Cuba, Perez encuadernador.

Propietat del pare de l'artista.

- Benavente, Jacinto. *La Malquerida; La Noche del sabado*. Buenos Aires: Ediciones Espasa - Calpe S.A., Col·lecció Austral, 1939.

Llibre autografiat per l'autor Jacinto Benavente. També té la signatura de Lola Membrives, original d'Argentina.

Al seu interior hi ha dos fulls informatius:

1. *Homenaje del Instituto del Teatro a Enrique Borrás*.

19 de febrer de 1943; representació de '*El Alcalde de Zalamea*' de Pedro Calderón de la Barca. Artur Carbonell va treballar en l'apartat d'assessoreria artística.

2. Instituto del Teatro. *Actos de homenaje al ilustre poeta y dramaturgo Eduardo Marquina*.

Autografiat pel propi Marquina en data de 19 de maig de 1942.

- Du Colombier, Pierre. *Henri de toulouse-Lautrec*. Barcelona: Timun Mas S.A., 1957.
- Courthion, Pierre. *Gino Severini*. Milà: Ulrico Hoepli Editore, Arte Moderna Italiana, n.17., 1946.

Llibre en italià. Vida i obra de l'artista. Té un estil molt semblant al de Carbonell, va pintar els mateixos temes, bodegons, natures mortes, retrats, Sant Sebastià... També té algunes obres amb influència cubista.

- Benavente, Jacinto. *El rival de su mujer*. Madrid: La Farsa, 1933.
- Criado, Eduardo. *Cuando las nubes cambian de nariz*. Barcelona: 1958.

Llibre dedicat per l'autor:

'*A Arturo Carbonell con mi admiración y mis mejores deseos, Barcelona, mayo de 1959, Eduardo Criado*'.

- Claudel, Paul. *La peinture hollandaise et autres écrits sur l'art*. França: Éditions Gallimard, idées / arts, 1967.
- Métodos Robertson. *¿Quiere usted saber italiano en diez días?* Barcelona: Editorial Ramón Sopena, 1956.

Mètode per aprendre a parlar italià amb diccionari.

- Dr. Federico Udina Martorell. *Las armas de la ciudad de Barcelona; su origen y desenvolvimiento durante ocho siglos*. Barcelona: Real Academia de buenas letras de Barcelona. Impremta Vda. de Fidel Rodríguez Ferrán. 1969.
- *Elementos para el estudio del problema de Cataluña; Soluciones autonomistas y federalistas*. Madrid: noviembre de 1918. Oficina Regionalista.

- Bagué, Enrique. *Tres narraciones de la huída a Egipto*. Barcelona: I.G. Seix i Barral Hnos, S.A., Nadal de 1956.
- Simón Cabarga, José. *Santander y su provincia*. Barcelona: Editorial Aires, Guías Artísticas de España, 1965.
- Díaz-Plaja, Guillermo. *Los adioses*. Barcelona: Las Ediciones de la Espiga, 1962.

És un regal de Nadal de Díaz-Plaja a Artur Carbonell de l'any 1962. Va dedicat:

'A Artur Carbonell, felicitats. Díaz-Plaja. Nadal, 62'

- Miller, Henri. *PEINDRE; c'est aimer à nouveau (To Paint is To Love Again)*. París: Buchet / Chastel, 1962.
- Díaz-Plaja, Guillem. *Les Claus*. Barcelona: Les Edicions de l'Espiga, 1965.
- De Beurete y Moret, A. *Velazquez en el Museo del Prado*. Barcelona: Hijos de J. Thomas. El Arte en España. s.d.
- Mélida, José Ramón. *Escorial I*. Barcelona: Hijos de J. Thomas. El Arte en España, s.d.
- Florit, José Maria. *Aranjuez*. Barcelona: Hijos de J. Thomas. El Arte en España, s.d.
- Domenech i Montaner, Luís. *Poblet*. Barcelona: Hijos de J. Thomas. El Arte en España, s.d.

Acompanyat de tres postals del monestir.

- La Escena Catalana. *La festa del carrer; Es rifa un home; Antonieta o La tornada del Marquès*.
- Granados, Enric. *Com es fa un nedador*. Barcelona: Mare Nostrum, Seix i Barral Germans, s.d.
- Fodor, Ladislao. *¡Casate con mi mujer!*. Madrid: La Farsa, 1930.
- Ministerio de la Secretaria General. *Teatro invisible de Radio Nacional de España*. 1945.
- Benavente, Jacinto. *Campo de Armiño*. Teatro Selecto. Barcelona: Editorial Cisne.
- Utrillo, Miquel. 'El Greco'. Barcelona: Col·lecció de Vulgarisaci' óForma', Thomas Edició, 1929.

Llibre dedicat pel propi autor Miquel Utrillo:

'Per el jove amic, el pintor Artur Carbonell. Mardana (?) penyora d'amistat. Sitges 20 d'agost de 1929, M. Utrillo.

- Calderón de la Barca, Pedro. *Comedias Mitológicas. La fiera, el rayo y la piedra*. Madrid, Barcelona, Buenos Aires: Compañía Ibero-Americana de Publicaciones S.A., s.d.
- Lope de Vega. *La discreta enamorada*. Madrid, Barcelona, Buenos Aires: Compañía Ibero-Americana de Publicaciones S.A., s.d.

El llibre està ple d'apunts i trossos de paper amb anotacions per representar l'obra.

- Duran i Ventosa, Lluís. *El Teatre de la Ciutat*. Barcelona: Publicacions de l'Escola Catalana d'Art Dramàtic de la Mancomunitat de Catalunya i l'Ajuntament de Barcelona, 1921.
- Ventura Gassol. *El Nacionalisme en el Teatre*. Barcelona: Publicacions de l'Escola Catalana d'Art Dramàtic de la Mancomunitat de Catalunya i l'Ajuntament de Barcelona, 1923.
- Bohifas Tarragó, P. *Memoria del Curso 1943-44*. Barcelona: Instituto del Teatro, 1944.
- Thétard, Henry. *Coulisses et Secrets du Cirque*. París: Librairie Plon, 1934.

Al seu interior hi ha retalls de diari amb imatges i pintures de personatges i actors de circ.

- Fry, Christopher. *Un fénix demasiado frecuente*. Buenos Aires: Editorial Sudamericana. E.D.H.A.S.A Espanya. 1955.

Acompanyat d'un paper amb anotacions per a diverses obres de teatre. El llibre està guixat amb apunts i anotacions.

- Cocteau, Jean. *Les Enfants Terribles*. París: Arthème Fayard & Cie Éditeurs, Le Livre de demain. 1931.

A l'interior hi ha la data d'adquisició del llibre; '*Dia 5 d'octubre de 1931*'; i un dibuix fet pel propi artista d'un bust. El llibre està subratllat i amb apunts.

- Bohigas Tarragó, P. *Congreso y Exposición Internacionales del Teatro, celebrados en la Exposición Internacional de Barcelona, 1929. Memoria y Catálogo*. Barcelona: Instituto del Teatro Nacional. 1929.
- Fernández Lepina, Antonio. *Una farsa en el castillo*. Madrid: La Farsa, 1929.
- Alvarez Quintero, Serafin y Joaquin. *La Reina Mora*. Barcelona: Editorial de (?).
- Genet, Jean. *Las Criadas*. Buenos Aires: Editorial Sur, 1959.

- Williams, Tennessee. *Teatro; Un tranvía llamado deseo; El Zoológico de Cristal; Veran y humo*. Buenos Aires: Editorial Losada, 1959

Llibre amb apunts per realitzar i portar a escena l'obra *El Zoo de Cristal*. És també el mateix llibre que Carbonell pinta en el quadre *Retrat de Joan Sala Massip*, el qual el model posa sostenent aquest llibre a les seves mans.

- Brisson, Pierre. *Le Théâtre de Années folles*. Gènova: Éditions du Milieu du Monde.

Llibre regalat per una persona que ja hem vist anteriorment però desconeixem qui és:

'A l'Artur Carbonell. *L'art, siguin quins s'ghin els seus mitjans ho és més que la melodia de la nostra vida interior. (Pierre (?))risson(?)*. Dos tenim-la no ens cansarem mai d'escollar-la. 21 - IV- 44. Signatura.'

- Javier Martínez, Pedro. *Negro (poemas a una novia muerta)*. Edició limitada de 350 exemplars numerats i 50 sense. Número 43. Barcelona: Gràfiques Suñol, 1959.

Dedicat pel propi autor:

'A Arturo Carbonell, que yo sé comprende mi poesia, con mi fuerte abrazo. Pedro. Barcelona, 1-4-59.

Estoy un poco (?), pero (?9) ingravido, como si volara y quisiese atravesar una nube amarilla que me envuelve los ojos. Pero soy feliz. Y triste reconocer que una cabeza de turco "cualquiera puede ser capaza de hacernos (?) dichosos. ¡Con tantos corazones solitarios que sueñan a nuestro alrededor! (?) Pedro.'

- Vidal Valenciano, Eduardo. *El Registro de la Policia*. Barcelona: Establecimiento tipográfico Félix Costa, 1913.

Llibre signat per Rossend Marcos (?).

- Comédie Française. Salle Luxemburg.
- Junta de Museos de Barcelona. *Exposición Isidro Nonell Catálogo*. Barcelona: 1962.
- Benavente, Jacinto. *Señora Ama*. Madrid: Prensa moderna, Teatro Moderno. 1926.
- The World's Masters. *Picasso*. Londres: The Studio Ltd. 1930.
- Full publicitari del Instituto del Teatro, Escuela Superior de Arte Dramático. 1968.

Artur Carbonell hi surt com a Sotsdirector.

- Bridges-Adams. W. *The British Theatre*. Londres: The British Council, British Life and Thought.

Ve amb una targeta de dedicatòria:

'Para el S. Arturo Carbonell, con la expresión de nuestro agradecimiento por las divertidas horas que nos proporcionó con su magnífico espectáculo. (?) Ricart Ribera.'

- La Novel·la Nova. *Cants Populars Catalans (antics i moderns)*. 1918.
- Anouilh, Jean. *Pièces Grinçantes*. París: Les Éditions de La Table Ronde. 1956.
- Revista Lecturas, Novembre de 1928.
- Revista Nuestro Tiempo, Madrid; 1955.
- Alemanya; *El período Gótico y del Renacimiento*. s.d. c. 1939-1945.
- Flaubert, Gustave. *L'éducation sentimentale*. Tome II. París: Ernst Flammarion Éditeur. s.d.
- Flaubert, Gustave. *L'éducation sentimentale*. Tome I. París: Ernst Flammarion Éditeur. s.d.
- Zermatten, Maurice. *Paul Monnier Peintre; L'Art Religieux en Suisse Romande*. França: Aux Éditions de la Baconnière Neuchatel.

Llibre dedicat. Hi ha un dibuix d'una mà amb diferents anotacions i dedicatòries. Escrit a mà però amb una lletra bastant poc llegible.

'Al Professor Artur Carbonell. Presència i forsa del 'Teatro de arte de Marta Grau y Arturo Carbonell'.
La mà té una anotació a cada dit:

- 1 Polze: *La Discreta Enamorada Lope de Vega*.
- 2 Índex: *La comedia de la felicidad Evreinoff*.
- 3 Cor: *Nuestre dida (?)*; *Las medallas de Sara Dowey*; *El Gran Teatro del Mundo*
- 4 Anular: *Calderón de la Barca Eco y Narciso*.
- 5 Petit: *T. Wilder Navidades en la casa Bayard*
- 6 Palmell: *Eurípides 'Medea'*.

'Avui 20 d'abril de 1945' Signatura.

- Chevalier, Maurice. *Ma Route et mes chansons; Londres Hollywood Paris*. París: René Julliard, 1947.
- Calderón de la Barca, Pedro. *La dama duende*. Madrid: Biblioteca Teatral, 1942.
- Tamarit Crespo, Rafael. *El Cristo de Acab*. Barcelona: J.M. Massó, 1958.

Llibre dedicat:

'A Arturo que me ha alentado siempre y que es uno de mis mejores amigos. Cordialmente, signatura.'

Pot ser una dedicatòria del propi autor o bé un regal d'algú altre.

- Gil de Oto, Manuel. *¡Malditas Mujeres!*. Barcelona: Editorial Cooper, s.d.
- De Alarcón, Ruiz. *La Verdad Sospechosa*. Madrid: Compañía Ibero-Americana de Publicaciones.
- Criado, Eduardo. *Los blancos dientes del perro*. Barcelona: Ingro, 1958.

Llibre dedicat:

'Afectuosament al bon amic i gran home de teatre Arturo Carbonell, Barcelona, Octubre del 58, Eduardo Criado'.

- Ibsen. E. *Casa de muñeca*. Barcelona: Libreria de Antonio López, 1906.

- Tamayo y Baus, M. *Lo Positivo*. Madrid: Prensa Moderna, El Teatro Moderno, 1930.
- Guitry, Sacha. *Un Mundo Loco*. Madrid: Talía, 1943.
- Benoit, Pierre. *L'Atlantide*. París: Albin Michel Éditeur, 1919.
- Kaiser, Georg. *Un día de octubre*. Madrid: Prensa Moderna, El Teatro Moderno, 1931.
- Ghiarelli, Luigi. *La Divina Ficción*. Madrid: Prensa Moderna, El Teatro Moderno, 1930.
- Mosco. *Amor Fugitivo*. Madrid: Victoriano Suárez, Biblioteca de Autores Griegos y Latinos, s.d.
- Comtesse de Ségur Née Rostopchine. *La soeur de Gribouille*. Librairie Hachette. París.
- De Alarcón y Mendoza, Juan Ruiz. *La verdad sospechosa*. Barcelona: Establecimiento tipográfico de Félix Costa, 1914.
- Swett Marden, Orison. *¡Siempre adelante!*. Barcelona: Librería Parera, 1913.
- Feliu y Codina, Josep. *Lo Mas Perdut*. Barcelona: Arxiu central lírich-dramàtic de D. Rafel Ribas, 1882.
- Don Juan de Alarcón. *El Texedor de Segovia*. Barcelona: Impremta Thomas Piferrer, 1771.
- Doctor Mira de Mesqva. *El Ermitaño Galan y Mesonera del Cielo*. Salamanca: Imprenta Francisco Garcia Oronatoy San Miguel. s.d.
- Doctor Mira de Mesquita. *Obligar contra su sangre*. Sevilla: Imprenta Manuel Nicolàs Vazquez.
- San Antonio de Padua. *Lo que vale ser devotos*. Madrid: Imprenta Antonio Sanz, 1751.
- Moreno i Posuonel, Feliz. *Comedia Nueva Burlasca*. Sevilla: Impresa Casa Alta.
- Don Antonio Martínez; Don Pedro. *El Arca de Noé*. València: Imprenta de Joseph, i Thomàs de Orga, 1771.
- Don Geronymo de Villayzan. *Sufrir más por querer más*. Sevilla: Francisco de Leefdael.
- Don Antonio Cordido y Montenegro. *La Noche Día*. Barcelona: Francisco Suria y Burgada Impresor.
- De Montalvan, Dr. Juan Pérez. *El divino portugués, San Antonio de Padua*. Madrid: Imprenta de Antonio Sanz, 1743.
- Tirso de Molina. *La nuera más leal y mejor espigadera*. Madrid: Doña Teresa de Guzmán.
- Calderón de la Barca, Pedro. *El principe mas constante en la fe, y Martir de Portugal*. Valladolid: Imprenta de Alonso del Riego.
- Calderón de la Barca, Pedro. *El falso nuncio de Portugal*. Valladolid: Imprenta de Alfonso del Riego.
- Calderón de la Barca, Pedro. *El mayor monstruo, los zelos, y Tetrarca de Jerusalem*. Salamanca: Imprenta de la Santa Cruz.
- González Buflos, Francisco. Lanine Sagredo, Pedro. *Del Aguila de la iglesia, San Agustin*. Valladolid: Imprenta de Alfonso del Riego.
- Godinez, Felipe. *La Venganza de Thamar*. Sevilla: Francisco de Leefdael.
- Ruíz de Alarcón, Juan. *Nunca mucho costò poco, y los pechos privilegiados*. Madrid: Doña Teresa de Guzmán.
- De Pita, Santiago. *El Principe jardinero, y fingido cloridano*.
- Anònim. *San Xavier Grande, en el hito*. Sevilla: Francisco de Leefdael.
- De Vargas, Manuel. *Las niñeces, y primer triunfo de David*. Sevilla: Manuel Nicolàs Vazquez.
- De Rojas, Francisco. *La patrona de Madrid. Nuestra señora de Atocha*. Barcelona: Pedro Escudèr.
- Pablo Fernandes, Antonio. *El Angel, Lego, y Pastor, San Pasqual Baylon*. Madrid: Imprenta de Antonio Sanz, 1745.
- Perez de Montalvan, Dr. Juan. *Ser prudente, y ser sufrido*. Sevilla: Francisco de Leefdael.
- De Salazar, Agustin. *Olvidar por querer bien*. Salamanca: Imprenta de la Santa Cruz.
- De Rojas, Francisco. *Los vandos de Verona, Montescos y Capeletes*. Salamanca: Imprenta de la Santa Cruz.
- Tres Ingenios. *El pleito del Demonio con la Virgen*. Sevilla: Imprenta de la viuda de Francisco de Leefdael.
- Tres Ingenios. *El Arca de Noe*. Barcelona: Francisco Suriá y Burgada, Impresor.
- Llorens i Bono, Severiano. *El Crisol de una amistad*. Casa de Francisco Navarro, Mercader de Libros.
- Revista Lecturas, Març de 1924.
- Revista Lecturas, Maig de 1926.
- Revista Lecturas, Gener de 1925.

- Revista Lecturas, Novembre de 1924.
- Revista Lecturas, Juny de 1926.
- Revista Lecturas, Abril de 1925.
- Revista Lecturas, Octubre de 1925.
- Revista Lecturas, Desembre de 1925.
- Revista Lecturas, Maig de 1924.
- Revista Lecturas, Octubre de 1923.
- Revista Lecturas, Juny de 1922.
- Revista Lecturas, Febrer de 1924.
- Revista Lecturas, Febrer de 1926.
- Hachette. *Ghirlandaio*. Chefs-D'oeuvre de l'Art; Grands Peintres. París: Hachette, 1968.
- Causa, Raffaello. *Antonello da Messina*. Milano: Fratelli Fabbri Editori, 1964.
- Bianconi, Pietro. *Pinacoteca de los genios Konrad Witz*. Buenos Aires: Editorial Codex S.A., 1964.
- Salmi, Mario. *Masaccio. La Cappella Brancaccio a Firenze*. Milano: Edizioni d'Arte Amilcare Pizzi, Volume I.
- Ayuntamiento de Barcelona. *Frontales Románicos*. Barcelona: Publicaciones de la Junta de Museus, Museo de Bellas Artes; Sección de Arte Antiguo (Palacio Nacional de Montjuich), 1944.

Llibre signat a la primera pàgina per *Rafael* i per *Arturo*.

- Seemann, E. A. *Rafael; Diez reproducciones en color de sus principales obras, con una nota preliminar*.

Al seu interior hi ha un retall de premsa dedicat a Fra Angelico,

- Sobrer, Gonçal. *Catàleg de l'Exposició a l'Ateneu Barcelonès*. Sitges: Imprenta Puig, 1965.
- Teatro de la Guardia de Franco. Barcelona.

Fulletó informatiu de la representació de *Fuenteovejuna* de Felix Lope de Vega de Carpio, el 2 de juny de 1954, sota la direcció de Carlos Beltrán i escenografia de Ricardo Iglesias. Està dins d'una carpeta on també hi trobem dos figurins que podem atribuir a Artur Carbonell i Carbonell, els quals representen a dos soldats o Cimbranos.

- Feliu Prats, José. *Loa al nacimiento de nuestro redentor Jesucristo*; de Don Felipe Sanchez Carralero. 1948 (original de 1699). Barcelona.
- Salvini, Roberto. *Giotto 10 Tavole a Colori*. Instituto Geografico de Agostini, Novara, Capolavori della pittura. 1941.
- Hachette. *Petrus Christus*. Chefs-D'oeuvre de l'Art; Grands Peintres. París: Hachette, 1968.

- **Llistat d'obres teatrals dirigides**

- *Orfeu*, Jean Cocteau. 1930.
- *La Voix Humaine*, Jean Cocteau. 1930.
- *Caps de recanvi*, Victor Pellerin. 1931.
- *Egmont*, Goethe. 1932.
- *L'indigent*, Charles Vildrac. 1933.
- *Sopar d'adéu*, Arthur Schnitzler. 1933-1935.
- *Com ell va enganyar el marit d'ella*, Bernard Shaw. 1933-1934-1957-1959.
- *Un Caprici*, Alfred de Musset. 1934.
- *Antonietta*, Tristan Bernard. 1934-1948.
- *Abans d'esmorzar*, Eugene O'Neill. 1935.
- *A la sortida*, Luigi Pirandello, 1935.
- *Davant la mort*, A. Strindberg. 1936.
- *Un prometatge*, Anton Tchekhov. 1936.
- *L'innocent*, Henri-René Lenormand, 1936.
- *El cuento del lobo*, F. Molnar. 1939.
- *Las Aceitunas*, Lope de Rueda. 1940-1943-1954.
- *El Gran Teatro del Mundo*, de Calderón de la Barca, 1940-1941-1943-1944-1945-1947-1949-1952-1954-1955.
- *Sin querer*, Jacinto Benavente. 1941.
- *La discreta enamorada*, Lope de Vega, 1941.
- *Espectáculo 1900-1914*. 1941
- *La comedia de la felicidad*, Evreinoff. 1942.
- *Espectáculo 1940-1942*, 1942.
- *Nuestra Diosa*, Massimo Bontempelli. 1943.
- *La viuda alegre*, 1943.
- *Las medallas de Sara Dowey*, de J.M. Barrie, 1943-1945-1958-1959.
- *Eco y Narciso*, de Calderón de la Barca, 1944.
- *Sponsus*, Anònim. 1944.
- *Los milagros del jornal*, Carlos Arniches. 1944-1959.
- *Sitges Sonríe*. 1944.
- *Navidades en la casa Bayard*. 1945.
- *Medea*, d'Eurípides, 1945-1952-1959.
- *Modas*, Jacinto Benavente. 1945.
- *Sitges 1945*. 1945.
- *Sitges 1946*. 1946.
- *El pozo amarillo*, José Camón Aznar. 1946.
- *El tiempo es un sueño*, de H.R. Lenormand (1946).
- *O'Flaherty, V.C.*, Bernard Shaw. 1946.
- *La nit de l'amor*, Santiago Rusiñol. 1946.
- *Un drama en el anfiteatro*, F. Austin. 1946.
- *Catalina Parr*, M. Baring. 1946-1955-1957.
- *Auto de los dones que envió Adán a Ntra. Sra.*, Anònim. 1946.
- *La Hidalga del Valle*, Calderón de la Barca. 1947-1948-1949.
- *Doña Rosita la soltera*, F. Garcia Lorca. 1947.
- *La Abadesa del cielo*. Luis Vélez de Guevara. 1947.
- *Varieté, 1940-1947*, 1947.
- *El juez de los divorcios*, Cervantes. 1948.
- *Cervantes o la casa encantada*, Azorin. 1948.
- *Sitges 1948*, 1948.

- *Petición de mano*, Anton Tchékhov, 1949.
- *Asesinato en la Catedral*, de T.S. Eliot, 1949-1950-1953.
- *Sitges 1949*, 1949.
- *Seis personajes en busca de un actor*, Luigi Pirandello. 1950.
- *Sitges 1940-1950*. 1950.
- *El hospital de los locos*, José de Valdivielso. 1951
- *Peribáñez*, Lope de Vega. 1951.
- *Variété 1900-1925*. 1951.
- *Sitges 1951*, 1951.
- *El pleito matrimonial del cuerpo y alma*, Calderón de la Barca. 1952.
- *Variété 1900-1925*. 1952.
- *Sitges 1952*. 1952.
- *La cena del Rey Baltasar*, Calderón de la Barca. 1953.
- *Un idilio ejemplar*, Molnar. 1953.
- *Carrillón*, 1953.
- *Mirra*, de V. Alfieri, 1953.
- *El nacimiento de nuestro redentor Jesucristo*, Felipe Sanchez Molero. 1954
- *Amo a una actriz*, Ladislao Fodor. 1954.
- *Hamlet*, de W. Shakespeare, 1954.
- *Festival 1954*, 1954.
- *Variété 1900-1925*. 1954.
- *La zapatera prodigiosa*, F. García Lorca. 1955.
- *El Círculo de tiza*, Li Tsing-Tao. 1955.
- *Dol d'alivio*, Santiago Rusiñol. 1956.
- *La casa de l'art*, Santiago Rusiñol. 1956.
- *Gente Bien*, Santiago Rusiñol. 1956.
- *Un fenix demasiado frecuente*, Christopher Fry. 1957.
- *Jesus Christus*, Mossen Serra Jané. 1957.
- *Civilitzats tanmateix*, Carles Soldevila. 1958-1959.
- *Variété 1900-1925*. 1958.
- *El Zoo de Cristall*, de Tennessee Williams, 1959.
- *Festival 1960*, 1960.
- *Festival 1961*, 1961.

- **Llistat d'obres pictòriques; Llistat de Pintures meves**

Document en llistat que es troba a la Biblioteca Santiago Rusiñol, Carpeta II, on l'artista Artur Carbonell i Carbonell deixa constància de totes les seves obres pictòriques. A més, aporta informació de les persones retratades, els llocs o paisatges, les persones que tenen o tenien en el seu moment en possessió les diferents obres, o els locals, llocs, museus o indrets on estaven exhibides. La llista ha estat transcrita a partir de l'escrit manual d'Artur Carbonell i Carbonell. Hi ha paraules de difícil lectura o comprensió, noms que poden resultar erronis i altres elements marcats amb un (?) que simbolitza el desconeixement de la paraula escrita manualment. A partir d'aquesta llista, hem afegit la informació que hem anat copiant al llarg de l'estudi per fer-la el més completa possible.

- Vista de la Ribera, dibuix, c. 1925.
- Carnavalesca, c. 1925.
- Primavera, c. 1925.
- Natura Morta, 1925.
- Acadèmia, dibuix, c. 1925.
- Tornant del Mercat, dibuix, c. 1925.
- Paisatge, 1926 (Fons Maricel; adquisició d'una col·lecció privada).
- Ocells, 1928.
- Retrat Rosario Ros.
- Retrat Maria Dolors Bertran, c. 1944.
- Retrat Mercei (?) Batlle.
- Retrat Maria Terme Prats.
- Retrat Roser Prats.
- Retrat Encarnació Masdeu.
- Retrat Pere Armengou.
- Retrat Maria Dolors (vestit sastre).
- Retrat Roser Prats (vestit sastre).
- Retrat (?) Benaprès.
- Figura (Africa) Cuba.
- Figura (Africa agendada).
- Apòstol (Cayo(?)).
- Nena de dol (Maricel). 1941. Col·lecció d'Art de la Vila de Sitges.
- Retrat Lola Vidal.
- Retrat Sra. Bartra.
- Retrat Sra. Carceller.
- Retrat Sra. Masó.
- Retrat Sr. Damanet (?).
- Retrat Rafael Masó.
- Retrat Sra. Obradors (?).
- Retrat Joan Sala. 1959. Col·lecció d'Art de la Vila de Sitges.
- Retrat Sr. Pedret. c. 1944.
- Nena (?).
- Retrat Victoria Sunyer. (O 'Toia amb una nina a la mà'). 1929.
- Nu ajegut d'esquena.
- Figura (nu) Teresa.
- Figura (nu) Tors Teresa.
- Figura (nu) (Gallega).

- Figura (nu) (Repòs sofà). c. 1945.
- Figura Nena Pedret.
- Figura Maria Dolors (Blanc-lila).
- Figura (nu) (mocador groc). c. 1934.
- Figura (Pere ajegut).
- Dues figures al balcó. (Possible '*Dues Figures*', de 1931, Museo Nacional de Arte Reina Sofía (?)).
- Cupletista (Collado).
- Cupletista (Margarita Corvero).
- Paisatge Pins (M. J. Benaprés).
- Flors (Benaprés).
- San Rafael. c. 1944.
- Dolorosa. c. 1945.
- Verge i nen. c. 1944.
- Verge i nen. c. 1944.
- Figura mantellina (M. Dolors). c. 1934 (?).
- Paisatge Sitges (Sr. Farré (?)).
- Bodegó (Texas).
- Bodegó (Ferran).
- Bodegó (Termes).
- Bodegó (Sitges).
- Bodegó (Apunt finestra).
- Bodegó (Crítica Utrillo).
- Pobre (Altimira). c. 1944.
- Anunciació. c. 1940 (?).
- Retaule Verge, nen àngels.
- El Palco (Figura). 1940.
- Maria Dolors (Vels negres).
- Maria Dolors (caps).
- Figura Kimono roig.
- Sant Sebastià (guerra). c. 1940.
- Sant Sebastià. c. 1940.
- Mariner (port).
- Retrat Anna Mari Sala.
- Retrat Rosario Ros (2n).
- Figura amb mirall. (O '*Dona del mirall*'). 1930.
- Figura amb bufanda.
- Nen, fruita (Oriol). (Tenim constància d'un Retrat de Nen de l'any 1929).
- Retrat Sara Armengou, 1966.
- Nu Xal Vermell (República). c. 1934 o c. 1945; hi ha dues obres de noms similars.
- Nu (roba rosa salmó Barna).
- Nu (Porp. Llatas (?)).
- (?) Figures noia (Nuria i (?)).
- Dona pobre, infant (Llatas). (Tenim constància d'una pintura titulada '*Dona*' de l'any 1929).
- Nen cistell, platja Sant Sebastià. (Tenim constància d'un '*Retrat de Nen*' de l'any 1929).
- Bodegó (V. Carbonell).
- Retrat Rosa Montanyà. c. 1926. Col·lecció d'Art de la Vila de Sitges.
- Retrat Nena (París).
- Paisatge (Deva). 1939.

- Paisatge (Ondarroa). 1939.
- Figura asseguda (Maria Dolors).
- Figura Vestit Ratlles (Maria Rosa).
- Figura reclinada (Maria Rosa).
- Paisatge Vallvidrera.
- Masia, 1927.
- La Davallada, 1927.
- Figura blava asseguda (Maria Dolors).
- Paisatge fosc (Maria Dolors).
- Torero, 1952.
- Gudelia.
- Bodegó (Piña).
- Bodegó (Apunt).
- Figura (Aurora Bautista).
- Retrat nena (Gonz. del Moral).
- Apolo i Dafne.
- Cavalls Rebels, 1971.
- El Circ, (desaparegut). 1928.
- La nit de Nadal. 1929.
- Ballet.
- El Port.
- Constel·lació. 1933. MNAC.
- Òrbita. c. 1936.
- Família (desaparegut).
- Figura Mandellina (desaparegut).
- Narcís (desaparegut).
- Interior. c. 1936.
- Paisatge Assassinat. (O 'Paisatge'). 1935. Museo Nacional de Arte Reina Sofía.
- Diàleg. (O 'Doble figura'). 1930.
- Orfeu i Eurídice (106). 1928.
- Figura rosa amb flors (Maria Rosa) (Díaz-Plaja).
- Figura (Paquita Bistagre?).
- Escolanet.
- Natura Morta (?) (desaparegut). c. 1940.
- Bodegó ampolla, paperina.
- Bodegó setrill (petit).
- Retrat Mamà. (O 'Retrat de Sebastiana Carbonell (mare del pintor)'). 1935. Col·lecció d'Art de la Vila de Sitges.
- Paisatge (St. Sebastià, cementiri).
- Retrat Margarita Bertràn. c. 1944.
- Retrat Maria Antonia Carceller.
- Retrat Nena (Museu de Vilafranca).
- Flors (Gonzalez Masó).
- Flors (Sras. Masdeu).
- Flors (?).
- Flors (mimosas).
- El Sant Sopar. c. 1944.
- Retrat Josefina Amell. c. 1944.
- Retrat Fills Agustí Amell. c. 1944.
- Nus (miniatura).

- Bodegó (J. Planas).
- Naixement de Venus.
- La Sirena i el Pastor.
- Les sirenas (Club de Mar).
- Cap Noia (Manuel Carbonell).
- Flors (japoneses - Farrein?).
- Dolorosa (?). c. 1945.
- Paisatge (Bruno).
- Escena all circ ? / al lire ?.
- Figura (Teixidor).
- Figura (J. A. Martinez).
- Monument (Prats).
- Animals (J.V. Foix).
- Paisatge corals (J.V. Foix). (Podria ser l'obra '*Paisatge Submarí*', 1930).
- Retrat M Petit - Pierre.
- Retrat Marta Santa Olalla. c. 1944.
- Retrat Sra. Llobet.
- Paisate Masia Horta.
- Paisatge (Mercè Batlle).
- Metamorfosi.
- Retrat Sra. Padrol.
- Retrat Montserrat Padrol.
- Retrat Marta Olsina Pejoan. ca. 1940. Museu de les Arts Escèniques de l'Institut del Teatre.
- Bodegó (Francisco Batlle).
- Bodegó (deixeble Mar. Batlle).
- Bodegó gran (albercocs).
- Paisatge petit (aves, cavalls).
- Bodegó (J. Maria - Madrid).
- Anunciació (petita - Vall). c. 1940 (?).
- Maternitat (pobre, gran).
- Retrat Sra. Pascual.
- Caligrafia espacial. (Pot ser '*Cintes*'?, 1928).
- Flors gerro blau.
- Noia en una hamaca (Lletes?).
- Retrat Anita. 1962.
- Retrat Dr. Carceller.
- Cap de noia (apunt) Del Rio.
- Nu amb lira (Sala, Llobet).
- Retrat Inés (Jofre Vilà).
- Nu amb flabiol (Sala Llobet).
- Sagrada Família (Leonardo Agustino).
- Sant Rafael (Rafael Masó).
- Sense títol, 1934. Col·lecció particular.
- Nena amb ocells, c. 1944.
- Zazà, c. 1944.
- Medea, 1945. Dibuix a color.
- Dibuix sobre paper (Àngel amb parra), abans de 2ª meitat del s.XX. (Col·lecció Art de la Vila de Sitges, actualment exposat a l'Arxiu Històric de Sitges).